

Latvijas Republikas tiesībsarga

2019. GADA ZIŅOJUMS

2020

SATURS

SATURS

Uzruna	3
Gads skaitļos un attēlos	5
Sabiedrības informēšana un izglītošana	11
Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība	16
Tiesības uz taisnīgu tiesu	22
Tiesības uz brīvību un drošību	27
Privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība	30
Tiesības uz vārda un izteiksmes brīvību	33
Tiesības vēlēties un tikt ievēlētiem	37
Tiesības uz īpašumu	40
Tiesības uz darbu	46
Tiesības uz sociālo drošību	49
Tiesības uz mājokli	54
Tiesības uz veselības aizsardzību	57
Tiesības uz labvēlīgu vidi	59
Laba pārvaldība	61
Administratīvi teritoriālā reforma	66
Bērnu un jauniešu tiesību joma	69
Cilvēku ar invaliditāti tiesības	90
Ieslodzīto personu tiesības	94
Cilvēktirdzniecība	99
Ārzemnieku un personu bez tiesiskā statusa tiesības, pilsonības iegūšana un atņemšana	102
Preventīvais mehānisms	106
Starptautiskā sadarbība	116
Finanšu resursi un iestādes darbības rezultāti	119
Personāls	122
Kopsavilkums	124

Labdien, godājamais lasītāj!

Atskatoties uz 2019.gada notikumiem cilvēktiesību jomā, vēlos izcelt vairākus aspektus: cilvēktiesību izglītības veicināšana, vērsšanās Satversmes tiesā par nabadzības mazināšanas jautājumiem, kā arī nepilsonības piešķiršanas pārtraukšana jaundzimušajiem.

Cilvēktiesību izglītība ir koncepts, kas aptver krietni vairāk nekā tikai sabiedrības informēšanu un izpratnes veicināšanu par cilvēktiesībām, tas ietver arī tiesībrīvību – attiecīgo tiesību izpratni un spēju tiesības realizēt reālās dzīves situācijās. Cilvēktiesību izglītībai esam pievērsušies ne tikai tradicionālā skolas vidē, bet arī plašākā kontekstā, pašiem organizējot vai piedaloties citu veidotajās izglītojošās platformās un pasākumos. Cilvēktiesību izglītību saredzu kā būtisku demokrātijas balstu un pat priekšnosacījumu. Vienlaikus vēlos uzsvērt, ka tiesībsargs nav vienīgā institūcija, kas veido cilvēktiesību izglītības saturu.

Viens no maniem galvenajiem 2019.gada darbības vadmotīviem bija vērsšanās pret nabadzību. Mans kā tiesībsarga uzdevums ir norādīt likumdevējam uz nepilnībām tiesiskajā regulējumā, kas ietekmē sociālo nodrošinājumu, tādējādi ietekmējot lielu skaitu Latvijas iedzīvotāju labklājību un iespēju dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi.

Es labi atceros tā brīža Ministru kabineta pārstāves starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās un tagadējās Eiropas Savienības Vispārējās tiesas tiesneses Ingas Reines teikto pēc mana pirmā tiesībsarga amatā nostrādātā gada. Proti, ka tiesībsargam vajadzētu būt kā naglai uz valdības krēsla. Toreiz un joprojām uzskatu, ka tiesībsarga būtība tomēr nav būt par politiķu naglu, bet gan par sirdsapziņu, kas nemitīgi atgādina, kādas ir mūsu valsts Satversmē nostiprinātās vērtības. Un es kā tiesībsargs redzu, ka ievērojamai mūsu tautas daļai Satversmē nostiprinātais sociāli atbildīgas valsts princips ir tikai teksts valsts pamatdokumentā, nevis ikdienas realitāte. Var jau Satversmē ierakstīt, ka valsts ir sociāli atbildīga. Bet, ja tas netiek īstenots arī dzīvē, tad tas ir pazemojums Satversmei un Latvijas tautai.

Raudzīsim, ko par tiesībsarga viedokli nevienlīdzības un nabadzības jautājumā teiks Satversmes tiesa, kurai šogad jāsniedz savs verdikts par vairākiem manis iesniegtajiem pieteikumiem.

Esmu jau agrāk to uzsvēris, bet atkārtotju joprojām: sociālās un ekonomiskās tiesības ir pamats valsts iedzīvotāju, pilsoņu izglītībai, veselībai, labklājībai, kopējam labumam un katra individuālajai attīstībai. Tas ir pamats valsts ilgtspējai.

Par vēsturisku un valstiski nozīmīgu uzskatu lēmumu pārtraukt piešķirt nepilsoņa statusu jaundzimušajiem. Tas parāda arī mūsu kā nācijas briedumu nemīņāties vēstures pāridarījumos un aizvainojumos, bet pāršķirt jaunu lappusi nācijas attīstībā, uzlūkojot ikvienu jaundzimušo kā Latvijas vērtību un potenciālu valsts patriotu.

Lieli izaicinājumi ir vārda brīvība, domas brīvība, ticības brīvība, jo informatīvā telpa ir piesātināta un piesārņota ar neiecietību, naidu un meliem. Tas nopietni ietekmē ikviena cilvēka brīvību uz patiesu informāciju, kas ir demokrātijas pamats – brīvi, izglītoti, informēti, kritiski analītiski spriestspējīgi cilvēki, kas pieņem izsvērtus secinājumus un lēmumus.

Un vēlreiz uzsvēršu sociālo un ekonomisko tiesību būtiskumu. Ja cilvēks ir neizglītots, slims, bez sociālās drošības elementiem, viņam ir pilnīgi vienalga, kas notiek informatīvajā telpā, kas ir labs un kas slikts. Tādējādi var būt situācijas, ka cilvēks pat kļūst bīstams sev, jo sajūtas lieks valstij. Un kļūst bīstams valstij, kurā viņš ir lieks. Tā rodas revolūcijas un kari.

21.gadsimta otrās desmitgades reālās pieprasa, ka valsts varai – parlamentam un valdībai – ir jābūt ne tikai gudrai, bet arī viedai – viediem valstsvīriem un valstssievām, kas, apzinoties vēsturiskos apstākļus un šodienas reālās, ir spējīgi veidot gudru valsts politiku, kas nodrošina iedzīvotāju, pilsoņu labklājību, laimi un mūsu visu kopēju nākotni.

Uzskatu, ka ir jāpārskata vērtību paradigma. Ir bezatbildīgi un vienlaikus nožēlojami uzsvērt, ka ekonomika jāveicina, tikai veicinot patēriņu, saražojot vairāk, nekā vienam cilvēkam vairākām dzīvēm uz priekšu ir nepieciešams. Mums nevajag vairāk, bet gan mazāk, taču kvalitatīvāk un gudrāk.

Uz vērtību orientieru zudumu norāda arī gadījumi, kad politiķi un ierēdņi, piemēram, saka, ka ir jāpazemina nodokļu likme atkarību raisošajām vielām, jo kaimiņvalstīs tā ir zemāka, un tādēļ Latvija esot nekonkurētspējīga; vai tas, ka fotoradaru esamība uz autoceļiem ir zem jautājuma zīmes, jo tie ienes pārāk maz naudas.

Tā ir dubultmorāle. Un tā nav Satversmes vērtība.

Lai Satversme kalpo kā bāka ikvienam politiķim, ierēdnim, vadītājam, uzņēmējam un iedzīvotājam brīžos, kad pieņemam sev un citiem nozīmīgus lēmumus!

Tiesībsargs Juris Jansons

GADS SKAITĻOS UN ATTĒLOS

GADS SKAITĻOS UN ATTĒLOS

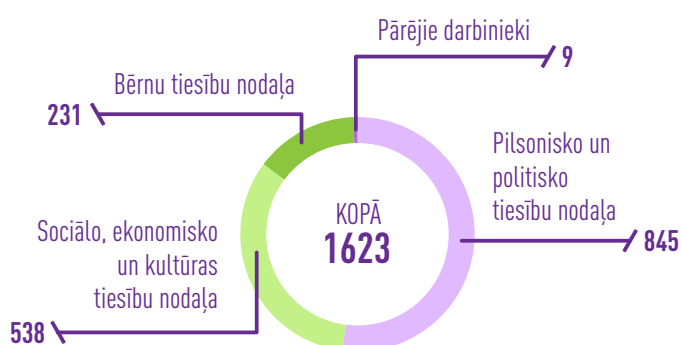
TIESĪBSARGA REKOMENDĀCIJU IZPILDE (%)

2017. gads — 63,2

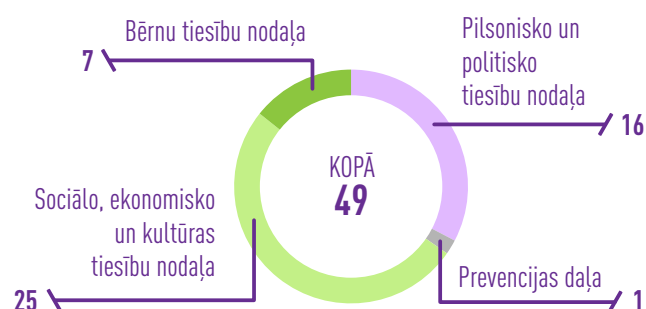
2018. gads — 78,6

2019. gads — 89

SAŅEMTIE PERSONU IESNIEGUMI

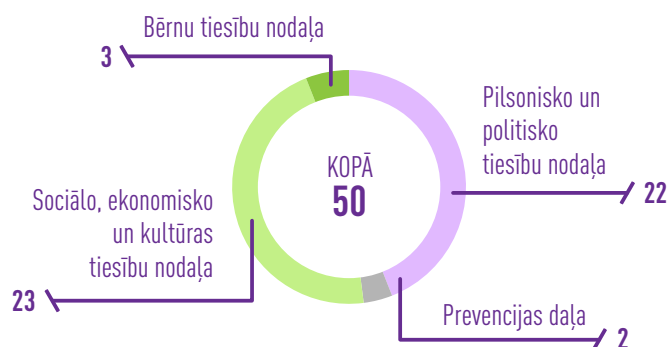

IEROSINĀTĀS PĀRBAUDES LIETAS

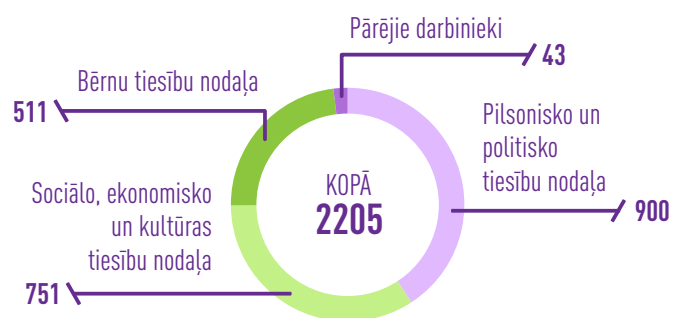

No tām pēc savas iniciatīvas - 7

PABEIGTAS VAI IZBEIGTAS PĀRBAUDES LIETAS

ATBILDES UN CITAS SAGATAVOTĀS VĒSTULES SAISTĪBĀ AR IESNIEGUMIEM (KAS NAV ATTEIKUMI)

SANĒMTI SARAKSTES DOKUMENTI PĀRBAUDES LIETU IETVAROS

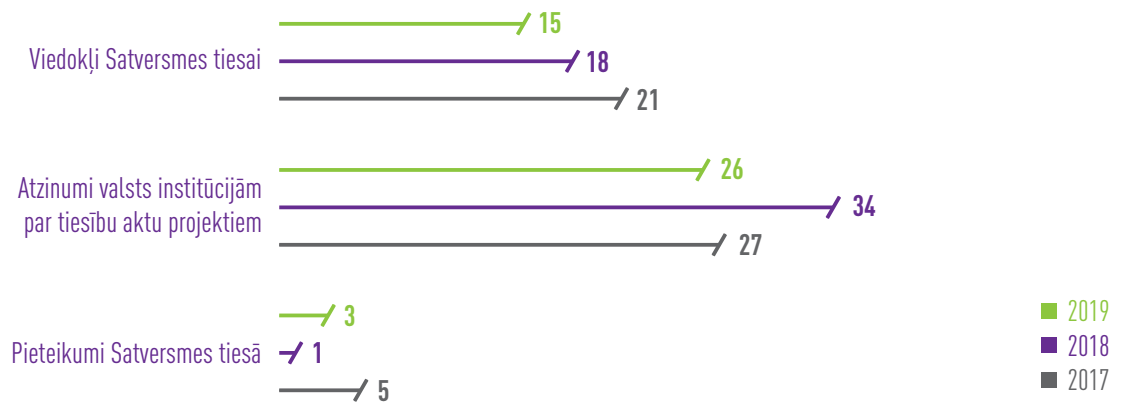
4093

Saņemtie dokumenti
Tiesībsarga birojā

3049

Sagatavoti
nosūtāmie dokumenti

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA

7068

Publikācijas

121

Ziņas un preses relīzes

124

Tiesībsarga biroja organizētie pasākumi: semināri, diskusijas u.c.

187

Citu institūciju organizētajos pasākumos lasītās lekcijas, dalība diskusijās

84

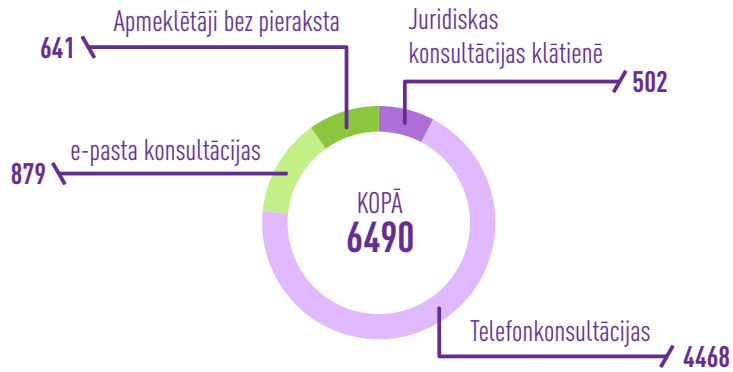
Dalība darba grupās un komisijās

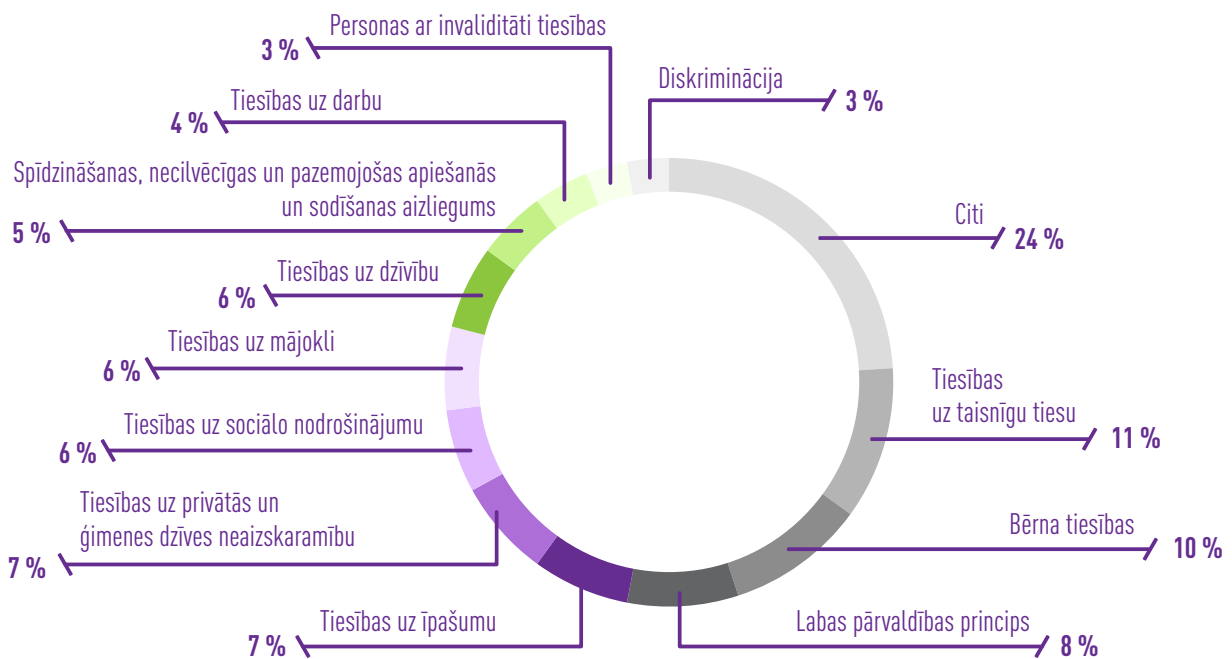
49

Veiktas izraidāmo ārzemnieku aptaujas

KONSULTĀCIJAS

JURIDISKO KONSULTĀCIJU TĒMAS

8.-9.04.2019.

Eiropas Ombuda konference

27.04.2019.

Tiesas procesa izspēle cilvēktiesībās: fināls un uzvarētāju apbalvošana

29.06.2019.

Diskusijas sarunu festivālā LAMPA - "NVO spējas un iespējas" un "Eitanāzija. Par. Pret. Alternatīvas?"

31.08.2019.

"Latvijas Nacionālajai bibliotēkai 100"

Tiesībsarga birojs kopā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" sveic ilggadējo sadarbības partneri Latvijas Nacionālo bibliotēku

Braila raksta meistarklase

Riteņkrēsla šķēršļu josla

6.09.2019.

"Esi Radošs – # Radi Likumu!" konkursa noslēgums un Bērnu tiesību aizsardzības likuma jauniešiem draudzīgā valodā atvēršanas svētki

Pasākumā 4 meistarklases:

Ugunsdrošības meistarklase, Elektrodrošības meistarklase, Pirmās palīdzības meistarklase, Gardēžu pitstops

16.-17.10.2019.

Starptautiskā ombudu institūta seminārs Rīgā par Vispārīgo datu aizsardzības regulu

3.12.2019.

Konference "Cilvēks un vērtība"

3.12.2019.

Gada balva personu ar invaliditāti atbalstam

Uzstājās:
Profesors Ivars Austers
Baiba Baikovska

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA
UN IZGLĪTOŠANA

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IZGLĪTOŠANA

Sabiedrības informēšana

Juristu dienas

2019.gada 23.aprīlī Tiesībsarga birojā notika Juristu dienu atklāšanas pasākums un diskusija "Tiesība uz cienīgu nāvi", kurā uzstājās tiesībsargs Juris Jansons, Latvijas Universitātes profesors Dr. phil. Igors Šuvajevs, Satversmes tiesas priekšsēdētāja, profesore Ph.D. Ineta Ziemele un bijušais Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs un politologs Nils Muižnieks.

Sarunu festivāls "LAMPA"

Jau otro gadu pēc kārtas Tiesībsarga birojs piedalījās sarunu festivālā "LAMPA" un organizēja divas diskusijas – "NVO spējas un iespējas" un "Eitanāzija. Par? Pret? Alternatīvas?".

Abu diskusiju video pieejami [šeit](#).

Diskusijas un semināri

2019.gadā Tiesībsarga birojs gan individuāli, gan kopā ar sadarbības partneriem ir rīkojis dažādas diskusijas un seminārus par tādām tēmām kā "Patstāvīgo iestāžu neatkarība v. politiskā griba Satversmes 58.panta kontekstā", "Konflikti darba vietā – mobings, bosings", "Naida runas ierobežošanas un izmeklēšanas aktualitātes", "Audžuģimenes kompetence bērna vajadzību nodrošināšanā", "Cilvēktirdzniecības riski piespiedu izraidīšanas procesā", "Sirijas pilsoņu ģimenes, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība".

Diskusijās un semināros piedalījās dažādu jomu eksperti, kas dalījās pieredzē un zināšanās par konkrēto tēmu.

Sabiedrības izglītošana darba konfliktsituāciju tiesiskajos un praktiskajos aspektos

Pārskata periodā norisinājās vairākas lekcijas, tajā skaitā arī Valsts administrācijas skolā, personāla vadības speciālistiem par konfliktiem darbā, par mobingu & bosingu, kā arī lekcija "Raksturīgais un aktuālais konfliktsituācijās darbā – no teorijas līdz praksei".

Aizvadītajā gadā ietilpst arī dalība Valsts darba inspekcijas organizētajā starptautiskajā konferencē Rīgā "Emocionālā vardarbība un konflikti darbā – slikti darbiniekiem, slikti uzņēmumiem" ar referātu "Raksturīgais un aktuālais konfliktsituācijās darbā – no teorijas līdz praksei".

"Vecāku revolūcija"

2019.gada 1.novembrī tiesībsargs uzstājās mammu un tētu konferencē "Vecāku revolūcija" ar lomu spēli "Lielais KĀPĒC?", kurā atslogoja reālo dzīves situāciju, kas parāda vecāku diametrāli pretējo domāšanu un uztveri strīdus situācijās.

Pasākuma video pieejams [šeit](#).

Mācības bibliotekāriem Latvijas novados

Jau vairākus gadus, un arī 2019.gadā, novadu bibliotekāriem kā informācijas multiplikatoriem tiek organizētas mācības "Cilvēktiesības, laba pārvaldība, ieskaits tiesībsarga darbā, iespējas vērsties pie tiesībsarga".

2019.gadā novadītas mācības sešās reģionu bibliotēkās: Ogrē, Saldū, Ludzā, Aizputē, Daugavpilī, Rūjienā, kopumā aptverot 13 novadus.

Sabiedrības iesaiste

Personu ar invaliditāti dienai veltītie pasākumi

Atzīmējot Latvijas Nacionālās bibliotēkas simtgadi, 2019.gada 31.augustā bibliotēka savus sadarbības partnerus aicināja piedalīties ar kādu sabiedrībai vērtīgu pasākumu. Tiesībsarga birojs kopā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons", Latvijas Nedzirdīgo savienību, biedrību "Redzi mani", servisa suņu biedrību "Teodors" aicināja ikvienu pasākuma apmeklētāju piedalīties trīs aktivitātēs – Braila raksta meistarklasē "Redzi mani", zīmju valodas meistarklasē un šķēršļu joslas pārvarēšanā ratiņkrēslā "Tas tak nav tik grūti!".

Līdzīgas aktivitātes kopā ar sadarbības partneriem tika organizētas arī 30.novembrī, tā uzsākot starptautiskajai personu ar invaliditāti dienai veltīto pasākumu ciklu.

Konference "Cilvēks un vērtība"

2019.gada 3.decembrī norisinājās konference "Cilvēks un vērtība" un iedvesmas meistarklase "Kā radīt idejas, kas pārdod sevi pašas? Kā izgudrot velosipēdu no jauna, lai radītu inovatīvu produktu?". Šie pasākumi tika veltīti personu ar invaliditāti dienai, un tos organizēja tiesībsargs sadarbībā ar apvienību "Apeirons" un Latvijas Nacionālo bibliotēku.

Konferences video pieejams [šeit](#).

Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam 2019

2019.gada 3.decembrī jau piekto gadu pēc kārtas norisinājās svinīgā ceremonija, kurā tika pasniegtas balvas un atzinības raksti konkursa "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam" laureātiem. 2019.gada konkursā nominantus varēja pieteikt divās kategorijās un septiņās nominācijās: "Izglītotājs", "Pakalpojuma nodrošinātājs", "Nodarbinātības veicinātājs", "Uzdriktēšanās", "Bērnu atbalsts", "Sociālo tīklu balss".

Plašāks materiāls par konkursu pieejams [šeit](#).

Tiesībsarga ikgadējā cilvēktiesību un labas pārvaldības konference

2019.gada 10.-11.decembrī norisinājās tiesībsarga ikgadējā cilvēktiesību un labas pārvaldības konference. Aizvadītā gada konferencei izvēlētās tēmas bija saistītas ar cilvēktiesību izglītību, bērnu tiesību nodrošināšanu sportā un darbinieku sociālo garantiju aizsardzības efektivitāti.

Konferences materiāli pieejami [šeit](#).

Cilvēktiesību izglītība

Ēnu diena

2019.gada 13.februārī Tiesībsarga birojā norisinājās Ēnu diena, kurā trīs vidusskolniecēm bija dota iespēja iepazīties ar Tiesībsarga biroja ikdienu. Jaunietes noskaidroja, kas ir cilvēktiesības un laba pārvaldība, kādas ikdienišķas jomas tās skar, kā arī uzdeva sev interesējošos jautājumus par jurista darbu.

Lekcija RSU studentiem par tiesībsarga institūtu Latvijā

2019.gada 15.februārī Rīgas Stradiņa universitātes 1.kursa politikas zinātnes studenti tika iepazīstināti ar Tiesībsarga biroju un tā darbības principiem. Lekcijā tika izskatīti tādi jautājumi kā, piemēram, kāpēc ir nepieciešams tiesībsargs, kādas ir tiesībsarga funkcijas, kas ir laba pārvaldība, u.c.

“Atpakaļ uz skolu”

Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā rīkotās akcijas “Atpakaļ uz skolu/Atpakaļ uz universitāti 2019” ietvaros Tiesībsarga biroja pārstāvji vairākās skolās izglītoja skolēnus par to, kas ir cilvēktiesības, laba pārvaldība, tiesiskā vienlīdzība un diskriminācija.

Tiesu izspēle cilvēktiesībās

2019.gada 27.aprīlī Tiesībsarga birojā norisinājās tiesu procesa izspēle cilvēktiesībās, kurā piedalīties tika aicināti Latvijas tiesību zinātņu studenti.

2019.gadā tiesu procesa izspēlē piedalījās 12 komandas, starp kurām 1. vietu un galveno balvu – iespēju piedalīties Eiropas Tiesību zinātņu studentu asociācijas ELSA Vasaras skolā cilvēktiesībās Portugālē – ieguva komanda “Susātivs”, kas pārstāvēja Latvijas Universitāti.

Plašāka informācija par sacīksti pieejama [šeit](#).

Bērnu konkurss “Esi radošs – #Radi likumu!”

Nereti likumi un tiesību normas ir formulētas sarežģītā valodā, iekļaujot juridisko terminoloģiju. Taču ir būtiski, lai likumu izprot tā sabiedrības daļa, uz kuru tas attiecas vistiešāk. Piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likums. Bērniem tas būtu jāpārzina, taču šo procesu neveicina valoda, kādā likums ir sagatavots.

Tādēļ par godu Bērnu tiesību aizsardzības konvencijas ratificēšanas 30 gadu jubilejai 2019.gadā tiesībsargs organizēja konkursu bērniem un jauniešiem. Konkursa galvenais uzdevums bija izstrādāt Bērnu tiesību aizsardzības likumu bērniem un jauniešiem draudzīgā valodā, kā arī vienu no bērnu tiesībām atspoguļot radošā darbā.

Jaunieši, kas piedalījās tiesībsarga rīkotajā konkursā “Esi radošs – #Radi likumu!”, 2019.gada 6.septembrī tika aicināti uz likuma grāmatas atklāšanas svētkiem un radošām aktivitātēm – meistarklasēm. Bērnu tiesību aizsardzības likums jauniešiem draudzīgā valodā pieejams [šeit](#).

Lai labāk izprastu Bērnu tiesību aizsardzības likumā iekļautos principus, pasākumā norisinājās četras meistarklases – darbstacijas, kurās jaunieši apguva dzīvei noderīgas prasmes. Meistarklases vadīja Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienesta un “Sadales tīkla” pārstāvji, kā arī “Rimi” gardēdes.

Tiesībsargs uzskata, ka dalība šādos konkursos palīdz jauniešiem vairot ne vien savas zināšanas un izpratni par tiesībām, bet arī izpaust savus talantus un parādīt to, kas viņiem ir svarīgs un aktuāls.

Plašāka informācija par konkursu un izdevuma atvēršanas pasākumu pieejama [šeit](#).

Pasākums "Viena diena drošībai"

2019.gada 19.septembrī vairāk nekā 500 bērniem no dažādām Latvijas pilsētām tika dota iespēja piedalīties pasākumā "Viena diena drošībai", kurā tie viegli saprotamā veidā praktiski iepazinās ar dažādu dzīves situāciju būtiskākajiem drošības jautājumiem, tai skaitā par bērnu tiesībām, ko viņiem sniedza Tiesībsarga biroja Bērnu nodaļas pārstāvji.

Skolu programma "Dzīvei gatavs"

2019.gadā Tiesībsarga biroja pārstāvji, piedaloties skolu programmā "Dzīvei gatavs", sniedza jauniešiem skolai un turpmākai dzīvei noderīgas lekcijas par savām un citu bērnu tiesībām un pienākumiem.

Tiesībsarga biroja speciālisti skolu programmā piedāvā mācību stundas par šādām tēmām: tiesību lasītprasme jeb kā lasīt likumus un līgumus, cilvēktiesības un tiesībsargs, iecietības veicināšana un vārda brīvība, medijpratība digitālajā vidē, personas datu aizsardzība digitālajā vidē, cilvēktirdzniecība, vēlēšanu pratība un bērna tiesības.

DISKRIMINĀCIJA UN TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA

DISKRIMINĀCIJA UN TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA

Ievads

Saistībā ar diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu 2019.gadā tiesībsargs visvairāk sūdzību saņēmis no cilvēkiem ar invaliditāti par vides vai mājokļa pielāgojumiem un saistībā ar pieeju precēm un pakalpojumiem. Atsevišķi iesniedzēji sūdzējušies par grūtībām piekļūt kredītiestāžu pakalpojumiem. Gados vecāki cilvēki vēl sūdzējušies par diskriminējošu attieksmi gadījumos, kad pakalpojums, tai skaitā valsts piedāvāts, pieejams tikai digitālā vidē, kas tam nav bijis sasniedzams gan zināšanu, gan tehnisko ierīču neesamības dēļ.

Pārskata periodā tiesībsargs īpaši pievērsis uzmanību skaidrojošam darbam saistībā ar iespējamu diskrimināciju uz vecuma pamata.

levērojams sūdzību apjoms saņemts par iespējamu nevienlīdzīgu attieksmi darba vidē. Īpaši palielinājies sūdzību skaits par darba vidē īstenotu mobingu un bosingu, tāpat bijušas sūdzības par nevienlīdzīgu attieksmi attiecībā uz atalgojumu un prasībām ieņemamajam amatam. Minētais nebūtu jātulko kā darba devēju attieksmes pasliktināšanās. Tiesībsarga ieskatā, tas liecina, ka pieaugusi darbinieku informētība par savām tiesībām un drosmē vērsties pēc palīdzības. Vienlaikus jāatzīst, ka ne visos gadījumos darbinieki ir spējusi pareizi identificēt bosingu. Ne katra darba devēja strikta un noteikta prasība būtu vērtējama kā bosingas. Tādēļ nolūkā izglītēt darba devējus par mobingu un bosingu kā nepieļaujamu attieksmi darba vidē tiesībsargs ir rīkojis seminārus personālvadības speciālistiem par emocionālo vardarbību un konfliktiem darba vidē.

Iniciatīvas

Diskriminācija pēc ģimenes stāvokļa Gulbenes pašvaldības saistošajos noteikumos par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu

Tiesībsargs konstatēja, ka pašvaldības noteikumos par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem paredzēts: atvieglojumus saņem vienuļie pensionāri, kas pārdzīvojuši laulāto, pilngadīgu bērnu vai bērnus, un nav pilngadīgu personu, ar kurām ir kopīga deklarētā dzīvesvieta. Atvieglojumu nebija tiesību saņemt vienuļam pensionāram, kuram nekad nav bijis laulātā un/vai bērnu.

Pēc tiesībsarga norādītā pašvaldība veikusi noteikumu grozījumus.

Par tiesiskās vienlīdzības pārkāpumu braukšanas maksas atvieglojumu piešķiršanā Rīgas pilsētas sabiedriskajā transportā

Pārbaudes lietā par Rīgas pašvaldības piešķirtajām atlaidēm pilsētas sabiedriskajā transportā tiesībsargs konstatēja, ka tiesības uz atlaidi ir nestrādājošiem rīdziniekiem - Latvijas pensijas saņēmējiem, kas bez maksas sabiedriskajā transportā var braukt no 63 gadu un 6 mēnešu vecuma (pensionēšanās vecums atzina gatavošanas brīdī), bet, piemēram, rīdzinieki - Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas pensijas saņēmēji – jau no 55 gadu vecuma. Pat vēl no agrāka vecuma atvieglojumus var saņemt gan Latvijas, gan citu valstu izdienas pensijas saņēmēji.

Tiesībsargs [atzinumā](#) konstatēja, ka Rīgas domes saistošajos noteikumos paredzētajai vienlīdzīgajai pieejai braukšanas maksas atvieglojumu piešķiršanā attiecībā pret ārvalstu vecuma vai izdienas pensijas saņēmējiem līdz 75 gadu vecumam nav objektīva un saprātīga pamata. Līdz ar to pašvaldība, izlīdzinot faktisko nevienlīdzību, ir pārkāpusi tiesiskās vienlīdzības principu. Tiesībsargs aicināja līdz 2020.gada 1.janvārim veikt grozījumus noteikumos, novēršot konstatēto pārkāpumu.

Par nevienlīdzību minimālās vecuma pensijas noteikšanā un par tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu atlīdzības par darbības zaudējumu izmaksā plašāk skat. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

Diskriminācija uz etniskās piederības pamata pakalpojumu jomā

Pārbaudes lietā vērtēta veikala "Maxima" klienta sūdzība par diskriminējošu attieksmi, tai skaitā naida runu, atšķirīgas etniskās izcelsmes dēļ. Tiesībsargs konstatēja, ka veikala noligtās apsardzes firmas "G4S" apsargs, veicot nepamatotu etnisko profilēšanu, ir īstenojis atšķirīgu attieksmi pret klientu, kamēr vien tas atradās veikalā.

Viens no rasu diskriminācijas veidiem ir rasu jeb etniskā profilēšana, kad rase, etniskā piederība, reliģiskās īpašības tiek izmantotas kā metode, lai izdalītu cilvēkus identitātes un drošības pārbaudēs. Minēto parasti īsteno tiesībsargājošo iestāžu, kā arī drošības dienestu darbinieki, tādējādi pieņemot lēmumu par cilvēka bīstamību, balstoties uz rasi, nevis pamatotām aizdomām.¹ Etniskā profilēšana parasti ir vērsta pret minoritātēm, vienlaikus palielinot risku pieaugt rasistiskām tendencēm sabiedrībā kopumā.²

Profilēšana kā metode ir tiesiska, tomēr, lai veiktu etnisko profilēšanu, ir nepieciešams stingrs pamatojums. Ierobežotu pierādījumu dēļ nav bijis iespējams konstatēt naida runas gadījumu. Tomēr tiesībsargs iesaistītajiem uzņēmumiem rekomendēja darbiniekiem nodrošināt apmācības par dažādu klientu apkalpošanu un diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Diskriminācija uz dzimuma pamata darba tiesībās

Pārskata periodā tiesībsargs izvērtējis gadījumu, kad uzņēmums personāla atlases konkursa rezultātā paziņojis personai par darba piedāvājumu, tomēr, uzzinājis par uzvarējušās kandidātes grūtniecību, atteicies noslēgt darba tiesiskās attiecības. Uzņēmums nav spējis pierādīt, ka pēc grūtniecības fakta uzzināšanas tā attieksme nav mainījies un pēkšņais atteikums nav bijis tiešā cēloņsakarībā ar paziņoto grūtniecību. Līdz ar to tiesībsargs konstatējis diskriminācijas aizlieguma uz dzimuma pamata pārkāpumu un aicinājis uzņēmumu atrisināt radušos konfliktsituāciju, sekmējot izlīgumu pušu starpā. Puses tiesvedības procesā noslēdza izlīgumu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par netiešu diskrimināciju uz dzimuma pamata darba ņēmēju sociālo garantiju aizsardzības gadījumos, kad darba devējs nav deklarējis vai maksājis nodokli, skat. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

Diskriminācija uz vecuma pamata apdrošināšanā

Vērojot tendences apdrošināšanas tirgū Eiropā, secināms, ka lielākā daļa apdrošinātāju nosaka vecuma limitu ceļojumu apdrošināšanas polisēm, jo vecumu saskata kā būtisku riska faktoru un to kvalificē kā klientu riska profila kritēriju (jo vecāks cilvēks, jo lielāks risks ceļojumos par sevi jāuzņemas ne tikai pašam, bet arī apdrošinātājam). Turklāt senioriem ceļojumu apdrošināšana izmaksā dārgāk nekā jaunākiem ceļotājiem. Līdz ar to minētais jautājums satrauc seniorus ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē, jo šāds ierobežojums rada nevienlīdzīgas un diskriminējošas attieksmes sajūtu, kā arī liek sajusties nepilnvērtīgam.

Vecuma kritērijs apdrošināšanas jomā lielākoties ir balstīts uz pieņēmumiem, aizspriedumiem un stereotipiem. Līdz ar to, lai novērstu uz vecuma pamata balstītu diskrimināciju apdrošināšanas jomā, vēlams, ka senioriem apdrošinātāji piemērotu individuālu riska izvērtējumu. Pretējā gadījumā vecuma izmantošana riska novērtējumā apdrošinātājam būtu jāpamato ar precīziem datiem, pētījumiem un statistiku. Riska faktori saistībā ar vecumu nav diskriminējoši, ja tiek pierādīts, ka tieši šie faktori ir galvenie riska novērtēšanā.

¹ Open Society Foundations. Ethnic Profiling: What It Is and Why It Must End. Pieejams: <<https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/ethnic-profiling-what-it-and-why-it-must-end>>

² O FRA EU-MIDIS study 'Understanding and Preventing Discriminatory Ethnic Profiling' What is ethnic profiling? Pieejams: <<http://www.bug-ev.org/en/topics/focus-areas/dossiers/ethnic-profiling/what-is-ethnic-profiling.html>>

Diskriminācija uz vecuma pamata viedokļa noskaidrošanā

Sabiedriskās domas aptaujas bieži aprobežojas tikai ar respondentiem līdz 60 gadu vecumam. Tādējādi šādu aptauju rezultāti neaptver 33,4% no visiem pilngadību sasniegušajiem Latvijas iedzīvotājiem. Tiesībsargs ir norādījis, ka potenciālā respondenta diskvalificēšana no iespējas piedalīties socioloģiskajā pētījumā, kurā tiek apkopots visas sabiedrības (pilngadīgās daļas) viedoklis, balstoties uz viņa vecumu bez objektīva un tiesiska pamata, kvalificējama kā diskriminācija uz vecuma pamata un ierobežotas sabiedrības daļas viedokļa pozicionēšana kā visas sabiedrības domas atspoguļojums.

Diskriminācija uz vecuma pamata pakalpojumu pieejamībā

Kādas ceļojumu kompānijas piedāvātajos ceļojumu aprakstos bija ietverts vecuma ierobežojums – līdz 45 gadiem, to pamatojot ar argumentu, ka ceļojuma piedzīvojumos piedalās jauni cilvēki un vakari beidzas ar ballītēm.

Tiesībsarga ieskatā, šāds ierobežojums balstās pieņēmumos, aizspriedumos un stereotipos par vecumu, nevis attaisnojāmā pamatā, kas objektīvi pierāda un pamato šāda kritērija noteikšanu. Līdz ar to šāds ierobežojums rada nevienlīdzīgas un diskriminējošas attieksmes sajūtu, kā arī cilvēkiem virs 45 gadiem liek sajusties nepilnvērtīgiem.

Cilvēki ir dažādi un mēdz būtiski atšķirties arī vienas vecuma grupas ietvaros, ņemot vērā ģenētiku, dzīvesveidu, temperamentu un citus individuālos faktorus. Tāpēc vecuma ierobežojumu noteikšana līdz 45 gadiem minētās ceļojumu kompānijas mājaslapā tika kvalificēta kā diskriminācija uz vecuma pamata.

Tiesībsargs arī vērtēja situāciju, kurā banka liegusi seniori atvērt kontu. Pārbaudes laikā nebija gūstams apstiprinājums, ka ir notikusi diskriminācija uz vecuma pamata. Drīzāk ir bijusi neveiksmīga komunikācija starp seniori, tās interešu pārstāvi un bankas darbinieku, kas, iespējams, sakņojas seniores valodas barjerā un no tās izrietošiem pārpratumiem.

Ņemot vērā privātautonomijas principu, tāpat kā klients ir tiesīgs izvēlēties jebkuru banku, ar kuru veidot darījuma attiecības, vadoties no personīgajiem apsvērumiem, tāpat arī bankas var izvēlēties, ar kādiem klientiem veidot darījuma attiecības un ar kādiem nosacījumiem, piemēram, atvērt kontu. Taču bankas izvirzītie nosacījumi un apsvērumi nedrīkst būt diskriminējoši.

Par diskrimināciju uz invaliditātes pamata skat. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēku ar invaliditāti tiesības".

Nevienlīdzīga attieksme darba vidē (bosings)

Saistībā ar privātpersonas sūdzību par darba devēja (SIA) nelabvēlīgu seku radīšanu, atlaižot iesniedzēju no darba sakarā ar celtu trauksmi par šīs SIA un tās darījumu partnera – Jelgavas pilsētas pašvaldības – prettiesisku rīcību, [tiesībsargs atzina](#), ka privātpersona ir pielīdzināma trauksmes cēļam, savukārt darba devējs sakarā ar celto trauksmi ir radījis nelabvēlīgas darba apstākļus, īstenojot bosingu un mobingu.

Lai arī pilsētas (rajona) tiesa un apgabaltiesa nesaskatīja darba devēja prettiesisku rīcību, Augstākā tiesa minēto tiesu spriedumus ir atcēlusi, akcentējot nepieciešamību vērtēt bosinga aspektus.

Par nevienlīdzīgu attieksmi starp taksometru pārvadātājiem

Pārskata periodā tiesībsargs [atzinumā](#) konstatēja, ka Rīgas pašvaldības teritorijā reģistrētie taksometru pārvadātāji atrodas nepamatoti nevienlīdzīgā situācijā attiecībā pret citos plānošanas reģionos vai republikas pilsētās reģistrētiem taksometru pārvadātājiem, jo pirmie bez speciālas atļaujas nav tiesīgi nogādāt pasažierus Vecrīgā, kamēr pārējiem taksometru pārvadātājiem šāda atļauja nav nepieciešama.

Pašvaldība norādīja, ka noteiktais regulējums ir pamatots, jo Rīgas pašvaldībā reģistrētie taksometru pārvadātāji, atšķirībā no plānošanas reģionos vai republikas pilsētās reģistrētajiem, regulāri iebrauc Vecrīgas teritorijā, tādā veidā potenciāli radot lielāku apdraudējumu ceļu satiksmes drošībai, kā arī sabiedriskajai kārtībai un drošībai.

Par nevienlīdzīgu attieksmi piemiņas zīmes piešķiršanā

Persona norādīja, ka atrodas ieslodzījuma vietā un vēlas saņemt Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanas dalībnieka piemiņas zīmi, bet Iekšlietu ministrija to atteikusi, pamatojoties uz iekšējiem noteikumiem, kas nosaka, ka uz piemiņas zīmes saņemšanu nevar pretendēt personas, kas sodītas par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

Tiesībsargs konstatēja, ka šādai atšķirīgai attieksmei nav leģitīma mērķa, līdz ar to tiek pārkāpts tiesiskās vienlīdzības princips.

Ir saņemts apstiprinājums, ka personai ir tikusi pasniegta Černobiļas AES avārijas seku likvidēšanas dalībnieka piemiņas zīme.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku atšķirīgiem maksājumiem Finanšu un kapitāla tirgus komisijai tās darbības finansēšanai

Satversmes tiesas lietā Nr.2019-09-03 pieteikuma iesniedzējs – kredītiestāde – norādīja uz tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu Finanšu un kapitāla tirgus komisijas finansēšanā, uzskatot, ka kredītiestādes pēc būtības nepamatoti finansē ne vien savu, bet arī citu finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku uzraudzību.

[Sniedzot viedokli Satversmes tiesai](#), tiesībsargs secināja, ka maksa minētās komisijas darbības nodrošināšanai tiek aprēķināta dažādi – atšķiras gan likmes, gan bāzes, no kurām šīs likmes aprēķina, tāpat ir tādi finanšu un kapitāla tirgus dalībnieki, kas maksājumus vispār neveic. Tādējādi, lai arī pieteikuma iesniedzēja salīdzina kredītiestādes un finanšu un kapitāla tirgus dalībniekus, ciktāl tiem ar likumu noteikts pienākums veikt maksājumus komisijas darbības finansēšanai, ir svarīgi ņemt vērā, ka pēc būtības visi tie, kuriem ir uzlikts pienākums finansēt komisijas darbību, finansē arī to dalībnieku uzraudzību, kuri neveic nekādus maksājumus. Tiesībsarga ieskatā, no šī apstākļa var secināt, ka komisijas darbība tiek finansēta solidāri, nevis jāveic maksājumi tikai par savu uzraudzību. Tāpat jāņem vērā, ka, lai arī lielai daļai finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku ir vienots pienākums ar maksājumiem uzturēt komisijas darbību, tomēr maksājumu aprēķināšanas kārtība ir tik atšķirīga, ka finanšu un kapitāla tirgus dalībniekus nevar savstarpēji salīdzināt.

Par atšķirīgu attieksmi pašvaldības deputātu amatu savienošanas ierobežojumos

Satversmes tiesas lietā Nr.2019-03-01 pieteikuma iesniedzējs norādīja uz tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu, ierobežojot pašvaldības domes deputāta tiesības vienlaikus ieņemt sociālās palīdzības funkciju realizējošo iestāžu vadītāja vai viņa vietnieka amatu, iepretim, piemēram, izglītības iestādes vai ārstniecības iestādes vadītāja amatam, kur šādu ierobežojumu nav.

Tiesībsarga ieskatā, šādai atšķirīgai attieksmei nav saprātīga un objektīva pamata, ņemot vērā, ka arī citās pašvaldības autonomo funkciju jomās (izglītība, veselības aprūpe, sports) iestādes vadītājs pieņem individuāliem saistošus lēmumus. Tāpat tiesībsargs vērsa uzmanību uz to, ka pašvaldības deputāta darbību attiecībā uz tā vadītās iestādes kontroli un pārraudzību jau ierobežo likuma "Par pašvaldībām" 58.panta pirmā daļa. Līdz ar to [tiesībsargs atzina](#), ka minētajam amatu apvienošanas ierobežojumam nav saprātīga un objektīva pamata.

Par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru, kas rada diskrimināciju uz invaliditātes pamata, skat. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

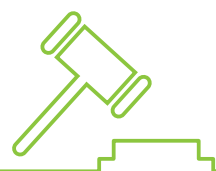
Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par pienākumu maksāt OIK elektroenerģijas neto norēķina sistēmas ietvaros

2018.gadā tiesībsargs norādīja, ka uzskata par netaisnīgu un par Satversmes 91.pantam neatbilstošu elektroenerģijas neto norēķinu sistēmā noteikto kārtību, kas paredz, ka tā nav piemērojama maksājumiem par OIK. Mājsaimniecību lietotājiem, kas ir neto norēķinu sistēmas dalībnieki un paši ir veikuši kapitālieguldījumus, uzstādot savās mājsaimniecībās saules baterijas, lai ražotu elektrību savām vajadzībām, saņemot atpakaļ no kopējā tīkla tajā nodoto, bet nepatērēto elektroenerģiju, nebūtu jāmaksā par OIK, ņemot vērā, ka arī saules enerģijas ražotājs nodrošina AER īpatsvaru kopējā elektrības tirgū, līdzīgi kā tie elektroenerģijas ražotāji, kas saņem atbalstu OIK sistēmas ietvaros.

Tiesībsargs ir aicinājis grozīt Elektroenerģijas tirgus likumu, kas paredz netaisnīgu attieksmi pret neto norēķinu sistēmas lietotājiem, un noteikt, ka neto norēķinu sistēmas lietotāji OIK maksā tikai par pozitīvu neto patēriņu, tas ir, par no elektrotīkla saņemtās elektroenerģijas un elektrotīklā nodotās elektroenerģijas apjoma pozitīvu starpību.

Saeima ir veikusi tiesībsarga rekomendētos grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, tomēr līdz pilnīgai rekomendācijas izpildei vēl ir nepieciešami Ministru kabineta noteikumu grozījumi.

TIESĪBAS
UZ TAISNĪGU TIESU

TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU

Ievads

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām, ko garantē Latvijas Republikas Satversmes 92.pants. No šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas lielā mērā ir atkarīga pārējo cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība. Ievērojot to, ka Latvijas sabiedrības uzticamība tiesu sistēmai tiek vērtēta diezgan zemu, šo tiesību nodrošināšana atbilstoši izvirzītajiem cilvēktiesību standartiem ir ļoti nozīmīga.

Tiesībsargs ik gadu saņem personu iesniegumus, kuros tiek informēts gan par iespējamiem tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpumiem pirmstiesas procesā, gan tiesvedības laikā dažādos procesos. Vēl arvien aktuāli ir jautājumi, kas attiecas uz pieeju tiesai, personām nodrošinātās juridiskās palīdzības kvalitāti, tiesvedības ilgumu, nepietiekamu tiesas nolēmumu motivāciju, personu tiesībām saņemt atbilstošu kompensāciju par nodarītajiem zaudējumiem kriminālprocesā, tostarp arī no valsts, par nesamērīgi ilgjiem tiesvedības procesiem, kā arī par sprieduma izpildi.

Kopumā saņemtie iesniegumi pēc būtības vēl aizvien norāda uz to, ka personas nav pietiekami informētas par savu tiesību aizsardzības iespējām, kā rezultātā nereti tās vispār neizmanto vai neiekļaujas likumā noteiktajos procesuālos termiņos.

Tiesības uz taisnīgu tiesu	2018	2019	2019 mutvārdu / elektroniski
Pirmstiesas procesa virzītāja rīcība	33	26	20
Pirmstiesas procesa virzītāja lēmumu pārsūdzēšana	17	24	8
	(1 Bērnu nodaļai)		
Pirmstiesas procesa novilcināšana	16	11	3
Pirmstiesas procesa citi pārkāpumi	46	30	1
Neatkarīga, objektīva ar likumu noteikta tiesa	11	4	7
Pieeja tiesai	27	17	34
	(2 Bērnu nodaļai)		
Tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā	9	6	7
Pušu līdztiesības princips	14	9	7
Taisnīga lietas izskatīšana	40	36	49
	(2 Bērnu nodaļai)		
Atklāta lietas izskatīšana	1	5	1
Nevainīguma prezumpcija	1	2	2
Informācijas pieejamība par apsūdzību	4	11	2
Pietiekams laiks un līdzekļi aizstāvības sagatavošanai	-	4	1
Tiesības aizstāvēt sevi pašam vai ar aizstāvja palīdzību. Advokāta darbs	6	13	14
Liecinieku nopratināšana	1	2	-

Tabulas turpinājums

Tiesības uz taisnīgu tiesu	2018	2019	2019 mutvārdu / elektroniski
Tiesības uz bezmaksas tulku	-	1	
Nolēmuma izpilde	27 (7 Bērnu nodaļai)	20	39
Nolēmuma pamatojums	32	22	2
ZTI lēmumi un rīcība	29	32	67
Tiesneša (neētiska) rīcība	13	7	4
Kopā	327	282	268

Iniciatīvas

Pārskata periodā vairākas personas norādīja uz šķēršļiem iepazīties gan ar administratīvā pārkāpuma lietvedības, gan kriminālprocesa materiāliem, norādot uz nesamērīgi augstajām dokumentu kopiju izgatavošanas izmaksām.

Tiesībsargs sākotnēji lūdza leikšlietu ministrijas skaidrojumu, savukārt pēc tam [vērsās pie Ministru prezidenta A.K. Karīņa](#) ar lūgumu veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu vienotu valsts pakalpojumu maksas aprēķinu sistēmu valsts pārvaldes un tiesu sistēmas iestādēs. Savukārt Valsts kontrolei lūgts izvērtēt noteikumos noteikto pakalpojumu izmaksu aprēķina pamatotību un atbilstību normatīvo aktu prasībām.

Ministru prezidenta atbilde tiesībsargam pieejama [šeit](#).

Gadījumu analīze

Tiesībsargs sniedza atzinumus divās pārbaudes lietās, kurās pauda vērtējumu par pirmstiesas izmeklēšanas procesa iespējamu novilcināšanu.

Pārbaudes lietā Nr.2018-28-4AC iesniedzējs bija cietusī, bet otrā pārbaudes lietā Nr.2017-41-4AC – aizdomās turamā persona. Abās pārbaudes lietās [tiesībsargs konstatēja](#), ka ir pārkāptas personu tiesības uz taisnīgu tiesu – kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā un prokuratūras uzraudzība bijusi neefektīva, kā rezultātā saskatīts arī Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk tekstā – ECPAK) 13.panta pārkāpums.

Savukārt vēl citā pārbaudes lietā Nr.2019-24-4A, kas tika ierosināta pēc tiesībsarga iniciatīvas, tika secināts, ka Valsts policija kriminālprocesā, kurā tika izmeklēta personas nāve, ir veikusi vispusīgu pirmstiesas izmeklēšanu, un līdz ar to nav saskatāms ECPAK 2.pantā un Satversmes 93.pantā garantēto tiesību procesuālā aspekta pārkāpums. Konkrētajā lietā prokuratūra bija veikusi uzraudzību ar pienācīgu rūpību, līdz ar to ECPAK 13.panta pārkāpums netika konstatēts. Tāpat netika saskatīts personai Satversmes 92.pantā garantēto tiesību ierobežojums.

Pārbaudes lietas Nr.2019-14-4F ietvaros tiesībsargs vērtēja cietušās personas iesniegumu, kura norādīja uz viņas kā cietušās personas tiesību neievērošanu administratīvā pārkāpuma procesā, jo neefektīvas institūciju un tiesas rīcības rezultātā vainīgā persona netika saukta pie atbildības – administratīvā pārkāpuma lietā iestājās noilgums. [Tiesībsargs secināja](#), ka Valsts policijas Talsu iecirkņa darbība konkrētajā situācijā nav bijusi organizēta efektīvi, savukārt Kurzemes rajona tiesa nav pievērsusi pienācīgu uzmanību Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk tekstā – LAPK) 37.pantā noteiktajiem termiņiem. Pēc būtības konkrētajā situācijā netika sasniegts LAPK izvirzītais mērķis un nodrošināta taisnīguma principa ievērošana.

[Tiesībsargs sniedza atzinumus](#) divās uz līdzīgiem apstākļiem balstītās pārbaudes lietās, kuru izpēte tika aizsākta jau 2018.gadā. Pārbaudes lietu pamatā bija divu zvērinātu advokātu iesniegumi par prokuroru rīcību pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem izlemšanā. Tiesībsargs konstatēja, ka institūciju starpā pastāv būtiskas pretrunas attiecībā uz apstākli, ciktāl prokuroram, saņemot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, būtu jāveic tā sākotnējā pārbaude, lai noskaidrotu, vai pieteikumā ir ietverta Kriminālprocesa likuma (turpmāk tekstā – KPL) 657.panta trešajā daļā norādītā informācija. Ņemot vērā, ka KPL normas praksē efektīvi nepildīja savu uzdevumu un to piemērošanas rezultātā privātpersonām tika radītas nelabvēlīgas sekas, tika konstatēts iesniedzēju tiesību uz taisnīgu tiesu pārkāpums.

Par pārbaudes lietā konstatēto tiesībsargs sniedza rekomendācijas Tieslietu ministrijai un Ģenerālprokuratūrai, kas minēto problēmu kopīgi novērsa.

Tiesībsargs jau iepriekš ir izteicis kritiku par valsts un pašvaldību institūciju darba kvalitāti lietās par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu kriminālprocesā personām ar garīga rakstura traucējumiem, tostarp par šo personu pilnīgu izslēgšanu no tiesvedības procesa arī tajos gadījumos, kad personas tomēr ir spējīgas un vēlas piedalīties tiesas sēdēs.

Pārskata periodā tiesībsargs vērsa ģenerālprokurora uzmanību uz kāda prokurora neatbilstošu izpratni par fundamentālām personas tiesībām uz taisnīgu tiesu – tiesībām tikt uzklautām. Prokurors, iesniedzot lietā kasācijas protestu, bija norādījis uz tiesību normām neatbilstošu apgabaltiesas rīcību, uzklautot tiesas sēdē pašu personu, nevis bāriņtiesas pārstāvi. Tiesībsargs norādīja, ka ar šādu prokurora rīcību netiek veicināta uzticība prokuratūrai personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā. Ģenerālprokuroram tika lūgts izvērtēt konkrētā prokurora rīcību, kā arī nepieciešamības gadījumā nodrošināt prokurora papildu apmācību par cilvēktiesību prasībām kriminālprocesā, īpaši pievērsot uzmanību personu ar garīga rakstura traucējumiem tiesību ievērošanai un nodrošināšanai.

Ģenerālprokurors veica pārbaudi, bet nepiekrita tiesībsarga viedoklim, ka konkrētajā protestā ir mēģināts ignorēt vai pārkāpt vienu no kriminālprocesa pamatprincipiem – tiesības uz taisnīgu tiesu, kā rezultātā nesaskatīja nepieciešamību arī piedāvātajām apmācībām.

Tiesības uz advokāta palīdzību ir tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas instruments, un tā mērķis ir nodrošināt ikvienai personai savlaicīgu, pieejamu un kvalitatīvu juridisko palīdzību. Ik gadu tiesībsargs saņem informāciju par nekvalitatīvu vai neefektīvu zvērinātu advokātu personām sniegto juridisko palīdzību. Pārskata periodā šo sūdzību skaits ir dubultojies (2018.gadā saņemti 6 iesniegumi, 2019.gadā – 13).

Tiesībsargs vairākos gadījumos lūdza Latvijas Zvērinātu advokātu padomi izvērtēt konkrētu zvērinātu advokātu darba kvalitāti. Nereti saņemtā informācija liecināja par elementāru pārstāvības noformēšanas kārtības neievērošanu, kā rezultātā šādas kļūdas noveda pie personu tiesību uz pieeju tiesai ierobežojuma. Tiesībsargs Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijai norādīja uz jau Augstākās tiesas nolēmumos paustajām atziņām par to, ka no advokāta kā tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras kvalifikācija un spēja sniegt juridisko palīdzību ir prezumējama, ir pamatoti sagaidīt, ka viņš precīzi ievēros normatīvo aktu prasības un pārzinās judikatūru. Papildus, lai gūtu pārlicību par uzraudzības efektivitāti, tiesībsargs analizēja Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas sniegto informāciju par izskatītajām sūdzībām par advokātu darbu. Saņemtā informācija liecina par to, ka advokātu klientu sūdzības uzraudzības institūcijā tiek saņemtas un vērtētas, tomēr galvenokārt atzītas par nepamatotām. Pozitīvi vērtējams fakts, ka tiesas, konstatējot nekvalitatīvu personām advokātu sniegto juridisko

palīdzību, par to informē arī Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģiju. Tomēr kopumā secināms, ka personas bez juridiskās izglītības, kas saņem šos pakalpojumus, ne vienmēr pietiekami atbildīgi spēj izvērtēt to, vai sniegtie pakalpojumi atbilst juridiskās profesijas pārstāvīm izvirzītajām prasībām, kā arī nereti nemaz nevēlas izmantot savas tiesības iesniegt sūdzību, tā vietā izvēloties pārtaukt sadarbību un vērsties pie cita advokāta. Tādējādi būtiski valstī kopumā domāt par to, kā uzlabot juridiskās palīdzības kvalitāti un nodrošināt tās efektivitāti.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Tiesībsargs [sniedza viedokli Satversmes tiesai lietā Nr.2019-11-01](#) "Par Civilprocesa likuma 464.¹panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 92.panta pirmajam teikumam".

Lai sniegtu viedokli, tika vērtēts, vai tiek aizskartas Satversmes 91.panta pirmajā teikumā noteiktās pamattiesības, apstrīdētajā normā paredzot atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras kasācijas kārtībā pārsūdz apelācijas instances tiesas spriedumu mantiska rakstura strīdā daļā, kuras apmērs ir mazāks par 2000 eiro, salīdzinājumā ar personām, kuras kasācijas kārtībā pārsūdz apelācijas instances tiesas spriedumu mantiska rakstura strīdā daļā, kuras apmērs ir vismaz 2000 eiro, vai nemantiska rakstura strīdā. Tāpat tika vērtēts arī tas, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

Tiesībsargs secināja, ka, nosakot atšķirīgo attieksmi apstrīdētajā normā, ir ievērots samērīguma princips, un attiecīgi arī apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91.panta pirmajam teikumam kopsakarā ar Satversmes 92.panta pirmo teikumu.

Tiesībsargs gan rakstiski, gan mutvārdos tiesas sēdē pauda [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr.2018-10-0103](#) "Par Krimināllikuma 237.¹panta otrās daļas, redakcijā, kas bija spēkā no 2013.gada 1.aprīļa līdz 2015.gada 1.decembrim atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90.pantam un 92.panta otrajam teikumam un Ministru kabineta 2007.gada 25.septembra noteikumu Nr.645 "Noteikumi par Nacionālo stratēģiskās nozīmes preču un pakalpojumu sarakstu" pielikuma 10A905 sadaļas "e" apakšpunkta redakcijā, kas bija spēkā no 2009.gada 28.novembra līdz 2014.gada 23.janvārim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta otrajam teikumam."

Tiesībsargs savā viedoklī norādīja, ka tiesību ierobežojums noteikts ar mērķi – novērst iespēju kavēt noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu, atklāšanu un novēršanu. Turklāt noteikumu Nr.645 pielikuma sadaļas Nr.10A905 e) punktā minētās iekārtas un ierīces tiek radītas, lai traucētu operatīvās darbības pasākumus. Līdz ar to šādu iekārtu esamībai privātpersonas rīcībā nevar būt leģitīma mērķa. Tādējādi tiesībsargs norādīja, ka aizliegums privātpersonām iegādāties un glabāt ierīces operatīvās darbības pasākumu traucēšanai ir uzskatāms par samērīgu arī Satversmes 105.pantā garantēto tiesību kontekstā.

Satversmes tiesa 2019.gada 21.februāra spriedumā apstiprināja tiesībsarga viedokli.

Tiesībsargs [sniedza viedokli Satversmes tiesai lietā Nr.2019-13-01](#) "Par Civilprocesa likuma 464.panta 4.¹daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam".

Konkrētajā lietā tika vērtēts, vai Augstākās tiesas tiesnešu kolēģijas rīcības sēdē pieņemto lēmumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību, par lietas nodošanu izskatīšanai kasācijas kārtībā Augstākās tiesas paplašinātā sastāvā, kā arī par atteikšanos pieņemt blakus sūdzību var sastādīt rezolūcijas veidā. Tiesībsargs pauda viedokli, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā paredz, ka lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var sastādīt rezolūcijas veidā, neatbilst Satversmes 92.panta pirmajam teikumam.

TIESĪBAS
UZ BRĪVĪBU UN DROŠĪBU

TIESĪBAS UZ BRĪVĪBU UN DROŠĪBU

Ievads

Tiesības uz brīvību un drošību nav absolūtas un var tikt ierobežotas likumā noteiktā kārtībā un apjomā. Brīvības atņemšana var būt attaisnota tikai tad, ja tā ir atņemta likumā noteiktos gadījumus un kārtībā, saskaņojot brīvības atņemšanu ar likumā noteikto procedūru un citiem noteikumiem. Tai ir jābūt pamatotai, un tā nevar notikt patvaļīgi. Tiesību uz brīvību ierobežojums bieži vien var novest pie citu personas tiesību ierobežojumiem. Tādējādi pārskata periodā tiesībsarga redzeslokā nonāca jautājumi par aizturēto personu drošību transportlīdzekļos konvojēšanas laikā, kā arī speciāldzekļu pielietošanu konvojēšanas un procesuālo darbību laikā.

Vairākos gadījumos iesniedzēji bija neapmierināti ar lēmuma par apcietinājuma piemērošanu motivāciju. Tomēr, salīdzinot saņemto iesniegumu kopskaitu ar 2018.gadu³, redzams, ka 2019.gadā tiem ir bijusi tendence samazināties (2018.gada pārskata periodā uzskaitē par mutvārdu, telefoniskajām un e-konsultācijām netika veikta).

Tiesības uz brīvību un drošību	2018		2019	
	Iesniegumi	Mutvārdu, telefoniskās un e-konsultācijas	Iesniegumi	Mutvārdu, telefoniskās un e-konsultācijas
Personas aizturēšana	13	-	3	3
Apcietinājuma piemērošana pirmstiesas procesā	10	-	10	3
Apcietinājuma piemērošana pēc pirmās instances tiesas lēmuma	5	-	4	0
Ārzemnieku aizturēšana	0	-	0	1
Citi	7	-	1	6
KOPĀ	35	-	18	13

Iniciatīvas

Tiesībsargs saņēma sūdzības par nedrošiem apstākļiem ieslodzīto konvojēšanai paredzētajos Valsts policijas transportlīdzekļos. Konstatējot, ka nepastāv normatīvais regulējums, kas noteiktu vienotas prasības transportlīdzekļiem ieslodzīto pārvadāšanai, tiesībsargs organizēja vairākas diskusijas, kurās piedalījās pārstāvji no Tieslietu ministrijas, Ieslodzījuma vietu pārvaldes, Iekšlietu ministrijas, Valsts policijas, Satiksmes ministrijas un Ceļu satiksmes drošības direkcijas. Diskusiju mērķis bija risināt esošo situāciju, rodot kompromisu starp ieslodzītās personas tiesībām pārvietoties ceļu satiksmes drošības prasībām atbilstošā transportlīdzeklī un iestāžu pienākumiem nepieļaut šo personu iespējamus uzbrukumus un bēgšanu. Lai gan tika panākta konceptuāla vienošanās par nodrošināmajām pamatprasībām, šīs prasības joprojām nav nostiprinātas normatīvajā aktā. Tiesībsargs arī turpmāk sekos līdzi šim problēmjautājumam.

³ Sk. Tiesībsarga 2018.gada ziņojumu, 136.lpp.

2019.gadā tiesībsargs piedalījās darba grupā "Par pratināšanas telpu drošību", kas tika izveidota ar mērķi noteikt prasības Valsts policijas telpu aprīkojumam. Šāda nepieciešamība radās pēc vairākiem personu uzbrukumiem valsts amatpersonām procesuālo darbību laikā. Tiesībsargs, komentējot iespēju personas procesuālo darbību laikā ievietot slēgtā telpā (būrī) vai pieslēgt ar rokudzelžiem pie galda/krēsla, norādīja, ka pieslēgšana varētu tikt atzīta par pazemojošu rīcību. Savukārt ievietošanai slēgtā telpā nepieciešams individuāls izvērtējums. Turklāt tiesībsargs vērsa uzmanību, ka procesuālo darbību telpas var tikt izmantotas arī liecību iegūšanai no cietušajiem un lieciniekiem, kuru ievietošanai slēgtā nodalījumā nebūtu pamata.

Tiesībsargs piedalījās darba grupā, kurā tika izskatīts likumprojekts "Grozījumi likumā "Par Valsts ieņēmumu dienestu"" (Nr.309/Lp13), kas piešķir Valsts ieņēmumu dienestam (turpmāk tekstā – VID) tiesības konvojēšanas laikā pielietot rokudzelžus pret sievietēm un personām ar invaliditāti arī tad, ja tās neizrāda pretošanos un nav uzbrukuma riska. Lai gan tiesībsargs iebilda pret ieceri piešķirt VID amatpersonām tiesības pielietot speciālos līdzekļus – rokudzelžus – pret aizturētajiem, kuri tiek transportēti, bez jebkāda individuāla izvērtējuma, grozījumi likumā "Par Valsts ieņēmumu dienestu" tika pieņemti Saeimā un ir stājušies spēkā.

Gadījumu analīze

Iesniegumos par personu aizturēšanu galvenokārt izteiktas sūdzības par sadzīves apstākļiem Valsts policijas Īslaicīgās aizturēšanas vietās (Ogrē, Saldū, Madonā, Rīgā un Talsos), kā arī sūdzības par tiesību ierobežojumiem aizturēšanas laikā un ar aizturēšanu saistītām valsts amatpersonu darbībām. *Plašāk skat. ziņojuma sadaļā "Preventīvais mehānisms".*

Lai gan 2019.gadā tiesībsargs turpināja saņemt iesniegumus par, iespējams, nepamatoti piemērotu apcietinājumu, to skaits salīdzinājumā ar 2018.gadu ir ievērojami samazinājies. Minētais, iespējams, liecina par to, ka iedzīvotāji ir kļuvuši informētāki par savām tiesībām un aktīvāk izmanto Kriminālprocesa likumā paredzētos tiesību aizsardzības mehānismus.

Ja iesniegumā norādītā informācija liecināja par iespējamu pirmstiesas kriminālprocesa vilcināšanu, kā rezultātā personas tiesības uz brīvību varētu tikt nesamērīgi ierobežotas, iesniegums tika nosūtīts pārbaudes veikšanai uzraugošajām amatpersonām, lūdzot veikt pārbaudi un par tās rezultātiem informēt tiesībsargu. Vienlaikus iesniedzēji tika informēti par likumā noteiktajiem tiesību aizsardzības mehānismiem, ja tie nebija izmantoti.

Pārskata periodā tika pabeigta pārbaudes lieta Nr.2018-41-3B par nesamērīgi ilgu personas tiesību uz brīvību ierobežošanu (kopumā uz 12 stundām), tajā skaitā aizturēšanu uz divām stundām, ko veica VID Muitas pārvaldes darbinieki. Šajā laikā personai nebija nodrošināta iespēja saņemt pārtiku, medicīnisko palīdzību, gulēt un apmeklēt labierīcības. Persona netika informēta par aizturēšanas iemesliem, viņas tiesībām, kā arī netika nodrošināts tulks. Iesniedzējas ieskatā, VID veiktā pārbaude par notikuma apstākļiem nebija efektīva. Tiesībsargs konstatēja, ka VID nav veicis pārbaudi ar pienācīgu rūpību un personai nesamērīgi ilgi tika ierobežotas tiesības uz brīvību, neievērojot likumā noteikto kārtību.

Pārskata periodā tiesībsargs turpināja darbu pie personas iesnieguma, kurā tika izteiktas sūdzības par Apvienotajā Karalistē apcietinājumā pavadītā laika neieskatīšanu soda izciešanā.⁴ Tiesībsargs 2019.gadā [ierosināja pārbaudes lietu Nr.2019-8-3K](#). Lietas izskatīšanas gaitā tika konstatēts, ka iesniedzējs kriminālprocesa ietvaros gandrīz trīs mēnešus atradās apcietinājumā Apvienotajā Karalistē, bet Latvijas Republika informāciju par minēto faktu saņēma tikai pēc notiesājoša sprieduma pasludināšanas. Tādēļ minētais termiņš netika ieskaitīts soda izciešanā. Tādējādi tika konstatēts iesniedzēja tiesību uz brīvību pārkāpums.

Vienlaikus tika konstatēts, ka prokuratūras rīcība pēc jaunākās informācijas saņemšanas par iesniedzēja Apvienotajā Karalistē pavadīto laiku apcietinājumā nav uzskatāma par efektīvu aizsardzību ECPAK 13.panta nozīmē. Pamatojoties uz tiesībsarga atzinumā paustajām atziņām, Ģenerālprokuratūra vērsās tiesā, lūdzot ieskaitīt soda izciešanas termiņā laika periodu, kuru persona bija pavadījusi apcietinājumā Apvienotajā Karalistē, bet kurš tiesai nebija zināms iztiesāšanas laikā. Tiesa šo lūgumu apmierināja.

⁴ Skat. Tiesībsarga 2018.gada ziņojumu, 138.lpp., 3.rindkopa.

PRIVĀTĀS UN ĢIMENES DZĪVES NEAIZSKARAMĪBA

PRIVĀTĀS UN ĢIMENES DZĪVES NEAIZSKARAMĪBA

Ievads

Tiesības uz privāto dzīvi ir plašs jēdziens, kas ietver personas tiesības uz savu privāto telpu, fizisko un garīgo integritāti, godu, cieņu, kā arī tiesības uz personas datu aizsardzību. 2019.gadā iedzīvotāji rakstīja tiesībsargam par dažādām privātās dzīves tēmām, taču vairums interesējās par personas datu apstrādi darbavietās.

2019.gada 25.maijā apritēja gads kopš Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanas uzsākšanas. Regulas piemērošana un ar to saistītie izaicinājumi bija aktuāla tēma ne tikai Latvijā, bet arī visā Eiropas Savienībā un pat ārpus tās. Notika tikšanās ar Moldovas parlamenta un Moldovas Nacionālā personas datu aizsardzības centra pārstāvjiem, lai dalītos Latvijas tiesībsarga pieredzē. Tiesībsargs organizēja darba semināru Starptautiskā Ombuda institūta Eiropas grupas biedriem. Galvenā darba semināra tēma bija Vispārīgā datu aizsardzības regula un tās izaicinājumi no cilvēktiesību aspekta.

Pārskata periodā tiesībsargs vērsās pie Ministru prezidenta, lūdzot sniegt izvērstu informāciju par Latvijas normatīvo aktu saskaņošanas gaitu ar regulas prasībām, kā arī tikās ar Datu valsts inspekcijas direktori, lai pārrunātu personas datu aizsardzības aktualitātes un sadarbības iespējas starp abām iestādēm.

Iniciatīvas

Pārskata periodā tiesībsargs turpināja aktualizēt jautājumu par miruša cilvēka ķermeņa, audu un orgānu izmantošanu pēc nāves un sabiedrības informētību par tiesisko regulējumu. 2019.gadā likumprojekts "Grozījumi likumā "Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā" tika izskatīts Saeimā un 2019.gada 16.maijā pieņemts trešajā lasījumā.

Tiesībsargs savas kompetences ietvaros iepriekš piedalījās Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas sēdē, kurā izteica priekšlikumus un iebildumus. Secināms, ka Saeima ir ņēmusi vērā lielāko daļu tiesībsarga jau iepriekš izteikto priekšlikumu, jo likumā ir noteikta caurskatāmāka un detalizētāka kārtība, kādā ir pieļaujama miruša cilvēka audu un orgānu izmantošana medicīnā. Pozitīvi ir vērtējams, ka likumā ir noteikts Veselības ministrijas pienākums veikt sabiedrības informēšanas pasākumus.

Gadījumu analīze

Pārskata periodā tika izskatīta pārbaudes lieta par radnieku tiesībām saņemt informāciju attiecībā uz pacienta veselības stāvokli pirms lēmuma pieņemšanas par dzīvību uzturošo iekārtu atslēgšanu. Persona tika nogādāta slimnīcā, kur viņai veiktas dažādas medicīniskās manipulācijas. Pēc vairākām dienām tika uzsākta galvas smadzeņu nāves diagnostikas kartes aizpildīšana, pēc kuras pabeigšanas tika pieņemts lēmums pārtraukt pacientes ķermeņa mākslīgo ventilāciju un atvienot no dzīvību uzturošām iekārtām. Pacientes radniekiem par minēto lēmumu tika paziņots jau pēc tā izpildes.

Veselības inspekcijas veiktajā pārbaudē trūkumi ārstu rīcībā netika konstatēti. Savukārt tiesībsargs pārbaudes lietā secināja, ka pacienta smadzeņu vai bioloģiskās nāves gadījumā radniekiem ir tiesības zināt par šo faktu un būt klāt brīdī, kad tiek pārtraukta dzīvības uzturēšanas iekārtu darbība.

Tiesībsargs [sniedza atzinumu par pašvaldības domes deputāta tiesībām atrasties domes administratīvās komisijas sēdē](#), kurā deputāts nav ne komisijas loceklis, ne lietas dalībnieks, bet kurā tiek izpausti fizisko personu dati. Tiesībsarga ieskatā, nav saskatāmi ierobežojumi ikvienas personas, tostarp pašvaldības deputātu, tiesībām atrasties šādā sēdē. Personām, kas nav ne lietas dalībnieki, ne pašvaldības administratīvās komisijas locekļi, ir tiesības izteikt motivētu lūgumu pašvaldības administratīvajai komisijai par tiesībām atrasties sēdē.

Pārskata periodā arī sniegtas konsultācijas par darbiniekiem noteikto pienākumu nēsāt identifikācijas kartes darbavietā, uz kurām ir personas attēls, vārds un uzvārds, kā arī jautājumos par darbinieku personas datu norādīšanu uzņēmuma ārējos dokumentos vai pedagoga kontaktinformācijas norādīšanu izglītības iestādes mājaslapā.

Neapšaubāmi, darbinieku personas datu apstrāde var ierobežot darbinieku tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Darba devējam ir tiesības noteikt prasības tiesiska mērķa sasniegšanai. Vienlaikus darba devējam būtu jāpaskaidro, kādēļ darbinieku personas datu apstrāde ir nepieciešama un kādēļ nepastāv citi alternatīvi risinājumi.

Tāpat tika saņemti iesniegumi par personas datu apstrādi medijos un sociālajos tīklos. Kāda persona izteica bažas, ka "TVNET" projekta "Neredzamais cietumā" ietvaros, intervējot uz mūžu notiesāto personu, atklātas nozieguma detaļas.

Tiesībsargs saņēma personu iesniegumus par citu individu, kā arī amatpersonu rīcību ar personas datiem un privāta rakstura informāciju. Piemēram, administratīvās pārkāpuma lietvedības ietvaros iegūtais videoieraksts par konfliktā iesaistītām personām ar viņas identificējošo informāciju tiek nodots trešajām personām pirms jebkāda lēmuma pieņemšanas, kratišanas laikā tiek izņemts dators ar visu tajā esošo informāciju, pašvaldība pieprasa ziņas par deputāta izglītību, lai uzsāktu kriminālprocesu par nepatiesu ziņu sniegšanu Centrālajai vēlēšanu komisijai, tiesas sēdē liecinieku privāta rakstura informācija tiek darīta zināma citiem lietas dalībniekiem.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Pārskata periodā tiesībsargs ir sniedzis [atzinumu Administratīvajai rajona tiesai](#) par SIA "Rīgas satiksmes" darbinieku – transportlīdzekļu vadītāju – pastāvīgu videonovērošanu ar audioierakstu. Nav šaubu, ka SIA "Rīgas satiksme" kā darba devējam ir jāveic pasākumi, kas veicinātu pasažieru drošības aizsardzību, ceļu satiksmes noteikumu ievērošanu, darba drošības un darbinieku aizsardzību, kā arī īpašuma tiesību aizsardzību. Taču, nodrošinot šāda veida pasākumus, darba devējam jāizvērtē, vai ir pieejami līdzekļi, kas ļautu sasniegt legītīmo mērķi tādā pašā kvalitātē un pēc iespējas mazāk ierobežotu darbinieku tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

TIESĪBAS UZ VĀRDA
UN IZTEIKSMES BRĪVĪBU

TIESĪBAS UZ VĀRDA UN IZTEIKSMES BRĪVĪBU

iesniegumu un mutvārdu/elektronisko konsultāciju statistika par tiesībām uz vārda un izteiksmes brīvību

Tiesību uz vārda un izteiksmes brīvību tēmas	2018. gadā saņemtie iesniegumi	2019. gadā saņemtie iesniegumi	2019.gadā sniegtās mutvārdu un elektroniskās konsultācijas
Tiesības brīvi paust uzskatus	2	3	1
Tiesības brīvi saņemt un izplatīt informāciju	7	7	13
Preses brīvība	5	1	-
Naida runa	-	3	4
Kopā	14	14	18

Ievads

Satversmes 100.pantā ir nostiprinātas ikviena tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Vārda brīvība ir viens no nepieciešamiem priekšnosacījumiem, lai persona realizētu citu savu tiesību aizsardzību un veidotu sabiedrību, kas būtu balstīta uz savstarpēju cieņu.

Mūsdienās tiesības uz vārda brīvību aptver ļoti plašu tvērumu, aizsargājot ne tikai informāciju vai idejas, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai neitrāli, bet arī to, kas apvaino, šokē vai uztrauc valsti vai kādu sabiedrības daļu. Vienlaikus tiesību uz vārda brīvību realizācija ir saistīta ar pienākumiem un atbildību situācijās, kurās izteikumu pieļaujamās robežas ir pārkāptas.

No privātpersonu iesnieguma satura ir novērojama tendence, ka arvien biežāk tiek pievērsta uzmanība jautājumam par tiesībām uz informācijas pieejamību. Personas iesniegumos norādījušas, ka tiesībsargājošās iestādes ir liegušas iesniedzējiem iespēju saņemt dažāda veida informāciju. Vienlaikus arvien plašāks personu loks vērs tiesībsarga uzmanību naida runas satura pieejamībai interneta vidē. Tiesībsargs 2019.gadā ir sniedzis 4 atzinumus Valsts drošības dienestam pirmstiesas izmeklēšanas kriminālprocesa ietvaros. Atzinumi ir sniegti par iespējamu nacionālā un etniskā naida vai nesaticības izraisīšanu pret latviešiem, krieviem un ebrejiem.

Pārskata periodā tiesībsargs ir veicis vairākas aktivitātes sabiedrības informēšanas pasākumu ietvaros, izglītojot sabiedrību par tiesību uz vārda brīvību nozīmi un tās pieļaujamām robežām. Tiesībsargs [piedalījās diskusijā "Pieredzes apmaiņas pasākums par sadarbību starp tiesībsargāšanas institūcijām/ prokuratūru un pētnieciskajiem žurnālistiem"](#), kuras ietvaros tika diskutēts par žurnālistu tiesībām iepazīties ar krimināllietas materiāliem.

Tāpat tiesībsargs publikācijas formā [sniedza skaidrojumu par privātpersonas tiesībām izplatīt sabiedrībai nozīmīgu informāciju](#) un [par naida runas satura norobežošanu no pieļaujamām izteiksmes formām](#).

Apkopojot 2019.gada aktivitātes, ir secināms, ka arvien aktuālāks un nozīmīgāks kļūst jautājums par sabiedrības izglītošanu jautājumos, kas palīdzētu nošķirt naida runu no pieļaujamām izteiksmes formām. Uzmanība ir jāpievērš arī jautājumiem par informācijas atklātību, lai privātpersonām tiktu sniegta iespēja iepazīties ar informāciju, kas atrodas iestādes rīcībā.

Iniciatīvas

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums

Pārskata periodā tiesībsargs piedalījās Kultūras ministrijas organizētajā darba grupā, kurā tika izstrādāts likumprojekts "Grozījumi likumā "Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums"" ar mērķi pārņemt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2018/1808 jeb Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvu. Darba grupas sanāsmēs Tiesībsarga biroja darbinieki izteica priekšlikumus par atsevišķām likumprojekta sadaļām.

Tiesībsarga ieskatā, ir pozitīvi vērtējams, ka likumprojektā paredzēta pastiprināta nepilngadīgo aizsardzība pret tiem nepiemērotu audiovizuālā satura brīvu izplatību, kā arī tas, ka īpaša uzmanība pievērsta personu ar invaliditāti vajadzībām.

Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums un likums "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem"

2019.gadā tiesībsargs piedalījās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdē, kurā tika skatīts likumprojekts "Grozījums Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā" (Nr.321/Lp13) un likumprojekts "Grozījums likumā "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem"" (Nr.322/Lp13). Minētie grozījumi paredzēja noteikt kā papildu aizliegumus personām manifestēt savu viedokli ar dažādiem totalitāro režīmu simboliem, t.sk. stilizētos veidos. Vienlaikus grozījumi paredzētu arī noteikt aizliegumu publiskos pasākumos lietot dažādus simbolus, piemēram, tā dēvētās Georga lentes un citus atribūtus attiecīgo krāsu un proporciju salikumā. Turklāt normatīvo aktu grozījumu izstrādes darba grupās tika izteikti priekšlikumi par tiesībsargājošo iestāžu pilnvaru paplašināšanu, paredzot iespēju ierobežot personas tiesības rīkot gājienus arī privātajā teritorijā.

Tiesībsargs sniedza iebildumus par likumprojektiem, jo tie ir kritiski vērtējami. Minētās tendences norāda uz nepietiekamo izpratni par tiesību uz vārda brīvību fundamentālo nozīmi demokrātiskā valstī.

Gadījumu analīze

Atzinums pārbaudes lietā par informācijas atspoguļošanu medijos veidā, kas veicina neiecietību un stereotipus sabiedrībā pret noteiktu sociālo grupu

Pārskata periodā tiesībsargs izskatīja pārbaudes lietu par LTV 2019.gada 1.aprīļa raidījuma "4.studija" sižetā "Absurdais SPA: slimnīcas apsēduši alkoholiķi un bezpajumtnieki" redzamo medicīnas darbinieku un žurnālistu informācijas atspoguļojumu. Raidījumā detalizēti tika rādīti un raksturoti P.Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcas pacienti, kuri ir bezpajumtnieki un vienlaikus cieš no alkohola un/vai kādas citas atkarības.

[Pārbaudes lietas ietvaros tiesībsargs secināja](#), ka raidījuma sižetā tika pārkāpti ārsta un žurnālista profesijas ētikas standarti, veicinot neiecietību un stereotipus pret konkrēto sociālo grupu – bezpajumtniekiem. Tiesībsargs rekomendēja P.Stradiņa klīniskās universitātes slimnīcai un Latvijas Televīzijai apmācīt darbiniekus darbam ar dažādām sabiedrības grupām un dažādu sabiedrības grupu atspoguļošanu medijos, lai novērstu potenciālus ētikas normu pārkāpumus.

Tiesībsarga aktivitātes, ierobežojot naida runas satūra pieejamību

2019.gada sākumā tiesībsarga rīcībā nonāca informācija par iespējamu naida runas saturošu publikāciju, kuras autors tajā ir vērsies pret personām ar invaliditāti. Izvērtējot konkrētās publikācijas saturu, kontekstu, izteikumu publiskuma un aizskāruma pakāpi, tiesībsarga ieskatā, publikācija acīmredzami veicināja stereotipus sabiedrībā pret personām ar invaliditāti, un personas darbībās ir saskatāmas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, par ko atbildība ir paredzēta Krimināllikuma 150.pantā. Tiesībsargs vērsās Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūrā ar lūgumu uzsākt kriminālprocesu. Lūgums tika apmierināts, un kriminālprocess ir ierosināts.

Vienlaikus tiesībsargs nosūtīja vēstules trīs interneta portālu administrācijām ar lūgumu dzēst publikācijas, norādot, ka interneta portālam var iestāties atbildība par naidu kurinošas runas publikācijas pieejamības nodrošināšanu. Turpinot aktīvi sekot konkrētā kriminālprocesa norisei, tiesībsargs ir identificējis problemātiku saistībā ar publikācijas izdzēšanu no viena interneta portāla. Neskatoties uz aktīva kriminālprocesa norisi, publikācija joprojām ir pieejama interneta vidē. Tiesībsargs aicināja gan portāla administrāciju, gan Valsts policiju veikt nepieciešamās darbības, lai panāktu konkrētās publikācijas dzēšanu, taču bez rezultātiem.

TIESĪBAS VĒLĒT
UN TIKT IEVĒLĒTAM

TIESĪBAS VĒLĒT UN TIKT IEVĒLĒTAM

Ievads

Demokrātiskā valsts pārvaldes formā varu īsteno tauta vai tās ievēlēti pārstāvji. Arī Latvijā, kas ir demokrātiska republika, ikvienam pilsonim ir tiesības piedalīties savas valsts pārvaldīšanā, un tas ir izdarāms, balsojot vēlēšanās.

Tiesības ikvienam individuam līdzdarboties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu Satversmē garantē 101.pants. Aizvadītie divi – 2018. un 2019. – bija Saeimas un Eiropas Parlamenta vēlēšanu gadi, tādēļ tiesībsargs ir gan saņēmis vairāk sūdzību par līdzdalības tiesību realizēšanas iespējamiem ierobežojumiem, gan aktīvi iesaistījies sabiedrības izglītošanā par līdzdalības tiesību nozīmi.

Pārskata periodā tiesībsargs ir turpinājis 2018.gadā aizsāktu iniciatīvu – vēlēšanu pratības apguves stiprināšanu jauniešu un bērnu vidū un ir iesaistījies projektā “Dzīvei gatavs”, kura ietvaros piedāvā skolām vieslekciju par vēlēšanu pratību.

	2017	2018	2019
Tiesības vēlēt	3	4	10
Tiesības tikt ievēlētām	-	1	-

Pārskata periodā astoņas no desmit sūdzībām par iespējamiem tiesību vēlēt un tikt ievēlētām ierobežojumiem tika saņemtas mutvārdos īsi pirms 2019.gada 25.maijā Latvijā notikušajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām, un tās attiecās uz informēšanu par vēlēšanu norisi.

Gadījumu analīze

2019.gada 25.maijā Latvijā notikušajās Eiropas Parlamenta vēlēšanās vēlētāju uzskaitē tika lietots iepriekš izveidots saraksts, kurā katrs vēlētājs atbilstoši reģistrētajai dzīvesvietai tika reģistrēts noteiktā iecirknī, kurā jābalso vēlēšanu dienā. Vēlētāju informēšana par balsošanas iecirkni pēc publiskā iepirkuma konkursa tika uzticēta SIA “Reller”, kura laika periodā no 2019.gada 16. līdz 18.martam veica sūtījumu piegādi uz vēlētāju deklarētajām dzīvesvietām.

2019.gada maijā tiesībsargs saņēma Latvijas iedzīvotāju sūdzības, kurās tika norādīts, ka vēlētāji nav saņēmuši šos paziņojumus par vēlēšanu iecirkni. Visvairāk sūdzību tika saņemts no Kurzemes reģiona (Ventspils pilsēta, Kuldīgas novads). Tāpat tika saņemta viena sūdzība no vēlētājas, kurā tika paustas bažas, ka informēšanas pasākumu laikā ir tikuši pārkāpti personas datu apstrādes noteikumi.

Tiesībsargs secināja: lai nodrošinātu Latvijas un Eiropas Savienības pilsoņiem garantētās līdzdalības tiesības, ir svarīgi vēlētājiem sniegt pilnīgu informāciju par gaidāmo vēlēšanu norisi un iespējamiem risinājumiem, ja informācija nav saņemta savlaicīgi. Tāpat tiesībsargs rekomendēja personām, kuras uzskata, ka vēlēšanu informēšanas procesā nav ievērota personas datu aizsardzība, vērsties Datu valsts inspekcijā, kuras kompetencē ir fizisko personu datu apstrādes un aizsardzības uzraudzība.

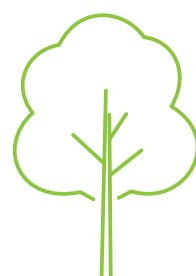
Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Reaģējot uz saņemtajām vēlētāju sūdzībām par nesaņemtajiem paziņojumiem par vēlēšanu iecirkni, 2019.gada 10.maijā tiesībsargs nosūtīja vēstuli Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (turpmāk tekstā – PMLP) priekšniekam V.Jēkabsonam un Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam K.Bērziņai, rekomendējot nekavējoties reaģēt uz radušos situāciju un atkārtoti nākt klajā ar publiskiem paziņojumiem par iespējamiem risinājumiem, ja vēlētāji nav savlaicīgi saņēmuši informāciju par saviem vēlēšanu iecirkņiem.

2019.gada 15.maijā Centrālā vēlēšanu komisija nāca klajā ar paziņojumu sabiedrībai,⁵ kurā aicināja visus iedzīvotājus noskaidrot vēlēšanu iecirkni, sazinoties ar PMLP vai atrodot iecirkni Centrālās vēlēšanu komisijas mājaslapā.

Tāpat tiesībsargs tika informēts, ka sadarbībā ar VID tika veikti apjomīgi tehniskie darbi, lai papildus nosūtītu paziņojumus ar informāciju par vēlēšanu iecirkni aptuveni 942 800 personām.

⁵ Skat.: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/cvk-aptuveni-puse-iedzivotaju-nesanema-pazinojumus-par-ep-velesanu-iecirkniem.a319082/>

TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU

TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU

Ievads

Saistībā ar tiesībām uz īpašumu iedzīvotāji lielākoties vērsušies pie tiesībsarga individuālu aizskārumu gadījumos, piemēram, par īpašuma robežām, vēsturiskām netaisnībām īpašuma atgūšanā, būvvaldes, VID rīcību, nodokļu jautājumiem. Tāpat tiek pausts sašutums par valsts nespēju rast taisnīgu risinājumu dalītā īpašuma problemātikai.

Aizvien pie tiesībsarga vērsušies iedzīvotāji par taisnīgas kompensācijas neesamību par īpašuma tiesību aprobežojumiem, ja nekustamais īpašums atrodas īpaši aizsargājamā dabas teritorijā un tajā ir liegta saimnieciskā darbība. Uzskatot kompensāciju mehānismu zemes īpašnieka un sabiedrības interešu līdzsvarošanai par pirmšķietami nesamērīgu, tiesībsargs turpina minētā jautājuma padziļinātu izpēti.

Tiesībsargs regulāri saņēma sūdzības par 2018.gada nodokļu reformas jaunievedumu, proti, par liegumu saimnieciskās darbības veicējiem peļņas zaudējumu aprēķinā iekļaut izdevumus pilnā apmērā. Tiesībsargs konstatēja, ka šie ierobežojumi būtībā ir noteikti ar mērķi papildināt valsts budžetu, citu konkrētu legītīmo mērķi Finanšu ministrija nenorādīja, tik vien, ka atsaucās uz vispārējiem nodokļu reformas mērķiem. Lai arī kā pamatojums šādu grozījumu ieviešanai tika norādīta ēnu ekonomikas apkarošana, tomēr tas neizslēdz, ka šādi ierobežojumi var nepamatoti ierobežot godprātīga saimnieciskās darbības veicēja īpašuma tiesības. Tiesībsargs par minēto ir ierosinājis pārbaudes lietu.

Iniciatīvas

Par sadzīves atkritumu apsaimniekošanas pienākuma samērīgumu

Saistībā ar sadzīves atkritumu apsaimniekošanas pienākumu tiesībsargs ir norādījis, ka, nosakot personai obligāti izvedamo atkritumu daudzumu, proti, piepildīt un nodot konkrēta tilpuma konteineru noteiktas reizes mēnesī, bez iespējas individuāli vienoties ar pakalpojuma sniedzēju, ja tiek konstatēts, ka savstarpēji noslēgtajā līgumā nolīgtais atkritumu konteineru iztukšošanas reižu skaits noteiktajā laika periodā neatbilst faktiski radītajam atkritumu daudzumam, netiek veicināta atkritumu dalīta šķirošana tādiem atkritumiem, kas ir pārstrādājami un/vai bioloģiski noārdāmi. Līdz ar to netiek sasniegts atkritumu apsaimniekošanas virsmērķis – iespējami samazināt sadzīves atkritumu rašanos.

Atkritumu apsaimniekošanas likumā definētais mērķis ir noteikt atkritumu apsaimniekošanas kārtību, lai aizsargātu vidi, cilvēku dzīvību un veselību, novērst atkritumu rašanos, nodrošinot Latvijas teritorijā radīto atkritumu dalītu savākšanu un reģenerāciju, kā arī veicināt dabas resursu efektīvu izmantošanu un apglabājamo atkritumu apjoma samazināšanu. Tāpat netiek sasniegti pašvaldību saistošo noteikumu definētie mērķi – samazināt jebkura veida atkritumu rašanos to izcelsmes vietā un nodrošināt vides sanitāro tīrību, lai aizsargātu cilvēku veselību, dzīvību un mantu, kā arī veicinātu atkritumu dalītu savākšanu un šķirošanu, lai samazinātu poligonā apglabājamo atkritumu daudzumu, un veicinātu atkritumos esošo materiālu atkārtotu izmantošanu.

Tiesībsargs ir rekomendējis pašvaldībām izvērtēt un noteikt retāku sadzīves atkritumu minimālo izvešanas biežumu vai paredzēt atkritumu izvešanu pēc pieprasījuma, noteiktajā periodā piesakot to atkritumu apsaimniekotājam, ja sadzīves atkritumu radītājs vai valdītājs var pierādīt dalītu atkritumu šķirošanu un bioloģiski noārdāmo atkritumu kompostēšanu, kā arī ievērot papildu kritērijus kā, piemēram, nekustamajā īpašumā dzīvojošo personu skaits, personas ar trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusu, personas ar vecuma vai invaliditātes pensiju.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Gadījumu analīze

Par tehnisko pielāgojumu samērīgumu automašīnām ar stūri labajā pusē

Vairākas personas ir vērsušās pie tiesībsarga, norādot, ka nav iespējams saņemt atļauju piedalīties ceļu satiksmē automašīnām ar stūri labajā pusē, jo pieprasītie pielāgojumi nav samērīgi un reāli izpildāmi, proti, ierīces ar pieprasītajiem parametriem nepastāv.

Tiesībsargs konstatēja, ka vairākām automašīnām ar stūri labajā pusē ir piešķirta atļauja piedalīties ceļu satiksmē, tāpat pieprasītie pielāgojumi ir saskaņoti ar Eiropas Komisiju. Ņemot vērā minēto, tiesībsargam nebija pamata atzīt cilvēktiesību pārkāpumu. Pārbaudes lieta tika pabeigta ar ieteikumu individuālos strīdus risināt administratīvajā tiesā.

Par obligāto iemaksu avansa maksājumu taksometru nozarē

Taksometru nozares pārvadātāji norādīja tiesībsargam, ka, ieviešot obligāto iemaksu avansa maksājumu un paredzot, ka obligāto iemaksu pārmaksas gadījumā to nevar novirzīt citu nodokļu parādu segšanai, ir radīts nesamērīgs, taksometru nozari diskriminējošs finanšu slogs, kas īpaši skar "mazos" uzņēmējus, kuru vienīgais darbības veids ir taksometru pārvadājumi.

Pārbaudes lietā tiesībsargs nekonstatēja, ka praksē tieši obligāto iemaksu avansa maksājuma ieviešana būtu uzskatāma par nesamērīgu slogu nodokļa adresātiem vai radītu maksātnespējas draudus.

Par valstij piekritīgas bezmantnieka mantas apsaimniekošanas un komunālo maksājumu izdevumu segšanu

Tiesībsargs veica pārbaudi saistībā ar iesniegumu par to, ka akciju sabiedrība "Publisko aktīvu pārvaldītājs Possessor"⁶ (turpmāk – Sabiedrība) un VID nav samaksājuši dzīvokļa īpašuma, kas atzīts par valstij piekritīgu bezmantnieka mantu, komunālos maksājumus un apsaimniekošanas izdevumus par gandrīz divu gadu periodu.

Jau 2013.gadā tiesībsargs ir sniedzis atzinumu citā pārbaudes lietā Nr.2013-87-16D par teju identisku problemātiku, proti, ne VID, ne Sabiedrība nemaksāja un nespēja vienoties, kura institūcija ir atbildīga par komunālo maksājumu un pārvaldīšanas izdevumu segšanu.

Tiesībsargs konstatēja, ka Tieslietu ministrija ir izveidojusi darba grupu, lai izstrādātu grozījumus Civillikuma mantojuma tiesību daļai ar mērķi pilnveidot mantojuma tiesisko regulējumu, tajā skaitā bezmantnieka mantas regulējumu arī attiecībā uz nenodrošināto kreditoru tiesībām, kas liecina, ka valsts ir apzinājusi regulējuma trūkumu un uzsākusi darbības tā novēršanai. Līdz ar to šajā pārbaudes lietas aspektā tiesībsargs atsevišķas rekomendācijas neizvirzīja.

Tiesībsargs aicināja VID un Sabiedrību vienoties ar iesniedzēju par komunālo maksājumu un apsaimniekošanas izdevumu atmaksu, nosakot trīs mēnešu rekomendācijas izpildes termiņu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par sarkano līniju apgrūtinājuma noteikšanu nekustamajam īpašumam

Tiesībsargs ir veicis izpēti saistībā ar sarkano līniju apgrūtinājuma noteikšanu personas nekustamajam īpašumam Ķekavas novada pašvaldībā. Personai uzlikts pienākums mainīt žoga novietojumu pa sarkanajām līnijām, kas noteiktas gar ceļu pie īpašuma. Līdz tam pašvaldība atsaka pieņemt īpašumā esošās būves ekspluatācijā.

⁶ 2019.gada 3.jūnijā valsts akciju sabiedrības "Privatizācijas aģentūra" nosaukums tika mainīts uz akciju sabiedrība "Publisko aktīvu pārvaldītājs Possessor (Privatizācijas aģentūra)".

Tiesībsargs norādīja pašvaldībai, ka sarkano līniju noteikšana īpašumam pati par sevi nedod pašvaldībai tiesības uzsākt šīs teritorijas izmantošanu. Līdz brīdim, kamēr pašvaldība nav veikusi nekustamā īpašuma atsavināšanu sarkano līniju robežās, tai nav tiesību ierīkot ielu uz personai piederošas zemes vai uzdot pārvietot iepriekš tiesiski uzbūvētu žogu (pieņemtu ekspluatācijā), ja zeme sarkano līniju robežās ir personas īpašumā.

Mērķim, ko nosaka pašvaldība, ierobežojot personas īpašuma tiesības, ir jābūt ne vien iepriekš skaidri definētam un paredzamam, proti, nosakot to teritorijas plānojumā, bet arī īstenojamam iespējami paredzamā nākotnē, jo ierobežot personas īpašumtiesības neparedzami ilgā nākotnē nav atbilstoši labai pārvaldībai. Sarkano līniju apgrūtinājums pēc būtības liek īpašnieci atturēties no darbībām, kas varētu ietekmēt šo teritoriju brīdī, kad pašvaldība uzsāktu savu mērķu īstenošanu. Kamēr nav uzsāktas darbības noteiktā mērķa īstenošanai, apgrūtinātā teritorijā būtu pieļaujams izvietot pagaidu būves, apstādījumus vai, kā konkrētajā gadījumā, žogu, ar nosacījumu, ka ceļa attīstības projekta uzsākšanas gadījumā tas ir demontējams.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par īpašuma tiesību ierobežojumu un dzīvojamās mājas statusu

Tiesībsargs [pārbaudes lietā](#), kas ierosināta par tiesībām uz netraucētu īpašuma lietošanu, konstatēja, ka personai piederošajā īpašumā atrodas aka, kuru bez īpašnieces atļaujas vai cita tiesiska pamata izmanto uz blakus esošā zemesgabala esošās dzīvojamās mājas iemītnieki. Zeme, uz kuras atrodas ēka, pieder pašvaldībai, tomēr mājai nav ēkas statusa. Turklāt mājas iedzīvotājiem nav nekāda tiesiska pamata tajā dzīvot. Tiesībsargs rekomendēja pašvaldībai rast risinājumu, lai nodrošinātu mājas iedzīvotājiem piekļuvi dzeramajam ūdenim, kā arī rīkoties, lai veiktu ēkas statusa maiņu, atzītu pašvaldības īpašuma tiesības un sekojoši legalizētu dzīvojamās mājas iemītnieku atrašanos šajā ēkā.

Par zvejas tiesību ierobežošanu

Pārskata periodā tiesībsargs [sniedza atzinumu](#), ka Ventspils novada dome nepamatoti noteikusi maksas dubultošanu rūpnieciskajai zvejai par zvejas rīku limita vienu vienību Ilziņa ezerā. Pašvaldības lēmums bija balstīts uz neatkarīga eksperta pētījumu, kurš secinājis, ka Usmas ezerā zivju vidējais izmērs samazinājies, kas liecinot par pārzveju, kā arī palielina spiedienu uz plēsīgajām zivīm. Minētais attiecināms arī uz Ilziņa ezeru, jo tie savstarpēji ir savienoti, līdz ar to starp tiem vismaz teorētiski vajadzētu notikt brīvai zivju migrācijai, un situācijai vajadzētu būt līdzvērtīgai.

Tomēr Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts "BIOR" norādījis, ka Usmas ezerā veikto pētījumu rezultāti un izdarītie secinājumi nav attiecināmi uz Ilziņa ezeru. Zivju resursu stāvokli raksturo pētnieciskās vai rūpnieciskās zvejas informācija par attiecīgo ūdenstilpi, un potenciālas zivju migrācijas iespējamība nav pamats, lai izdarītu secinājumus par zivju resursu stāvokli savstarpēji saistītās ūdenstilpēs.

Pašvaldība tiesībsarga rekomendāciju ir ņēmusi vērā un atcēlusi palielināto zvejas tiesību nomas maksu.

⁶ 2019.gada 3.jūnijā valsts akciju sabiedrības "Privatizācijas aģentūra" nosaukums tika mainīts uz akciju sabiedrība "Publisko aktīvu pārvaldītājs Possessor (Privatizācijas aģentūra)".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par Ventspils pilsētas saistošo noteikumu tiesiskumu

Paužot [viedokli Satversmes tiesas lietā Nr.2018-19-03](#) un vērtējot īpašuma tiesību aizskārums, tiesībsargs atzina, ka primāri bija jāatbild uz jautājumu, vai Ventspils pašvaldība ir pārkāpusi likumdevēja deleģējumu, izdodot saistošos noteikumus vides aizsardzības jomā brīvostas teritorijās. Tiesībsargs secināja, ka Ventspils pašvaldība ir pārkāpusi likumdevēja dotās tiesības izdot saistošos noteikumus par vides aizsardzību brīvostas teritorijā. Ventspils pašvaldība neņēma vērā, ka detalizētus vides aizsardzības jautājumus, kas bija noteikti Ventspils brīvostas noteikumos, likumdevējs bija deleģējis regulēt tikai Ministru kabinetam.

Par grozījumiem "Patērētāju tiesību aizsardzības likumā" par pieļaujamās gada procentu likmes samazinājumu

Satversmes tiesas lietā Nr.2019-05-01 nebanku aizdevējs uzskatīja, ka likumdevējs, samazinot pieļaujamo gada procentu likmi, pārkāpj viņa tiesības uz uzņēmējdarbību un tiesisko palāvību. Tiesībsarga ieskatā, [sniedzot viedokli šajā lietā](#), apstrīdētā norma neaizskar Satversmes 105.pantu (tiesības uz īpašumu) un 1.pantu (tiesiskā palāvība), jo pieteicējs aizvien varēja turpināt un turpina veikt uzņēmējdarbību. Vienlaikus, ja tomēr tiesa uzskatītu, ka pastāv īpašuma tiesību ierobežojums, tiesībsarga ieskatā, tas ir tiesisks un samērīgs, jo šajā gadījumā būtiskāk ir aizsargāt patērētāju intereses.

2020.gada 12.februārī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr.2019-05-01, atzīstot, ka norma, kas nosaka ierobežojumus kredīta kopējām izmaksām patērētājam, atbilst Satversmes 1. un 105.pantam.

Par kompensāciju dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016.gada 7.martam)

Satversmes tiesas lieta Nr.2019-10-0103 ierosināta par to, ka apstrīdētās normas paredz tādu kārtību, ka personai, kura, piemēram, nelegāli pieslēgusies gāzesvadām un patērējusi gāzi bez maksas, pēc šāda fakta konstatācijas jāatlīdzina ne tikai patērētā dabasgāze maksimālā apmērā par pēdējiem diviem gadiem, bet arī šī summa vēl tiek palielināta divas reizes kompensācijai. Attiecīgi kopumā atmaksājāmā summa ir trīs reizes lielāka, nekā persona būtu varējusi maksimāli patērēt, tāpat arī dabasgāzes diferencētās patēriņa normas ir noteiktas augstākas, ņemot vērā, ka tās noteicis pats dabasgāzes sistēmas operators.

[Paužot viedokli šajā lietā](#), tiesībsargs uzskatīja, ka likumdevējam bija iespējams pieņemt saudzējošāku tiesisko regulējumu, kas vienlīdz labi sasniegtu apstrīdēto normu leģitimos mērķus, piemēram, dabasgāzes operatoram pierādot nodarītos zaudējumus, ieviešot tādu dabasgāzes uzskaites sistēmu, kas ļautu noteikt faktisko gāzes patēriņu, neatkarīgi no uzstādītā gāzes skaitītāja rādījumiem, kā arī šobrīd pastāvošais regulējums apliecina, ka Enerģētikas likuma mērķus ir iespējams sasniegt, arī nenosakot nesamērīgi lielu kompensāciju par pārkāpumiem.

Tiesībsargs norādīja, ka kompensēšanas pienākums kā tāds nav prettiesisks, tomēr valdības izvēlēta metodoloģija nav samērīga. No Enerģētikas likuma normas nevar secināt, ka likumdevējs būtu vēlējis pieļaut kompensāciju tik lielā apmērā.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par samērīgumu valsts nodevas apmērā, nostiprinot īpašuma tiesības faktiskā kopdzīvē esošām personām

2018.gadā [tiesībsargs konstatēja nesamērīgumu valsts nodevas noteikšanā](#), mantošanas gadījumā nostiprinot īpašuma tiesības zemesgrāmatā faktiskā kopdzīvē esošām personām. Gadījumos, kad mantinieks, kura mantojuma tiesības tiek apstiprinātas uz mantojuma līguma pamata, bija mantojuma atstājēja laulātais, valsts nodevas apmērs ir noteikts 0,125% no mantotā nekustamā īpašuma vērtības, kas ir 60 reizes mazāka.

Tiesībsargs aicināja likumdevēju īstenot pozitīvo pienākumu paredzēt juridisku ietvaru dažādu ģimenes formu atzišanai atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas jaunākajām atziņām un Satversmes 110.pantam; pārskatīt normatīvo regulējumu, veidojot vienotu izpratni par ģimenes jēdzienu un aizsardzību. Tāpat tiesībsargs aicināja izdarīt grozījumus valdības noteikumos par valsts nodevām.

Tā kā ne likumdevējs, ne valdība tiesībsarga rekomendācijas nav ņēmusi vērā, tiesībsargs gatavo pieteikumu Satversmes tiesai.

Par kapitāla pieauguma nodokļa nomaksas pienākumu fiziskās personas maksātspējas procesā

Pārskata periodā tiesībsargs turpināja sekot 2018.gada [rekomendācijas par grozījumiem likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"](#) izpildei attiecībā uz nodokļa no kapitāla pieauguma maksāšanu, ja tiek pārdots nekustamais īpašums fiziskās personas maksātspējas procesā. Finanšu ministrijas līdzšinējā pozīcija – ar nodokli aplikt šādus darījumus – tiesībsargam radīja bažas par trešo personu (kreditoru) nesamērīgu tiesību aizskārumu.

TIESĪBAS UZ DARBU

TIESĪBAS UZ DARBU

Ievads

Tiesību uz darbu kontekstā visvairāk iesniegumu saņemts par nevienlīdzīgu un netaisnīgu attieksmi darba vidē, iespējamu darba devēja un kolēģu īstenotu psiholoģisku teroru (*papildus skat. arī ziņojuma sadaļu "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība"*).

Līdztekus citiem informējošiem un izglītojošiem pasākumiem pēc pieprasījuma tiek piedāvāts seminārs "Strādājošo grūtnieču un jauno vecāku tiesības nodarbinātības jomā".

Tiesībsargs arvien sekojis līdzi tiesību uz taisnīgu atlīdzību medicīnas un izglītības darbiniekiem attīstībai, īpašu uzmanību pievēršot aspektam, vai valsts spēj īstenot pašas izvirzīto apņemšanos.

Iniciatīvas

Par ierobežojumiem izvēlēties nodarbošanos iepriekš izdarīta noziedzīga nodarījuma dēļ

Saistībā ar iepriekš aizsāktu diskusiju par ierobežojumiem dienēt militārajā dienestā agrāk izdarīta noziedzīga nodarījuma dēļ, ir veikta padziļināta izpēte. Konstatēts, ka visbiežāk šādi ierobežojumi pastāv attiecībā uz tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, neatkarīgi no tā, vai personai sodāmība ir tikusi dzēsta, vai noņemta, kas ir uzskatāmi par absolūtiem aizliegumiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka ne tikai sodāmība kā noteiktas juridiskās sekas var būt par šķērslī personai pretendēt uz noteiktu amatu. Ja personai kriminālprocess ir ticis izbeigts uz nereabilitējoša pamata, piemēram, ja lietā ir iestājies noilgums vai ticis noslēgts izlīgums, arī tas daudzos gadījumos būs šķērslis izvēlēties nodarbošanos.

[Tiesībsarga vērtējumā](#), normatīvajā regulējumā nav saskatāms likumdevēja analīzē balstīts izvērtējums, kas pamatotu konkrēto aizliegumu, it īpaši absolūto aizliegumu, nepieciešamību un samērīgumu, iepriekš izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam un tā radītajām sekām.

Tiesībsargs aicināja valdību atbilstoši katras tiesību nozares specifikai pārskatīt noteiktos ierobežojumus, īpašu uzmanību pievēršot personām, kuras likumpārkāpumus izdarījušas, būdamas nepilngadīgas.

Par darbinieku aizsardzību gadījumā, kad darba devējs nav deklarējis vai maksājis nodokli par darbinieku, skat. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

Gadījumu analīze

Par plānotajiem papildu nosacījumiem ārpakalpojuma grāmatvežiem

Tiesībsargs, reaģējot uz vairāku privātpersonu sūdzībām, [sniedza viedokli par likumprojektu](#), kas paredzēja uzlikt papildu nosacījumus ārpakalpojuma grāmatvežu darbībai. Tas noteica trīs ierobežojumus: licences ieviešanu, augstākās izglītības nepieciešamību un nesodāmību.

Tiesībsargs atzina, ka, paredzot obligāto nosacījumu – augstākā izglītība, ierobežojot grāmatvežus, kuri ir ieguvuši valsts atzītus grāmatvedības izglītības dokumentus vidējās profesionālās izglītības iestādēs, tiktu pārkāptas personas tiesības uz nodarbošanos. [Likumprojekts](#) konceptuāli noraidīts, tā tālāka virzība nav plānota.

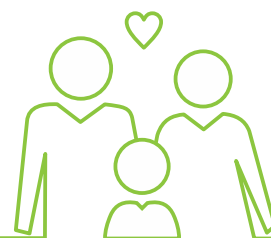
Par darba apstākļiem Dundagas pašvaldībā skat. šī ziņojuma sadaļā "Laba pārvaldība".

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par virsstundu apmaksu amatpersonām ar speciālajām dienesta pakāpēm

2018.gada decembrī [tiesībsargs vērsās Saeimā](#) par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 14.panta 7.¹daļas neatbilstību Satversmes 107.pantam, norādot, ka ar šo tiesību normu tiek pārkāptas amatpersonu ar speciālajām dienesta pakāpēm Satversmes 107.pantā garantētās tiesības uz taisnīgu atlīdzību par virsstundu darbu, un aicinot novērst pārkāpumu līdz 2019.gada 15.maijam.

2019.gada 2.maijā arī Satversmes tiesa atzina minēto tiesību normu par neatbilstošu Satversmes 91.pantam.

TIESĪBAS UZ SOCIĀLO DROŠĪBU

TIESĪBAS UZ SOCIĀLO DROŠĪBU

Ievads

Sociālās drošības jomā joprojām lielākais skaits iesniegumu saņemts par zemajām pensijām un necīgajiem pabalstiem. Tāpat iedzīvotāji ar aizvainojumu vērsušies pie tiesībsarga, paužot attieksmi par pārskata gada beigās valdības īstenotajiem pasākumiem, nebūtiski palielinot minimālo atbalstu.

Tiesībsargs jau ilgstoši ir sekojis līdzi valdību apņēmībai pārskatīt minimālā ienākuma līmeni, kas, neskatoties uz ekonomikas izaugsmi, gadu no gada tika atlikts. Pārskata periodā, lai nepiedzīvotu iepriekšējo gadu scenāriju, kad gada beigās, gatavojot budžetu, valdība pauž nostāju, ka sociālās drošības pasākumiem līdzekļu budžetā nepietiek, tiesībsargs apņēmīgi uzņēma kursu Satversmes tiesas virzienā. Pārskata periodā mērķtiecīgi visi spēki un resursi tika veltīti tam, lai soli pa solim apstrīdētu visus valdības noteikumus, kuriem būtu jānodrošina cilvēka cienīga dzīve ikvienam Latvijā.

Kaut arī nebūtiski, bet gada beigās ilgstoši "iesaldētie" sociālā atbalsta lielumi tika izkustināti, tomēr arvien būtisku uzlabojumu no tā iedzīvotāji neizjutīs. Turklāt tiesībsargs neredzēja skaidru un mērķtiecīgu plānu, kā valdība plāno samērīgā laikā būtiski uzlabot iedzīvotāju situāciju. Līdz ar to, neskatoties uz valdības rīcību un apņēmību, tiesībsargs iesniedza trīs pieteikumus Satversmes tiesā par minimālo sociālā atbalsta lielumu neatbilstību Satversmei, kā arī plāno iesniegt vēl divus pieteikumus par minimālo pensiju apmēru.

Iniciatīvas

Par nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanu

Jau 2019.gada janvārī tiesībsargs [vērsa Ministru prezidenta A.K. Kariņa uzmanību](#) uz zemajiem sociālajiem pabalstiem, kā arī aicināja nekavējoties, tas ir, jau 2019.gadā, uzsākt Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2019.-2020.gadam⁷ iekļauto pasākumu īstenošanu.

Par minimālo vecuma pensiju apmēru

[Tiesībsargs vērsās Ministru kabinetā](#), norādot uz noteikto vecuma pensiju minimālo apmēru neatbilstību Satversmei un aicinot to palielināt. Proti, vecuma pensijas minimālais apmērs bija noteikts no 70,43 līdz 108,85 eiro mēnesī, tas ir, no 2,35 līdz 3,63 eiro dienā. Personām ar invaliditāti kopš bērnības vecuma pensijas minimālais apmērs bija nedaudz lielāks – no 117,39 līdz 181,42 eiro mēnesī, t.i., 3,91 līdz 6,05 eiro dienā. Būtiski, ka šādu minimālo pensiju bija iespējams saņemt arī personām, kuru darba stāžs ir vairāk nekā 40 gadi.

Tiesībsargs norādīja, ka minimālie vecuma pensijas apmēri, kas ir piesaistīti valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam, nav pietiekami, kā arī noteikumos iekļautā vecuma pensijas minimālā apmēra diferenciācija atbilstoši darba stāžam ir netaisnīga pret cilvēkiem ar garāku darba mūžu.

Lai arī valdība minimālās vecuma pensijas apmēru no 2020.gada ir palielinājusi, tiesībsarga ieskatā, palielinājums ir nebūtisks, šāds pensijas apmērs senioriem aizvien nenodrošina cienīgus dzīves apstākļus, tāpat ir saglabāta nevienlīdzība pensijas apmēra diferenciācijā atkarībā no darba mūža.

Par minimālo invaliditātes pensiju skat. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēku ar invaliditāti tiesības".

⁷ Valsts sekretāru 2018.gada 10.maija sanāksmes protokols Nr.18, 175. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/vsssanaksmes/saraksts/protokols/?protokols=2018-05-10#17>

Par paātrinātu invaliditātes noteikšanu onkoloģijas pacientiem

Tiesībsargs ir aktualizējis jautājumu par pacientu ar onkoloģisko saslimšanu pēdējā stadijā nepieciešamību iespējami īsā laikā noteikt invaliditāti, lai varētu saņemt sociālos pakalpojumus, kas ievērojami uzlabotu šo cilvēku dzīves kvalitāti. Tāpēc tiesībsargs vērsās Veselības ministrijā ar ieteikumu aicināt ārstus, kuru aprūpē ir pacienti ar vēlīni diagnosticētu audzēju (4.stadijā), tūlīt pēc ārstu konsilija slēdziena saņemšanas lūgt Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisiju izskatīt iesniegumu par invaliditātes piešķiršanu saīsinātā termiņā, kā arī aicināja pašvaldību sociālos dienestus sniegt klientiem informāciju par šādu iespēju.

Par nodokļu reformas trūkumiem

Pārskata perioda sākumā tiesībsargs sadarbībā ar Latvijas Universitātes pētniekiem nāca klajā ar nodokļu reformas pētījumu "[Nodokļu reforma – neapliekamā minimuma, atvieglojumu un attaisnoto izdevumu piemēošanas problēmu, efektivitātes un risinājumu izvērtējums](#)".

Pētījuma galvenie secinājumi bija tādi, ka, pirmkārt, ar nodokļu reformu nevienlīdzība nebūt netiek mazināta.

Otrkārt, ieviestā prognozējamā neapliekamā minimuma sistēma ir pārlietu sarežģīta un nodokļu maksātājiem nedraudzīga. Tā paredz parāda veidošanās risku.

Treškārt, daļa nodokļu maksātāju nevar izmantot piedāvātos atvieglojumus (par apgādājamiem un attaisnotos izdevumus) gluži vienkāši tāpēc, ka viņu ienākumi ir tik zemi, ka nav ar nodokli apliekamā ienākuma. Lielākoties tās ir personas ar vienu vai vairākiem apgādājamiem. Ilgtermiņā būtu jāizveido mērķētaka atbalsta sistēma, lai atvieglojumi sasniegtu tieši tos iedzīvotājus, kam atbalsts visvairāk nepieciešams.

Ceturtkārt, VID pamatoti cenšas efektīvā attaisnoto izdevumu administrēšanas kārtību, tomēr tas netiek pienācīgi sadzirdēts atbildīgajā ministrijā.

Lai arī tiesībsargs rekomendēja Saeimai un valdībai veikt izmaiņas normatīvajos aktos attiecībā uz neapliekamā minimuma un attaisnoto izdevumu sistēmas taisnīgāku un lietotājiem draudzīgāku noregulējumu, tomēr rekomendācijas netika ņemtas vērā⁸, neskatoties pat uz to, ka līdztekus šim pētījumam arī citu ekspertu un politiķu vērtējumos tika pausta reformas kritika.⁹

Par darbaņēmēju sociālo garantiju aizsardzību gadījumos, kad darba devējs nav deklarējis vai maksājis nodokli

Tiesībsarga praksē konstatēts, ka pastāv virkne sistēmisku problēmu gadījumos, kad darba devējs ir rīkojies negodprātīgi vai nolaidīgi, kā rezultātā darbiniekam var tikt liegts atbalsts no sociālās apdrošināšanas sistēmas. Piemēram, darba devējam neziņojot VID par darbaņēmēja statusa zaudēšanu, valsts darbaņēmējiem paredz efektīvu atbalstu, lai laikus saņemtu sociālās garantijas. Savukārt, darba devējam neziņojot VID par bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršanu, valsts iestāžu atbalsta mehānismi ir neefektīvi, kā rezultātā sociālais atbalsts darbaņēmējam var būt ievērojami aizkavēts vai pat vispār atteikts. Minētajā saskatāms tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpums, tai skaitā netiešā diskriminācija uz dzimuma pamata.

Tāpat praksē konstatētas problēmas ar darbaņēmēju atbalsta mehānismiem uzņēmuma maksātnespējas procesos (apgrūtinot ierosināt maksātnespējas procesu, lai atgūtu darba samaksu; problemātiski samaksāt depozītu; atgūstamā darba samaksa ir mazāka par depozītu u.c.). Tāpat darbaņēmēju atbalsta mehānismi būtībā nepastāv uzņēmumu vienkāršotās likvidācijas procesā. Tiesībsargs [aicināja par šiem jautājumiem uzsākt diskusijas](#), pilnveidojot attiecīgo tiesisko regulējumu.¹⁰

⁸ Ministru kabineta pozīcija: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40470300&mode=mk&date=2019-04-09>

⁹ Sk., piemēram: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/eksperti-norada-uz-nepieciešamību-uzturet-stabilu-nodokļu-sistēmu.a312057/>

¹⁰ Par šiem jautājumiem tika diskutēts arī tiesībsarga 2019.gada konferencē.

Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-atklaj-ikgadejo-cilvektiesibu-un-labas-parvaldibas-konferenci-papildinats-ar-prezentacijam>

Gadījumu analīze

Par vienlīdzības principa ievērošanu atlīdzības par darbspēju zaudējumu izmaksā

Vēršoties pie tiesībsarga, iesniedzējs norādīja uz iespējamu taisnīguma principa un tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu izdienas pensijas un apdrošināšanas atlīdzības par darbspēju zaudējumu izmaksā. Iesniedzējs uzskatīja, ka nepamatoti tiek ierobežotas personas tiesības saņemt sociālo nodrošinājumu lielākajā apmērā. Proti, personai piešķirtā atlīdzība, kura apmēra ziņā ir lielāka nekā izdienas pensija, tiek samazināta par piešķirto izdienas pensijas apmēru. Tā kā no izdienas pensijas tiek ieturēts iedzīvotāju ienākuma nodoklis, persona faktiski nesaņem apmēra ziņā lielāko pakalpojumu. Tas tiek samazināts par summu, kas tiek ieturēta kā iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

[Tiesībsargs secināja](#), ka situācija, kurā personai tiek liegts saņemt apmēra ziņā lielāko sociālās apdrošināšanas pakalpojumu, neatbilst Satversmes 1.pantā ietvertajam taisnīguma principam, 91.pantā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam un 109.pantam, aicinot Saeimu grozīt strīdīgo tiesību normu.

Par pašvaldības sociālā dienesta kompetences ietvaru, slēdzot līgumu par ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu, skat. šī ziņojuma sadaļā "Laba pārvaldība".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par garantēto minimālā ienākuma līmeni

Garantētā minimālā ienākuma (GMI) līmenis ir viens no būtiskiem lielumiem, kas ietekmē visnabadzīgāko Latvijas iedzīvotāju ikdienu. Pārskata periodā GMI līmenis bija 53 eiro. Ar šādu ienākumu apjomu mēnesī bija jāiztiek aptuveni 25 tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, tai skaitā arī bērni, cilvēki ar invaliditāti un pensijas vecumā. Vienlaikus statistiski aprēķinātais nabadzības riska līmenis vismaz septiņas reizes pārsniedza GMI līmeni, kas bija noteikts absolūtās nabadzības līmenī. Tiesībsarga ieskatā, šāds lielums neatbilst cilvēka cienīgam ienākumu līmenim, līdz ar to tas neatbilst tiesiskās un sociālās atbildīgas valsts principiem.

Lai arī valdība 2019.gada nogalē palielināja GMI līmeni par 11 eiro, tiesībsargs uzskata, ka tas joprojām nav pietiekams un nenodrošina cilvēka cienīgu dzīvi. Līdz ar to tiesībsargs [iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā](#), kas 2019.gada 21.oktobrī ierosināja lietu Nr.2019-24-03.

Par trūcīguma līmeni

Ģimene (persona) ir atzīstama par trūcīgu, ja personas ienākumu sliekšnis nepārsniedz 128,06 eiro mēnesī. Trūcīgas personas statuss ir būtisks, jo tas nodrošina mazāk aizsargātajām personām piekļuvi sociālā atbalsta sistēmām, proti, trūcīgas personas statusam ir saistība ne vien ar tiesībām saņemt noteiktus sociālos pabalstus un pakalpojumus, bet arī saņemt citus sociālā atbalsta pasākumus un atvieglojumus.

Tā kā trūcīguma līmenis nebija pārskatīts kopš 2010.gada, valdības noteikto sociālo atbalstu katru gadu varēja saņemt aizvien mazāka iedzīvotāju daļa, kurai faktiski bija tāda nepieciešamība. Valdība solīja trūcīgas personas statusam atbilstošo ienākumu līmeni palielināt vien no 2021.gada. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, šāda rīcība būtu novēlota, līdz ar to tiesībsargs [iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā](#), kas 2019.gada 13.novembrī ierosināja lietu Nr.2019-25-03.

Par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu

Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts ir regulāri izmaksājams valsts sociālais pabalsts cilvēkiem pensijas vecumā un pilngadīgiem cilvēkiem ar invaliditāti, kuri nevar saņemt sociālās apdrošināšanas sistēmas sniegto atbalstu un pamatotu iemeslu dēļ nespēj patstāvīgi gūt ienākumus. Šī pabalsta mērķis ir nodrošināt attiecīgo personu pamatvajadzības – ēdienu, apģērbu, mājokli, veselības aprūpi un obligāto izglītību.

Pabalsta bāzes apmērs bija 64,03 eiro mēnesī, bet cilvēkiem ar invaliditāti kopš bērnības – 106,72 eiro mēnesī. Savukārt atkarībā no personas invaliditātes smaguma pabalsts varēja nedaudz pieaugt – maksimums līdz 138,74 eiro mēnesī.

Tiesībsargs norādīja, ka pabalsts nav pārskatīts kopš 2009.gada, tas nenodrošina cilvēka cienīgus dzīves apstākļus un neatbilst sociāli ekonomiskajai situācijai. Šāds pabalsta apmērs rada diskriminācijas risku, jo cilvēki ar invaliditāti tieši zemā ienākuma dēļ nevar pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā.

Lai arī Ministru kabinets 2019.gada nogalē palielināja valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru,¹¹ tiesībsargs valdībai norādīja, ka arī tas neuzlabo situāciju pēc būtības, nenodrošina pabalsta pietiekamību un atbilstību sociāli ekonomiskajai situācijai. Līdz ar to tiesībsargs [iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā](#), kas 2019.gada 19.novembrī ierosināja lietu Nr.2019-27-03.

Par pabalstu ārvalstīs dzīvojoša bērna aizbildnim

Tiesībsargs sniedza viedokli [Satversmes tiesai lietā Nr.2018-21-01](#) par pabalsta ārvalstīs dzīvojoša bērna aizbildnim vēsturisko kārtību, kas paredzēja pabalsta izmaksas pārtraukšanu, ja aizbildnis pārceļas uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs.

Tiesībsarga ieskatā, pārceļšanās uz pastāvīgu dzīvi ārvalstī nemaina aizbildņa pienākumu rūpēties par aizbilstamo un viņa interešu aizsardzību, līdz ar to apstrīdētās tiesību normas pārkāpa tiesiskās vienlīdzības principu un tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par slimības naudu rezerves karavīram mācību laikā

[Jau 2017.gadā tiesībsargs konstatēja](#) tiesiskās vienlīdzības principa, tiesību uz sociālo nodrošinājumu un labas pārvaldības principa pārkāpumu Aizsardzības ministrijas rīcībā, atsakot slimības naudas izmaksu rezerves karavīram mācību laikā.

Ministrija norādīja, ka, lai turpmāk izslēgtu līdzīgu praksi, ir nepieciešami grozījumi tiesību aktos, ko tā apņēmas virzīt 2019.gadā. Tomēr līdz pat šim brīdim grozījumi tiesību normās nav veikti.

¹¹ Ministru kabineta 2019.gada 10.decembra noteikumi Nr.603 "Grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumos Nr.1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/311344>

TIESĪBAS UZ MĀJOKLI

TIESĪBAS UZ MĀJOKLI

Ievads

Mājokļa jautājumos daudzdzīvokļu māju iedzīvotāji 2019.gadā visvairāk sūdzējušies par apsaimniekotāju rīcību, nesniedzot pietiekamu un izvērstu skaidrojumu par savu darbību, par neskaidriem un nesaprotamiem rēķiniem, uzspiestiem reno vācības izdevumiem, ūdens zuduma starpību un citiem. Jāatgādina gan, ka šādos gadījumos tiesībsargs var tikai sniegt skaidrojumu par iespējamo rīcību, bet tam nav tiesību pēc būtības iejaukties dzīvokļa īpašnieka un pārvaldnieka attiecībās, jo tās vērtējamās kā privāttiesiskas.

Tāpat iedzīvotāji ir sūdzējušies par pašvaldības atteiktu palīdzību mājokļa jomā vai palīdzības ietvaros saņemtā mājokļa kvalitāti. Ievērojami mazāk nekā iepriekšējos gados saņemtas sūdzības par ievēšanu nekustamā īpašuma valdījumā.

Jau ilgstoši tiesībsargs ir norādījis uz nepieciešamību sakārtot īres tiesisko attiecību regulējumu ar mērķi panākt izīrētāju un īrnieku interešu taisnīgu līdzsvaru. Tas risinātu arī problemātiku ar ievēšanu nekustamā īpašuma valdījumā, kad ieguvējs jauniegūtajā īpašumā konstatē īrnieka klātbūtni.

Tāpat tiesībsargs ilgstoši ir norādījis uz īres reģistra izveides nepieciešamību. 2018.gadā uz Saeimu tika virzīts jaunais Dzīvojamo telpu īres likums, kas, tiesībsarga ieskatā, ievērojami uzlabotu īres tiesisko attiecību vidi, diemžēl tā turpmāka virzība ir apturēta kopš 2019.gada vasaras. Arī Tieslietu ministrijas organizētā darba grupa tiesiskā regulējuma pilnveidei, kas attiecas uz ievēšanu nekustamā īpašuma valdījumā, līdz šim nav devusi rezultātus. Joprojām nav pilnveidotas Civilprocesa likuma normas, kas samērotu īrnieku un izīrētāju tiesības un intereses īres tiesiskajās attiecībās.

Iniciatīvas

Par ūdens patēriņa starpību daudzdzīvokļu mājās

Lai risinātu ūdens patēriņa starpības daudzdzīvokļu mājās problemātiku, kad visas mājas ūdens starpība var tikt piemērota pat vienam dzīvokļa īpašniekam, tiesībsargs aktīvi sniedza viedokļus un piedalījās darba grupās par grozījumiem Ministru kabineta 2008.gada 9.decembra noteikumos Nr.1013 "Kārtība, kādā dzīvokļa īpašnieks daudzdzīvokļu dzīvojamā mājā norēķinās par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvokļa īpašuma lietošanu".

Valdības noteikumu jaunā redakcija spēkā stājās 2019.gada 22.novembrī.

Par dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistru

Ņemot vērā iedzīvotāju norādīto, ka dzīvojamo māju pārvaldnieku reģistrs reāli nedarbojas, jo kopš tā spēkā stāšanās tajā nav ticis veikts neviens ieraksts par pārvaldnieku profesionālās darbības pārkāpumiem, [tiesībsargs veica padziļinātu izpēti](#).

Izpētes ietvaros secināts, ka pārvaldnieku reģistrs ir deklaratīvs, tas nenodrošina dzīvojamo māju īpašniekiem, valsts un pašvaldību institūcijām vispusīgu informāciju par pārvaldniekiem, kas darbojas dzīvojamo māju pārvaldīšanas tirgū. Ir nepieciešams, lai reģistrā ietvertā informācija būtu skaidra un nepārprotama, turklāt tai ir jābūt arī praktiski izmantojamai. Tādējādi nav lietderīgi uzturēt reģistru, kura praktiskā pielietojamība ir diskutabla, proti, reģistra izveide līdz šim nav sasniegusi savu mērķi.

Atbildīgā nozares ministrija – Ekonomikas ministrija – atzinusi, ka ir nepieciešams pilnveidot pārvaldnieku reģistru, taču tas tiks darīts vienlaikus ar citiem Būvniecības un informācijas sistēmas plānotajiem uzlabojumiem.

Gadījumu analīze

Par palīdzību mājokļa jomā personai pēc ieslodzījuma

Pārskata periodā konstatēts, ka Madonas novada pašvaldība nepamatoti atteikusi palīdzību mājokļa jautājumā (sākotnēji reģistrēšanu rindā) personai pēc ieslodzījuma. Līdz ar to arī jebkāda sociālās palīdzības saņemšanas iespēja no pašvaldības pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma personai tika liegta.

Personas pēdējā oficiāli reģistrētā dzīvesvieta 1985.gadā (pieraksta adrese) bijusi toreizējā Madonas rajonā. Atrodami ieraksti, ka tobrīd nepilngadīgās personas ģimene Latvijas PSR laikā no minētās pieraksta adreses ir izrakstījusies. Persona savas dzīves laikā regulāri nokļuvusi ieslodzījuma vietā, arī nepilngadīgo kolonijā. Citas pieraksta adreses vai deklarētās dzīvesvietas adreses nav bijušas. Madonas pašvaldība stūrgalvīgi norādīja, ka personas ģimene senāk no Madonas novadā esošās dzīvesvietas ir izrakstījusies, tātad Madonas pašvaldībai nav pamata sniegt palīdzību.

Pirms pēdējās atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas 2019.gada maijā persona lūdza tiesībsarga palīdzību mājokļa jautājuma risināšanā, un Madonas novada pašvaldībai atkārtoti tika norādīts uz nepieciešamību viņu reģistrēt dzīvokļu rindā.

Kā norāda pati persona, pēc kārtējā pašvaldības atteikuma tā mitinājusies pie paziņas, kura nomirusi, kā rezultātā personai vairs nav bijusi pajumte, un tā atkal nonākusi ieslodzījumā. Šī brīža atrašanos ieslodzījuma vietā persona lielā mērā saista tieši ar Madonas novada pašvaldības atteikšanos sniegt palīdzību, jo, esot bez pajumtes, bijusi spiesta atkal izdarīt noziedzīgu nodarījumu.

Ņemot vērā Madonas novada pašvaldības atteikumus personas nodrošināšanai ar dzīvojamo telpu, tiesībsargs vērsās Ģenerālprokuratūrā ar lūgumu veikt prokurora pārbaudi konkrētajā gadījumā.

Par pašvaldības rīcību, prasot maznodrošinātam ģimēnim segt remonta izdevumus

Tiesībsargs konstatēja, ka pašvaldība pieprasījusi pašvaldības palīdzības ietvaros saņemtā dzīvokļa ģimēnim segt ar mājas jumta remontu saistītus izdevumus gandrīz divu tūkstošu eiro apmērā. Persona ir maznodrošināta, ar 2.grupas invaliditāti, audzina trīs nepilngadīgus bērnus, no kuriem viens ir ar invaliditāti.

Pēc personas norādītā, viņa burtiski piespiesta parakstīt vienošanos par jumta remonta izdevumu segšanu. Pēc tiesībsarga iesaistes un rīcības izvērtējuma, kas liecināja par labas pārvaldības neievērošanu pašvaldības vai tās kapitālsabiedrības darbā, pašvaldība atzina savu kļūdu un vienošanos anulēja, uz ģimēni neattiecinot remontdarbu izmaksas.

Par nesamērīgi ilgu gaidīšanu uz pašvaldības palīdzību

Pie tiesībsarga vērsās kāda persona no Siguldas, kura norādīja, ka jau teju trīs gadu desmitus nav saņēmusi pašvaldības palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā, jo atrodas vispārējā nodrošinājuma reģistra rindā. Normatīvais regulējums paredz, ka tikai tad, kad pirmā nodrošinājuma reģistra grupā reģistrētās personas ir nodrošinātas ar dzīvojamo telpu, īres varianti tiek izteikti vispārējā nodrošinājuma grupā esošajām personām.

Tika noskaidrots, ka persona gandrīz 30 gadus bija gaidījusi līdz šim vienīgo dzīvokļa īres piedāvājumu. No piedāvātā īres varianta persona gan atteicās, kas nozīmē, ka pašvaldības palīdzības reģistrā tā ir jau 32 gadus.

Vēršot pašvaldības uzmanību uz nesamērīgi ilgo laika posmu, kura ietvaros personai tā arī nav izīrēts neviens mājoklis, tiesībsargs norādīja, ka jebkurā gadījumā, atrodoties pašvaldības palīdzības reģistrā nesamērīgi ilgi, ir konstatējams personas tiesību uz mājokli ierobežojums, un pašvaldības rīcība ir pretēja labai pārvaldībai.

Vienlaikus tiesībsargs aicināja pašvaldību rast risinājumu jaunu īres dzīvojamo māju celtniecībai vai dzīvojamo telpu iegūšanai civiltiesisku darījumu ceļā, lai arī otrajā nodrošinājumu kārtas reģistrā esošās personas saņemtu palīdzību.

TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

Ievads

Pārskata periodā iedzīvotāji aizvien, tomēr ievērojami mazāk nekā iepriekšējos gados, sūdzējušies par, viņuprāt, pieļautām kļūdām ārstēšanas procesā un ārstniecības personu attieksmi. Tiesībsargs vērs uzmanību, ka Tiesībsarga birojā nestrādā ārsti eksperti, līdz ar to nav iespējas pašam izvērtēt ārstniecības procesa kvalitāti.

Salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, saņemts ievērojami mazāks skaits iesniegumu arī par Veselības inspekcijas darbu.

Iedzīvotāji norādījuši arī uz tādām sistēmiskām problēmām kā ārstniecības pakalpojumu nepieejamība, kompensējamo medikamentu nesamērīgi augstie līdzmaksājumi (īpaši onkoloģisko saslimšanu gadījumos). Kāds iedzīvotājs norādīja uz zobārstniecības pakalpojumu nepieejamību cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, ja zobu labošana bez anestēzijas nav iespējama.

Tiesībsargs uzmanīgi ir sekojis līdzi valdības spējai atbilstoši likumdevēja uzdevumam, veidojot valsts budžetu, atvēlēt pietiekamus līdzekļus medicīnas darbinieku atalgojumam. Ar nožēlu jāsecina, ka valdība minēto nav spējusi izpildīt, turklāt paša likumdevēja vēlme apņēmīgi palielināt mediķu atalgojumu nav īstenojusies pilnībā. Minētajā tiesībsargs saskata nopietnu risku pietiekama skaita medicīnas darbinieku nodrošināšanā nākotnē, kas ilgtermiņā var ietekmēt veselības aprūpes pieejamību kopumā. Vienlaikus tiesībsargs atzīmē, ka arvien veselības aprūpes nozarei kopumā atvēlētais finansējums ir ievērojami zemāks, nekā tas ir vidēji Eiropas Savienībā.

Iniciatīvas

Par pacientu repatriāciju

Tiesībsargs ir konstatējis, ka nav skaidras un vienotas kārtības, kā rīkoties situācijā, ja ārvalstīs dzīvojošam Latvijas valstspiederīgam veselības stāvokļa dēļ ir nepieciešama pārvešana ārstēšanai uz Latviju.

Reaģējot uz tiesībsarga norādīto, šis jautājums ir aktualizēts un plānots to sakārtot. Veselības ministrija informēja, ka sadarbībā ar Ārlietu ministrijas Konsulāro departamentu tiek izstrādātas vadlīnijas darbam ārvalstīs ar sociāli mazaizsargātām personām, kas ietver kārtību, kādā tiks sniegts atbalsts personām ar psihiskās veselības traucējumiem, kas saņem ārstēšanu ārstniecības iestādē ārzemēs un kas turpināma Latvijā.

TIESĪBAS UZ LABVĒLĪGU VIDI

TIESĪBAS UZ LABVĒLĪGU VIDĪ

Saistībā ar tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē iedzīvotāji lielākoties vērsušies pie tiesībsarga par individuāliem gadījumiem, piemēram, par koku izciršanu dzīvojamā zonā, putekļiem no grants ceļa, drošību uz ceļa diennakts tumšajā laikā, par vibrāciju dzīvoklī, par kaimiņiem, kas smēķē uz balkona, par troksni no Daugavas stadiona publisku pasākumu laikā un tamlīdzīgi.

Pārskata periodā tiesībsargs turpināja saņemt iedzīvotāju sūdzības par tiesiskā mehānisma trūkumu personu tiesību aizsardzībai sadzīviskas trokšņošanas gadījumos. Šī problēma ilgst jau kopš 2014.gada, kad Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr.2013-21-03 atzina, ka ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem nevar paredzēt atbildību par sadzīvisku trokšņošanu. Attiecīgais regulējums ir jāparedz likumā.

Lai arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija kā atbildīgā ministrija ir mēģinājusi attiecīgo regulējumu iestrādāt LAPK, tomēr visu šo gadu garumā tas nav izdevies. Praksē policija ir bezspēcīga pret trokšņotāju izdarībām, līdz ar to iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru (labvēlīgu vidi) vispār nav aizsargātas. Ņemot vērā to iedzīvotāju skaitu, kas gadiem lūdz risinājumu šai problēmai, turpmāka vilcināšanās ieviest saprātīgu tiesisko regulējumu, kas aizsargātu iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru, ir nepieļaujama. Jāuzsver, ka tas var beigties ar konstitucionālo tiesvedību pret valsti par minēto tiesību nepietiekamu aizsardzību.

Cita starpā atzīmējams, ka pārskata periodā atsevišķas iedzīvotāju grupas aktīvi mēģināja iesaistīties trokšņa tiesiskā regulējuma pilnveidošanā (attiecībā uz mototrašu un šautuvju troksni). Par nožēlu jāatzīst, ka šo iedzīvotāju ideju uzklaušošana no atbildīgo ministriju puses ir vērtējama kā formāla, neskatoties uz to, ka daudzas no tām ir efektīvas un atbalstāmas, piemēram, Veselības inspekcijas tiesību paplašināšana veikt trokšņa kontroli bez trokšņa avota informēšanas u.c. Kopumā šīs jomas sakārtošana norit ļoti lēni.

LABA PĀRVALDĪBA

LABA PĀRVALDĪBA

Ievads

Labas pārvaldības aspektā 2019.gadā sūdzības saņemtas par iestādes nesniegtu atbildi vai arī nav saņemta tāda atbilde, kā gaidīts. Jāatzīmē, ka lielākoties šādās sūdzībās labas pārvaldības pārkāpums neapstiprinās, vairāk gan konstatējams savstarpējās komunikācijas trūkums.

Lielākoties tiek saņemtas sūdzības individuālās lietās par, iedzīvotāju ieskatā, iestādes prettiesisku, neskaidru vai formālu attieksmi vai rīcību dažādās situācijās. Tomēr aizvien vislielākais skaits sūdzību tiek saņemts par VID formālu, neskaidru, iedzīvotājiem un uzņēmējiem nedraudzīgu attieksmi, kas apstiprinās arī tiesībsarga veiktajās pārbaudēs.

Iniciatīvas

Par politisko spiedienu uz patstāvīgo iestādi

Reaģējot uz Saeimas aktivitāti attiecībā uz Finanšu un kapitāla tirgus komisijas kā neatkarīgas patstāvīgās valsts iestādes darbības ierobežošanu, tiesībsargs [sniedza kritisku viedokli](#) par grozījumu Finanšu un kapitāla tirgus komisijas likumā projektu, aicinot Saeimu rūpīgi apsvērt likumprojekta atbilstību patstāvīgo iestāžu neatkarības principiem un nepieļaut tādu priekšlikumu apstiprināšanu, kas apdraudētu patstāvīgās iestādes darbības efektivitātes un neatkarības garantijas.

Valsts pārvaldes sadarbība

Ilgākā laika periodā [konstatēts labas pārvaldības principa pārkāpums](#) gadījumos, kad valsts pārvaldes iestādēs vērsas darba ņēmēji ar sūdzībām, ka darba devējs nav maksājis nodokļus, un tā rezultātā pienācīgā apmērā nav iespējams saņemt atbalstu no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas.

Lai arī ir vērojami uzlabojumi, tomēr iestāžu rīcībā trūkst vienveidības. Tiesībsargs aicināja apzināt praksi un izstrādāt vadlīnijas rīcībai, kā arī informēt sabiedrību par darba ņēmēju tiesībām un rīcības soļiem šādās situācijās.

Pienācīga sabiedrības informēšana

Saistībā ar nepilnībām VID Elektroniskās deklarēšanas sistēmā (turpmāk tekstā – EDS), piemēram, nepatiesas informācijas atspoguļošanu saistībā ar atlikto iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanu pēc diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanas tiesībsargs konstatēja, ka VID ir apzinājis problēmsituācijas, kas radušas, jo EDS pilnā apmērā vēl nebija pielāgota likuma izmaiņām. [Tiesībsargs aicināja](#) par iespējamām problēmsituācijām ar EDS darbību sniegt informāciju dienesta interneta mājaslapā, medijos u.tml. Konstatēts, ka VID komunikācijā par attiecīgajām problēmsituācijām koncentrējas uz individuālu gadījumu risināšanu, taču nelabprāt oficiāli atzīst jebkādas sistēmiskas nepilnības.

Par gada ienākumu deklarāciju pilnveidošanu

Tiesībsargs konstatēja, ka VID EDS paredzētajā gada ienākumu deklarācijas D1 pielikumā tiek pieprasīta informācija, kuru neparedz valdības noteikumi. Proti, minētie noteikumi deklarācijas D1 pielikuma 1. ailē paredz norādīt ienākumu gūšanas vietu un veidu, savukārt EDS tiek prasīts ienākuma veida vietā norādīt ienākuma izmaksātāja datus. Tiesībsargs aicināja novērst konstatētās nepilnības, citastarp izvērtējot pieprasāmo datu nepieciešamību.

Finanšu ministrija ir izstādījusi grozījumus, kas šobrīd tiek saskaņoti ar ministrijām.

Par tiesiskā regulējuma skaidrību

Tiesībsargs konstatēja, ka likumā "Par nodokļiem un nodevām" nav noregulēts noilguma termiņš nokavēto nodokļu piedziņas lēmuma pieņemšanai, proti, VID nodokļa parādu, kuru nodokļu maksātājs ir deklarējis brīvprātīgi, var piedzīt bez termiņa ierobežojuma pat tad, ja ir notecējis kontroles tiesību trīs gadu termiņš. Tiesībsargs saskatīja patvaļas risku VID darbā, labas pārvaldības principa pārkāpumu un aicināja novērst konstatētās nepilnības.

Iestāde atbildēja, ka apsvērs grozījumu iniciēšanu tikai pēc tam, kad būs nostiprinājusies nelabvēlīga tiesu prakse. Minētais liecina par iestādes iniciatīvas trūkumu padarīt nodokļu sistēmu taisnīgāku un iedzīvotājiem draudzīgāku.

Par medicīnisko komisiju atzinuma pārsūdzēšanas kārtību

Konstatējot problemātiku praksē, tiesībsargs aicināja Veselības ministriju vērtēt nepieciešamību veikt grozījumus valdības noteikumos "Noteikumi par veselības pārbaudēm transportlīdzekļu vadītājiem un personām, kuras vēlas iegūt transportlīdzekļu vadītāju kvalifikāciju, kā arī par pirmstermiņa veselības pārbaudes izdevumu segšanas kārtību", iekļaujot atzinuma formā informāciju par izsniegtā atzinuma pārsūdzēšanas kārtību.

Lai gan Veselības ministrija nesaskatīja nepieciešamību veikt grozījumus normatīvajā regulējumā, atzinīgi vērtējama VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs" vadības rīcība, savas ārstniecības iestādes apstiprinātajā atzinuma formā šādu informāciju iekļaujot.

Papildus norādāms, ka tiesībsargs, balstoties uz VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs" sniegto informāciju, Veselības ministrijai norādīja uz nepieciešamību atbildīgi sakārtot jautājumu par medicīniskajām komisijām, tostarp nodrošinot šo komisiju darba uzraudzību.

Gadījumu analīze

Par pašvaldības sociālā dienesta kompetences ietvaru, slēdzot līgumu par ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu

Tiesībsargs konstatēja labas pārvaldības principa pārkāpumu pašvaldības sociālā dienesta un pašvaldības pansionāta rīcībā, slēdzot līgumu par pansionāta sniegto pakalpojumu.

Sociālais dienests, izlemjot jautājumu par iesniedzēja un pārējo divu apgādnieku pienākumu veikt maksu par personai sniegto pakalpojumu, ir pārkāpis savu pilnvaru jeb kompetences robežas, tādējādi lēmums ir izdots ārpus sociālā dienesta kompetences (*ultra vires*). Administratīvajā procesā iestāde lemja tikai par klientam nepieciešamo un atbilstošu pakalpojumu piešķiršanu, bet jautājumi par pakalpojuma līguma dalībniekiem, pakalpojuma samaksu un samaksas kārtību tiek risināti civiltiesiskā kārtībā.

Attiecībā uz pakalpojuma sniedzēja rīcību tiesībsargs konstatēja, ka līdzmaksājuma pienākums ar līgumu ir uzlikts tikai vienam no trim apgādniekiem. Turklāt pansionāts atteicās grozīt līgumu, jo pārējie apgādnieki nav izteikuši gribu to parakstīt. Par līdzīgiem gadījumiem ir vērojama plaša tiesu prakse.

Tiesībsargs aicināja: 1) Labklājības ministriju nodrošināt vienotu praksi pašvaldībās, lemjot par sociālās aprūpes pakalpojuma piešķiršanu un slēdzot līgumus par ilgstoša sociālās aprūpes pakalpojuma nodrošināšanu; 2) sociālo dienestu atcelt ārpus kompetences pieņemto lēmumu; 3) pansionātam veikt izmaiņas līgumā.

Par pienākumu izpildītājiem Rīgas domē

Pārskata periodā tiesībsargs konstatēja, ka Rīgas domē kā pienākumu izpildītāji, tajā skaitā augsta līmeņa amatos, ilgstoši strādā liels skaits darbinieku. Tajā pat laikā netiek aktīvi izsludināti konkursi uz brīvajām amata vietām, tādējādi radot situāciju, ka ilgstoši amatā netiek iecelti pastāvīgi darbinieki. Tiesībsarga ieskatā, šāda situācija nav atbilstoša labai pārvaldībai.

Reaģējot uz tiesībsarga pārbaudi, Rīgas dome norādīja, ka šis jautājums tiks risināts, izstrādājot noteiktu kārtību, kādā notiek darbinieku atlase un pieņemšana darbā, un Rīgas dome attiecīgi rīkosies, lai sakārtotu personāliju jautājumu attiecībā uz iestāžu un struktūrvienību vadītāju un vadītāju vietnieku vakantajām amata vietām.

Par trūkumiem pašvaldības saistošajos noteikumos

Tiesībsargs konstatēja, ka Riebiņu novada domes 2005.gada 13.maija saistošie noteikumi Nr.14 "Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu piešķiršanas kārtību Riebiņu novadā" ir novecojuši, neatbilst augstākiem normatīvajiem aktiem un ir piemēroti laika posmam pirms to apstiprināšanas, piešķirot tiem atpakaļejošu spēku. Pašvaldības tīmekļvietnē nebija informatīvas norādes, ka līdz saistošo noteikumu grozīšanai vai atcelšanai tiek piemērotas attiecīgas likuma normas, tieši otrādi, normatīvais akts bija norādīts kā spēkā esošs.

Tiesībsargs norādīja, ka šāda rīcība maldina pašvaldības iedzīvotājus – esošos un potenciālos nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu saņēmējus, radot nepareizu priekšstatu par pašvaldībā spēkā esošo regulējumu un no tā izrietošo tiesību un pienākumu kopumu.

Pašvaldība, pildot tiesībsarga rekomendācijas, ir novērsusi konstatētās neatbilstības labas pārvaldības principam.

Par formālu atbildes sniegšanu

Tiesībsargs, vērtējot personas iesniegumu par VID sniegto atbildi uz tās iesniegumu par iepriekšējā darba devēja rīcību – normatīvajos aktos noteikto nodokļu iemaksu neveikšanu, konstatēja, ka atbilde nesatur ne situācijas izvērtējumu, ne arī informāciju par iespējamu rīcību problēmjautājuma risināšanai.

Jāatzīmē, ka tā nebija vienīgā Tiesībsarga birojā saņemtā sūdzība par šādu iestādes rīcību. Pēc tiesībsarga aicinājuma VID sniedza personai atkārtotu atbildi, skaidrojot situāciju pēc būtības.

Par darba apstākļiem Dundagas pašvaldībā

Pārbaudes lietā tiesībsargs konstatēja Dundagas novada pašvaldības izpilddirektores nepieklājīgu un necienpilnu attieksmi pret pašvaldības darbiniekiem, kas robežojas ar mobingu un bosingu, kā arī Dundagas novada domes priekšsēdētāja rīcību, nereaģējot uz darbinieku sūdzībām, pieļaujot konfliktsituācijas un nerisinot situāciju individuālu strīdu gadījumos.

Minētais kopumā neatbilst Darba likumā noteiktajam darba devēja pienākumam nodrošināt darbiniekiem taisnīgus, drošus un veselībai nekaitīgus darba apstākļus.

Tiesībsargs norādīja, ka Dundagas novada pašvaldības vadība ar savu rīcību ilgstoši nav ievērojusi labas pārvaldības principu. Nepieklājīga un necienpilna attieksme nav attaisnojama ar prasīgumu normatīvo aktu, tostarp darba līguma, izpildē. Darba devējam ir jābūt kompetentam jebkuras konfliktsituācijas risināt korekti un toleranti.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par trūkumiem valstij piekritīgās mantas uzskaitē

2019.gada sākumā Ministru kabinets ieviesa tiesībsarga 2018.gadā izteikto rekomendāciju, [grozot Ministru kabineta 2013.gada 26.novembra noteikumu Nr.1354](#) "Kārtība, kādā veicama valstij piekritīgās mantas uzskaitē, novērtēšana, realizācija, nodošana bez maksas, iznīcināšana un realizācijas ieņēmumu ieskaitīšana valsts budžetā" ar mērķi novērst tiesībsarga pārbaudes lietas ietvaros konstatētās nepilnības valstij piekritīgās mantas uzskaites mehānismā.

Par kapa vietas nomu Jūrmalā

Jau 2017.gadā tiesībsargs norādīja, ka Jūrmalas domes saistošie noteikumi, kas paredz pienākumu maksāt par kapa vietas nomu, neatbilst tiesiskuma principam, aicinot pašvaldību grozīt prettiesisko tiesību normu. Tā kā pašvaldība tiesībsarga norādītajā termiņā trūkumus nebija novērsusi, tiesībsargs iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā, kas 2019.gada martā atzina, ka Jūrmalas dome ir pārkāpusi tai normatīvajos aktos noteikto kompetenci un nav ievērojusi padotību likumam un tiesībām, tādēļ apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1.pantam.

Par pašvaldības pienākumu teritorijas uzkopšanā

Tiesībsargs 2019.gadā turpināja sekot Rīgas domes iestāžu darbam attiecībā uz Rīgas pilsētas teritorijas kopšanas noteikumiem un to piemērošanas efektivitāti. Secināms, ka atsevišķos gadījumos joprojām iestāžu darbs ir formāls, nav vērsts uz problēmas efektīvu risinājumu. 2018.gada tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par trūkumiem darbinieku pārcelšanā

Tiesībsargs turpināja sekot līdz tam, kā VID novērš konstatētos trūkumus attiecībā uz darbinieku pārcelšanu.¹² Lai arī ar gada kavēšanos, tiesībsarga rekomendācija – noteikt skaidru iekšējo kārtību – ir ieviesta.

¹² Tiesībsarga secinājumus un rekomendācijas skat. tiesībsarga 2018.gada ziņojumā, 430.lpp. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/tiesibsarga_2018_gada_zinojums_1550749223.pdf

ADMINISTRATĪVI TERITORIĀLĀ REFORMA

ADMINISTRATĪVI TERITORIĀLĀ REFORMA

levads

Pārskata periodā aktualizējās jautājumi par administratīvi teritoriālās reformas tiesiskumu un atbilstību labas pārvaldības principam. Zīmīgi, ka par administratīvi teritoriālo reformu nav saņemts neviens iesniegums no iedzīvotājiem, bet šoreiz neapmierinātību par reformas gaitu izteikušas pašvaldības, galvenokārt norādot uz to, ka iedzīvotāji nevēlas, ka tiek mainītas esošā novada robežas, kā arī par Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas formālu attieksmi, pienācīgu neuzklausišanu un nespēju argumentēti atbildēt uz pašvaldību pārstāvju uzdotajiem jautājumiem. Atsevišķas pašvaldības norādījušas uz pašvaldību autonomijas aizskārumu vai tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu.

Jāatzīmē, ka parasti tiesībsargs neizskata pašvaldību iesniegumus, jo pamatā tā uzdevums ir vērtēt iedzīvotāju tiesību aizskārumu, uzskatot, ka pašvaldības pašas ir līdzvērtīgs sarunu partneris attiecībā ar valdību un likumdevēju.

Sniedzot atbildes pašvaldībām, tiesībsargs vērsa uzmanību, ka vietējās intereses tiek īstenotas, nevis tās pretnostatot sabiedrības interesēm, bet, izdarot lietderības apsvērumus rīcības brīvības ietvaros, un pašvaldības princips, kā norādījis Satversmes tiesa, kā tāds netiek skarts, ja tiek īstenota mazāku vietējo pašvaldību apvienošana lielākā novadā. Taču pašvaldības princips pats par sevi negarantē konkrētu subsidiaritātes principa modeli, kādu to vēlas vietējās pašvaldības. Tāpat minētais princips neprasa konkrētu uzklausišanas procedūras formu un saturu, ciktāl tas nav konkretizēts likumos.

Saskaņā ar tiesiskuma principu un pašvaldības principu valsts institūcijām, izstrādājot administratīvi teritoriālo reformu, ir pienākums ievērot normatīvajos aktos un Latvijai saistošos starptautiskajos līgumos noteikto kārtību.¹³

Tiesībsargs uzsvēra Satversmes tiesas secināto, ka pašvaldības princips prasa, lai katrai pašvaldībai tās robežu izmaiņu gadījumā būtu iespējas iepazīties ar pietiekami konkrētu un izstrādātu paredzamo grozījumu projektu, saprātīgā laikposmā to apspriest, pēc iespējas apspriešanā iesaistot arī attiecīgās teritorijas iedzīvotājus, pamatojoties uz šīs apspriešanas rezultātiem, pieņemt pašvaldības domē (padomē) attiecīgu lēmumu un paļauties uz to, ka pašvaldības lēmumā izteikto viedokli valsts institūcija, kas izdod attiecīgo ar teritorijas grozījumiem saistīto aktu, ņems vērā, proti, ka pašvaldības lēmumā izteiktie argumenti tiks izvērtēti pat tadā gadījumā, ja galīgais valsts institūcijas pieņemtais lēmums būs atšķirīgs.¹⁴

Tiesībsargs uzskata, ka administratīvi teritoriālā reforma var pilnībā sasniegt tās iepriekš definēto mērķi "izveidot ekonomiski attīstīties spējīgas administratīvās teritorijas ar vietējām pašvaldībām, kas spēj nodrošināt tām likumos noteikto autonomo funkciju izpildi salīdzināmā kvalitātē un pieejamībā un sniegt iedzīvotājiem kvalitatīvus pakalpojumus par samērīgām izmaksām," vienīgi tad, ja tiks īstenota, ievērojot procesu demokrātiskumu un labu pārvaldību.

Gadījumu analīze

Par Ikšķiles novada pašvaldības aptauju

Tiesībsargs saņēma Ikšķiles novada pašvaldības iesniegumu, kurā norādīts, ka novada pašvaldības dome ārkārtas sēdē pieņēmusi lēmumu par Ikšķiles novada aptaujas organizēšanu (ar mērķi noskaidrot iedzīvotāju viedokli par iespējamo novada pievienošānu citu novadu administratīvajām teritorijām). Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs ar rīkojumu apturēja aptaujas nolikumu, norādot, ka normatīvie akti neparedz domei tiesības organizēt sabiedrības viedokļa noskaidrošanu, rīkojot iedzīvotāju aptauju.

Tiesībsargs [pārbaudes lietā](#) vērtēja, vai ar augstāk minēto ministra rīkojumu tiek pārkāptas iedzīvotāju tiesības piedalīties valsts un pašvaldības darbā saskaņā ar Satversmes 101.pantu.

¹³ Sk. Satversmes tiesas 2009.gada 30.oktobra spriedumu lietā Nr.2009-04-06.

¹⁴ Turpat, 13.4.punkts.

Tiesībsargs secināja, ka saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanai par pašvaldības administratīvās teritorijas robežas grozīšanu rīkojama publiskā apspriešana. Aptauja ir viens no publiskās apspriešanas veidiem. Tomēr aptauja par administratīvi teritoriālo reformu tādā formā, kādā tā tika veikta Ikšķiles novadā, nedeva iespēju diskutēt un sniegt motivētus priekšlikumus reformas atbalstam vai iebildumiem.

Lai turpmāk izvairītos no krasām viedokļu atšķirībām par aptaujas tiesiskumu administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, tās forma būtu jānosaka normatīvajos aktos.

BĒRNU UN JAUNIEŠU
TIESĪBU JOMA

BĒRNU UN JAUNIEŠU TIESĪBU JOMA

Aizvadītais gads bērnu un jauniešu tiesību jomā atspoguļoja, ka tā joprojām ir viena no sabiedrības aktualitātēm, jo saņemto iesniegumu skaits ir palicis nemainīgs. Tradicionāli iesniedzēji visbiežāk vērsušies pie tiesībsarga par tādām tēmām kā bērna tiesības uzaugt ģimenē, bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesības un saskarsmes tiesības īstenošana. Diemžēl joprojām aktuāla ir arī vardarbība izglītības iestādēs. Klāt nākusi arī jauna tēma – bērnu tiesību un interešu aizsardzība sportā.

Turpinājumā – par būtiskāko pārskata periodā bērnu un jauniešu tiesību jomā. Lai gan ziņojumā aplūkoti konkrēti gadījumi, tajos konstatētajiem trūkumiem un nepilnībām nereti ir sistēmisks raksturs.

BĒRNA TIESĪBAS UZ PILSONĪBU

Tiesībsargs, piedaloties Saeimas Pilsonības, migrācijas un sabiedrības saliedētības komisijas sēdēs, atbalstīja Valsts prezidenta iniciatīvu izbeigt piešķirt nepilsoņa statusu pēc 2020.gada 1.janvāra dzimušiem nepilsoņu bērniem un atzīt viņus par Latvijas pilsoņiem, ja vien bērna vecāki nav vienojušies par citas valsts pilsonības piešķiršanu bērnam un bērns nav citas valsts pilsonis.

Ikvienam bērnam ir tiesības uz identitāti un eksistējošas valsts pilsonību. Nepilsonības piešķiršanas pārtraukšanai ir arī simboliska nozīme – tas ir skaidrs signāls, ka Latvija ir tiesiska, demokrātiska un Eiropas kopējās vērtībās balstīta valsts. Arī iepriekš tiesībsargs ir atbalstījis nepilsoņa statusa piešķiršanas pārtraukšanu bērniem.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

BĒRNA TIESĪBAS TIKT UZKLAUSĪTAM

Pēc tiesībsarga iniciatīvas 2017.gadā tika grozīta Bērnu tiesību aizsardzības likuma 70.panta otrā daļa. Minētie grozījumi uzliek par pienākumu visiem iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītājiem noteikt iestādē kārtību, kādā bērni var iesniegt sūdzību par iespējamiem pārkāpumiem, kā arī par atbalsta un palīdzības nepieciešamību vai jebkāda cita veida iesniegumu par iestādes darbību.

2019.gadā tiesībsargs veica pašvaldību aptauju par labās (bērniem draudzīgas) prakses piemēriem, kā izglītības iestāžu vadītāji nosaka minēto kārtību un dara to bērniem zināmu un pieejamu. Tostarp tiesībsargs vēlējās noskaidrot labās prakses piemērus par bērnu līdzdalību un iesaisti izglītības iestādes dzīvē.

Tika saņemtas atbildes no 115 pašvaldībām, un ir sagatavots [tiesībsarga ziņojums](#) par aptaujas rezultātiem par bērnu līdzdalību izglītības iestādēs un tiesībsarga rekomendācijām. Atbildes nav sniegušas Garkalnes, Mērsraga, Varakļānu un Viļānu novada pašvaldības.

BĒRŅA TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

Iniciatīvas

Par zobārstniecības pieejamību Liepājā

Pārskata periodā tiesībsargs saņēma vairākus iesniegumus par kritisko situāciju Liepājā attiecībā uz valsts apmaksāto zobārstniecības pakalpojumu pieejamību bērniem. Tur bērniem jāgaida rindā no pusgada līdz gandrīz diviem gadiem.

Uzteicama ir atbildīgo institūciju ilgtermiņa risinājumu apzināšana – tarifu palielināšana, kas varētu motivēt zobārstniecības iestādes slēgt līgumus ar Nacionālo veselības dienestu par valsts apmaksāto pakalpojumu sniegšanu, dežūrārsta kabinetu izveidošana, jauno ārstu motivēšana darbam konkrētās pašvaldībās, taču šie pasākumi nav risinājums šī brīža kritiskajai situācijai.

Kā viens no risinājumiem varētu būt valsts kompensācija pilnā apmērā par zobārstniecības pakalpojumiem, kas saņemti par maksu. Kritiku neiztur kompetento institūciju pozīcija, ka normatīvie akti neparedz iespēju valstij norēķināties ar pacientiem, bet tikai ar ārstniecības iestādēm. Apzinoties problēmas esamību, bet noraidot iespējamā risinājuma apsvēršanu un aizbildinoties ar šobrīd spēkā esošā normatīvā regulējuma robežām, nav atbildīgas, uz bērnu tiesībām vērstas valsts politikas īstenošana, it īpaši jautājumā, kur pati valsts ir uzņēmusies saistības, taču realitātē tās nevar nodrošināt.

Normatīvajam regulējumam jābūt universālam, neattiecinot uz konkrētu administratīvo teritoriju un nosakot maksimāli pieļaujamo gaidīšanas laiku rindā, pēc kura pārsniegšanas sāk kompensēt zobārstniecības pakalpojumus, kas bērnam sniegti par maksu.

Veselības ministrijas atbildes par tūlītēja risinājuma izstrādi tiek pamatotas ar finansējuma trūkumu un administratīvi sarežģīto procesu jauna mehānisma izveidošanai, piemēram, kā sniegtos maksas pakalpojumus pielīdzināt valsts pakalpojumiem, lai nodrošinātu valsts budžeta līdzekļu izlietojuma vienlīdzīgus principus bērnu zobārstniecībā neatkarīgi no veida, kā bērns saņēmis šos pakalpojumus.

Gadījumu analīze

Par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu no psihoaktīvām vielām atkarīgiem bērniem

Pēc VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža"" valdes locekļa A.Bērziņa uzaicinājuma tiesībsargs iepazinās ar sociālās rehabilitācijas pakalpojuma no psihoaktīvām vielām atkarīgiem bērniem nodrošināšanu. Tiesībsargs sniedza priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu.

Rekomendācija pieejama [šeit](#).

Speciālisti ieteica aktualizēt un rast risinājumu bērnu ar atkarībām tiesību un interešu nodrošināšanā saistībā ar šādām problēmām:

- 1) motivācijas un rehabilitācijas programmās bērni nonāk ļoti smagā stāvoklī, ar ilgstošām atkarības problēmām, jo palīdzība netiek sniegta savlaicīgi;
- 2) atbilstoša pakalpojuma nodrošināšana bērniem, kuriem rehabilitācija nav efektīva viņu veselības stāvokļa dēļ un ir noteiktās kontrindikācijas rehabilitācijas nodrošināšanai programmā;
- 3) sabiedrības un speciālistu, kas strādā ar bērniem, izglītošana par bērnu atkarībām, to ārstēšanu;
- 4) narkoloģiskās palīdzības pieejamības nodrošināšana, lai mazinātu stigmatizāciju pret bērnu atkarību ārstēšanu;
- 5) narkologu un ģimenes ārstu vienotas izpratnes veidošana par atkarību atpazīšanu bērniem un to savlaicīga ārstēšana;
- 6) vadlīniju nepieciešamība narkologiem par bērnu narkoloģisko ārstēšanu.

Par bērna ievietošanu psihiatriskajā stacionārā ar mērķi kavēt rīkojuma izpildi par bērna atgriešanu pastāvīgajā dzīvesvietā

Analizējot konkrētu prakses situāciju, [kādā pārbaudes lietā tiesībsargs ir secinājis](#):

[1] nekvalitatīvi ārstu atzinumi prettiesiskas pārrobežu pārvešanas lietās var traucēt tiesai pēc iespējas objektīvāk izvērtēt lietas apstākļus; [2] ārstam, lai viņš apgalvotu, ka bērna izvešana no Latvijas nav iespējama bērna veselības un psiholoģiskā stāvokļa dēļ, ir jābūt spējīgam norādīt konkrētas bērna veselības traucējumu indikācijas; [3] nekādā gadījumā nav pieļaujama stacionāro psihoneiroloģisko ārstniecības iestāžu pakalpojumu ļaunprātīga izmantošana, lai izvairītos no rīkojuma izniegšanas vai izpildes par bērna atgriešanu pastāvīgajā dzīvesvietā.

Gan ārstniecības iestādēm un praktizējošajiem ārstiem, gan kontrolējošajām iestādēm ir jādara viss nepieciešamais, lai novērstu bērnu nepamatotu stacionēšanu.

BĒRNA TIESĪBAS UZ IZGLĪTĪBU

Pārskata periodā saņemti 68 iesniegumi par bērnu tiesībām saistībā ar pamatzglītības nodrošināšanu (61 – 2018., 68 – 2019.) un 55 attiecībā uz pirmsskolas izglītību. Iesniegumi saistīti ar izglītības īstenošanas procesu un piekļuvi izglītībai (mācību līdzekļi, transports uz skolu u.tml.). 59 iesniegumi saņemti par vardarbību izglītības iestādēs, galvenokārt par vienaudžu savstarpējo vardarbību un izglītības iestādes bezdarbību situācijas risināšanā.

Iniciatīvas

Bērna tiesības uz izglītību bez maksas

Pārskata periodā [tiesībsargs secināja](#), ka joprojām pastāv atšķirīga izpratne un prakse individuālo mācību piederumu nodrošināšanā, un ieteica skolai pārskatīt vecākiem izsniegto mācību līdzekļu sarakstu un izslēgt tos mācību līdzekļus, kas jāiegādājas skolai par pašvaldības finansējumu. Skola vērsās Izglītības kvalitātes valsts dienestā un atbildēja tiesībsargam, ka rīkosies atbilstoši kontrolējošās institūcijas atbildei, kā arī lūdzta virzīt izmaiņas Izglītības likumā, lai precizētu individuālo mācību līdzekļu finansēšanas avotu un definētu, kādi priekšmeti, līdzekļi un aprīkojums tajos ietilpst.

Tiesībsarga pārstāvis piedalījās Izglītības kvalitātes valsts dienesta rīkotā sanāksmē, kurā kopā ar Izglītības un zinātnes ministrijas un Valsts izglītības satura centra pārstāvjiem tika panākta vienošanās par kopīgu viedokli un ieteikumiem attiecībā uz individuālo mācību piederumu nodrošināšanu. 2019.gada 13.decembrī Izglītības un zinātnes ministrijas seminārā ar to iepazīstināja izglītības pārvalžu vadītājus un izglītības speciālistus. Viedoklis tika nosūtīts pašvaldībām izglītības iestāžu informēšanai, aicinot tās pārskatīt praksi individuālo mācību piederumu nodrošināšanā.

Izsmelošs mācību piederumu uzskaitījums likumā nav iespējams un nav nepieciešams, jāievēro princips, ka materiāli izglītības obligātā satura apguvei nav jāpērk vecākiem. Prakse iekļaut individuālo mācību piederumu sarakstā mācību līdzekļus, kas jānodrošina skolai, neatbilst labas pārvaldības principam un nav pieļaujama.

Tiesībsarga viedoklis konkrētajā lietā pieejams [šeit](#).

Bērna tiesības iegūt izglītību atbilstoši savām spējām

Tiesībsarga ieskatā, Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas kompetencē ir sniegt atzinumu par bērnam atbilstošāko speciālās pamatzglītības vai speciālās vidējās izglītības programmu.

Tiesībsargs saņēma informāciju no vairākiem vecākiem, ka komisija ir noslogota un bērnus atzinuma saņemšanai iespējams pieteikt tikai pēc aptuveni pieciem mēnešiem. 2019.gada 12.jūlijā, pārbaudot informāciju [Valsts izglītības satura centra mājaslapā](#), redzams, ka iespējams pieteikties uz sēdēm, kuras notiks 4.decembrī. Savlaicīgi nesaņemot minētās komisijas atzinumu, bērni ir spiesti turpināt izglītību programmās, kas neatbilst viņu spējām, turklāt bez atbilstošiem atbalsta pasākumiem.

Sazinoties ar komisijas vadītāju, noskaidrots, ka tās darbs ir ierobežots finansējuma un speciālistu trūkuma dēļ. Ar šā brīža resursiem to nav iespējams uzlabot.

Valstī noteiktais normatīvais regulējums neparedz citu mehānismu izglītojamā veselības stāvokļa, spēju un attīstības līmeņa izvērtēšanai un atzinuma saņemšanai par izglītojamajam atbilstošāko izglītības programmu, kā vienīgi vērsties komisijā. Taču, gaidot izvērtējumu piecus mēnešus, bērnam vienu mācību gada semestri jeb pusi no mācību gada tiek liegta iespēja iegūt izglītību atbilstoši savām spējām. Tas būtiski ietekmē bērnu attīstību un rada bērnu tiesību iegūt izglītību atbilstoši savām spējām pārkāpumu. Šāda situācija neatbilst bērnu interesēm un labas pārvaldības principam.

Tiesībsargs aicināja Izglītības un zinātnes ministriju, Valsts izglītības satura centru un komisiju nekavējoties novērst bērnu tiesību pārkāpumu, nodrošinot, ka iesniegtie dokumenti tajā tiek izskatīti mēneša laikā.

Iestādes neņēma vērā tiesībsarga rekomendācijas un nesniedza informāciju par veiktajām darbībām situācijas uzlabošanā, lai gan atzina konstatēto.

2020.gada 22.janvārī, [pārbaudot informāciju](#) Valsts izglītības satura centra mājaslapā par pieteikšanos uz komisijas sēdēm, bija redzams, ka pieraksts sāksies 6.februārī uz sēdēm, kuras notiks 2020.gada martā. Tas norāda, ka situācija tiek risināta, liedot iespēju vecākiem (likumiskajiem pārstāvjiem) pieteikties uz komisijas sēdēm, kad viņiem ir radusies tāda nepieciešamība, un neatklājot faktisko pieprasījumu.

Transports uz speciālo izglītības iestādi

Carnikavas novada vienīgajā izglītības iestādē, kurā iespējams iegūt pamatizglītību, higiēnas prasības telpām¹⁵ nepieļauj vēl vienas izglītojamā darba vietas izveidi kādā no 3.klasēm (skolā ir trīs 3.klases). Tas liedz iespēju licencēt speciālās pamatizglītības programmu izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem. Bērnam, kura ģimene pārcēlās uz novada administratīvo teritoriju pēc mācību gada sākuma, nebija iespējams uzsākt mācības dzīvesvietai tuvākajā skolā atbilstošā programmā.

Carnikavas novada pašvaldībā vienlaikus ir spēkā divi domes pieņemti lēmumi, kas nosaka atšķirīgu kārtību kompensācijas mehānismam gadījumos, kad bērni ar speciālajām vajadzībām iegūst izglītību citā administratīvajā teritorijā. Kompensācijas mehānisms nav paredzēts gadījumos, ja bērnu nevar uzņemt Carnikavas pamatskolā vietu trūkuma dēļ. Tas rada bažas par iespējamu nevienlīdzīgu attieksmi pret bērniem ar speciālajām vajadzībām un bērniem, kuri apgūst izglītību vispārējās pamatizglītības programmās.

Pašvaldība jau kopš 2010.gada ir noteikusi braukšanas maksas atvieglojumus bērniem, kuri veselības vai citu apstākļu dēļ nevar mācīties Carnikavas pamatskolā. Tātad pašvaldība ilgstoši nav risinājusi situāciju, lai Carnikavas pamatskolā tiktu licencētas programmas un nodrošināta iespēja iegūt izglītību bērniem ar īpašām vajadzībām.

Tiesībsargs aicināja Carnikavas novada domi izvērtēt noteiktos kompensācijas mehānismus – izglītojamo nodrošināšanu ar transportu nokļūšanai uz izglītības iestādi un atpakaļ dzīvesvietā un braukšanas maksas atvieglojumus, novēršot tajos esošās pretrunas, kā arī nodrošināt visiem pašvaldības administratīvajā teritorijā deklarētajiem bērniem vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā skolā.

Carnikavas novada dome ņēma vērā tiesībsarga rekomendācijas.

Mazsalacas novadā bērnam ar dzirdes traucējumiem netika nodrošināta iespēja iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā skolā – Mazsalacas vidusskolā. Mazsalacas novada dome norādīja uz resursu trūkumu skolā un iespēju iegūt izglītību Valmieras Gaujas krasta vidusskolā (46 km no Mazsalacas), tādēļ nav lietderīgi skolā licencēt šādu izglītības programmu.

¹⁵ Ministru kabineta 2002.gada 27.decembra noteikumi Nr.610 "Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas".

Saistošajos noteikumos "Par braukšanas maksas atvieglojumiem Mazsalacas novadā" bija noteikts: "Izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām, kuriem nepieciešams pavadonis, lai nokļūtu izglītības iestādē, un kuru pavadoni izmanto personīgo transportlīdzekli izglītojamā nogādāšanai speciālās izglītības iestādē citā pašvaldībā, kompensācija pavadoniem par transporta izdevumiem tiek izmaksāta tādā apmērā, kas pielīdzināta divu braucieni biļešu summai nedēļā sabiedriskajā transportā."

Bērna māte lūdza domi grozīt saistošos noteikumus un noteikt transporta kompensāciju par personīgā transporta izmantošanu (pielīdzinātu sabiedriskā transporta biļetei) bērna ar īpašām vajadzībām nogādāšanai izglītības iestādē ārpus novada un atpakaļ mājās līdz diviem braucieniem dienā.

Tiesībsargs aicināja domi prioritāri nodrošināt bērnu vislabākās intereses un noteikt kompensāciju pavadoniem par transporta izdevumiem, kas pielīdzināta divu braucieni biļešu summai dienā sabiedriskajā transportā, kā arī ievērot pašvaldības pienākumu veicināt iekļaujošo izglītību Mazsalacas skolā.

Mazsalacas novada dome daļēji ņēma vērā tiesībsarga rekomendāciju, nosakot, ka pavadoni saņem kompensāciju par transporta izdevumiem līdz speciālajai izglītības iestādei un atpakaļ, kas pielīdzināta biļešu cenai sabiedriskajā transportlīdzeklī, bet saglabāja braucieni skaitu – divi braucieni nedēļā. Grozījumi, ka par "braucieni" tiek uzskatīts ceļš turp un atpakaļ, nevis tikai turp, būtiski neuzlabo situāciju.

Internātskolas (bērnu tiesības uz izglītību)

Tiesībsargs sniedza viedokli Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijai par likumprojektu "Grozījumi Izglītības likumā" (Nr.188/Lp13), kas paredzēja aizstāt pārejas noteikumu 60.punktā skaitļus un vārdus "2019.gada 1.augustā" ar "2020.gada 31.augustā", tādējādi paildzinot pašvaldību pienākumus attiecībā internātskolu darbību, kā arī 61.punktā aizstāt skaitļus un vārdus "2018.gada 31.decembrim" ar "2020.gada 31.augustam", tādējādi paildzinot valsts pienākumu līdzfinansēt internātskolu uzturēšanas izdevumus.

Tiesībsarga atzinumā pausts viedoklis, ka bērnam ar speciālajām vajadzībām, bērnam no trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes vai bez vecāku gādības palikušam bērnam ir tiesības uz vienlīdzīgu iespēju pamata iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Līdzšinējais internātskolu finansēšanas modelis (internātskolu uzturēšanas izdevumu līdzfinansēšana no valsts budžeta) neveicina ģimenēm nepieciešamo sociālo pakalpojumu un iekļaujošās izglītības attīstību pašvaldībās. Pašvaldības funkcijas īstenojamas bērna tiesības uzaugt ģimenē mazāk ierobežojošā veidā, tādēļ likumprojekts nav atbalstāms.

Pirmsskolas izglītības iestādes (PII) darba laiks un darbs vasarā

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par Salacgrīvas novada pašvaldības labas pārvaldības principam neatbilstošu rīcību, kas saistīta ar Liepupes PII darba organizāciju. Iesniedzēja bija spiesta izvēlēties bērnam PII citas pašvaldības administratīvajā teritorijā un zaudēt tiesības saņemt pašvaldības pabalstu bērna ēdināšanas izdevumu segšanai izglītības iestādē, jo Liepupes PII darba laiks (no plkst. 8:00 līdz 18:00) nav pieņemams mātei, kura strādā. Turklāt vasarā Liepupes bērnudārzs nestrādā vispār.

Saskaņā ar tiesisko regulējumu¹⁶ PII obligātā mācību satura īstenošana tiek organizēta divos posmos: no 1.septembra līdz 31.maijam nodrošina mācību procesu, no 1.jūnija līdz 31.augustam – mācību procesu prasmju, tikumu un ieradumu nostiprināšanai.

Salacgrīvas novada pašvaldībai tika nosūtītas rekomendācijas pārskatīt pirmsskolas izglītības iestādes darba laiku, tai skaitā vasaras periodā, un to pielāgot strādājošo vecāku vajadzībām.

Izglītības iestādes rīcība vardarbības gadījumā

Viens no būtiskiem bērna tiesību aspektiem ir bērna attīstību veicinošas vides nodrošināšana izglītības iestādē. Attīstību veicinošai videi jābūt brīvai no vardarbības.

¹⁶ Ministru kabineta 2018.gada 21.novembra noteikumi Nr.716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem", 1.-4.pielikuma 8.punkts.

Ja izglītojamais apdraud savu vai citu personu drošību, veselību vai dzīvību, izglītības iestādēm ir pienākums rīkoties saskaņā ar normatīvo regulējumu¹⁷ un īstenot atbalsta pasākumus bērna uzvedības uzlabošanai. Ja pēc skolas sniegtā atbalsta nav uzlabojumu un vecāki nevēlas sadarboties, izglītības iestādes vadītājam ir pienākums šo informāciju nosūtīt pašvaldībai, jo tai ir pienākums izstrādāt bērnam uzvedības korekcijas programmu.¹⁸

Tiesībsargs ir konstatējis, ka izglītības iestādes šo pienākumu – informēt pašvaldību – neveic vispār¹⁹ vai veic novēloti, t.i., ja vairāku gadu periodā nav izdevies uzlabot bērna uzvedību. Arī vecāki ne vienmēr tiek informēti. Tiesībsargs ir aicinājis izglītības iestādes reaģēt uz katru bērna izdarītu pārkāpumu – rakstiski informēt vecākus par bērna uzvedību un nepieciešamo sadarbību ar izglītības iestādi un savlaicīgāk nosūtīt informāciju pašvaldībai.

Administratīvā atbildība neziņošanas gadījumā (bērna tiesības neciest no vardarbības)

Tiesībsargs ir konstatējis, ka netiek ziņots par visiem vardarbības gadījumiem pret bērniem, [tādēļ aicināja Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju](#) papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma XIII nodaļu "Administratīvā atbildība bērnu tiesību aizsardzības jomā un kompetence sodu piemērošanā" ar jaunu pantu, nosakot administratīvo atbildību par neziņošanu par jebkādu vardarbību un noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu pret bērnu, par viņa tiesību pārkāpumu vai citādu apdraudējumu, ja to izdarījis veselības aprūpes, pedagoģiskais, sociālās sfēras vai policijas darbinieks, kā arī vēlēta valsts un pašvaldību amatpersona, kurai kļuvis zināms par bērna tiesību pārkāpumu.

Spēkā esošais regulējums nosaka, ka minētās personas par neziņošanu saucamas pie likumā noteiktās atbildības, taču normatīvajos aktos atbildība par neziņošanu nav noteikta, izņemot kriminālatbildību par neziņošanu, ja ir zināms, ka tiek gatavots vai izdarīts smags vai sevišķi smags noziegums (Krimināllikuma 115.pants).

Gadījumu analīze

Tiesībsargs saņēma informāciju par privātās PII darbinieku iespējamu atšķirīgu attieksmi pret bērnu pēc tam, kad māte vērsās ar sūdzībām pie vadītājas par audzinātājas vardarbību. Bērnam tika liegta iespēja atzīmēt dzimšanas dienu atbilstoši bērnudārza tradīcijai, kas pārējiem bērniem vienmēr ir bijusi nodrošināta. Bērns šo situāciju ilgi pārdzīvoja.

PII par šo situāciju paskaidroja, ka bērna dzimšanas diena nebija aizmirsta. Bērnu apsveica gan bērni, gan grupas darbinieki. Taču dzimšanas diena bija dienā, kad izglītības iestādē tika svinētas Lieldienas, līdz ar to laika ierobežojuma dēļ jubilejās ierastais rituāls izpalika, jo bija ieplānots Lieldienu pasākums.

Lai arī pirmsskolas izglītības iestādei nebija nodoma pielaut atšķirīgu attieksmi pret bērnu, tomēr, tiesībsarga ieskatā, šāda situācija nebija pieļaujama, jo tradīcijas neievērošana radīja bērnam negatīvus pārdzīvojumus. PII darbs bija jāorganizē tā, lai nodrošinātu bērna apsveikšanu dzimšanas dienā atbilstoši bērnudārza tradīcijai, vienlaikus netraucējot Lieldienu pasākumam.

¹⁷ Ministru kabineta 2009.gada 24.novembra noteikumu Nr.1338 "Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos".

¹⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58.pants.

¹⁹ Tiesībsarga 2017.gadā veiktās izpētes rezultāti liecināja, ka 72 pašvaldībās izglītības iestādes neinformē pašvaldību.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Viedoklis lietā Nr. 2018-22-01

Izskatāmajā lietā par 2018.gada 22.marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam, 112.panta pirmajam teikumam un 114.pantam" tiesībsargs lūdza Satversmes tiesu lietās materiāliem pievienot [2018.gada 14.februāra viedokli lietā Nr.2018-12-01](#) tiktāl, ciktāl tas attiecas uz apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 112. un 114.pantam.

Attiecībā par atbilstību Satversmes 1.pantam tiesībsargs norādīja, ka, sistēmiski tulkojot normatīvo regulējumu attiecībā uz izglītības nodrošināšanu izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmu, ir secināms, ka likumdevējs ir noteicis vienotas prasības izglītības īstenošanā gan valsts un pašvaldību, gan privātajām izglītības iestādēm. Attiecīgi var secināt, ka pieteicēji nevarēja paļauties uz to, ka privātās izglītības iestādes neiekļaujas kopējā izglītības sistēmā un uz tām attiecas atšķirīgs pieļaujamā mazākumtautības valodas un valsts valodas lietojuma īpatsvara regulējums.

Taču vienlaikus tiesībsargs norādīja uz Izglītības likuma pārejas noteikumu 9.punkta vēsturiskās redakcijas nozīmi tiesiskās palāvbības principa nodrošināšanā. Proti, Izglītības likuma pārejas noteikumi par izglītības pakāpenisku pāreju uz izglītības īstenošanu valsts valodā *expressis verbis* ir attiecināmi uz valsts un pašvaldības izglītības iestādēm. Savukārt valsts iecere attiecībā uz privātām izglītības iestādēm nebija izteikta. Minētā normatīvā nekonsekvence tiesībsargam radīja pamatotas bažas attiecībā uz tiesiskās palāvbības principa nodrošināšanu.

Viedoklis lietā Nr.2018-12-01

[Tiesībsargs ir sniedzis viedokli Satversmes tiesai](#) "Par 2018.gada 22.marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1.panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41.panta noteikumus", 3.panta pirmās daļas vārda "pamatizglītības" un 2018.gada 22.marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.panta otrajam teikumam, 112.pantam un 114.pantam".

Apstrīdētās normas paredz ieviest pāreju uz mācībām vidusskolā tikai valsts valodā un palielināt latviešu valodas lietojuma proporciju mazākumtautību izglītības programmās pamatizglītības pakāpē (1.-7.klasē no 2019.gada 1.septembra, 8.klasē un 10.-11.klasē no 2020.gada 1.septembra, 12.klasē no 2021.gada 1.septembra).

Attiecībā uz atbilstību Satversmes 91.pantam tiesībsargs secināja, ka samērīgums starp izmantotajiem līdzekļiem un mērķi, ko nepieciešams sasniegt, ir ievērots, jo Latvijā pakāpeniska pāreja uz izglītību valsts valodā tiek īstenota kopš 1998.gada. Pārejas periods vairāk nekā divdesmit gadu ilgā periodā ir uzskatāms par samērīgu. Satversmes 112.pantā nav ietvertas vecāku tiesības izvēlēties bērna mācību valodu, tādēļ nav pamata uzskatīt, ka apstrīdētās normas ierobežotu Satversmes 112.pantā garantētās tiesības uz izglītību. Izglītības sistēma Latvijā, īpaši izglītības sākuma posmā – pirmsskolā un pamatskolā, nodrošina bērniem, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, iespējas saglabāt un attīstīt minoritātes valodu un kultūru arī izglītības sistēmas ietvaros. Apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114.pantam.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Tiesību uz izglītību liegšana kavēta maksājuma dēļ

Salaspils novada pašvaldības 2012.gada 29.augusta saistošo noteikumu Nr.27/2012 "Kārtība, kādā Salaspils novada pašvaldība īsteno pirmsskolas izglītības nodrošināšanas funkciju" 4.nodaļas "Vietu nodrošināšana vasaras periodā" 36.²punkts noteic: "*Maksa par ēdināšanas pakalpojumu pirmsskolas izglītības iestādē vasaras periodā tiek veikta avansā līdz iepriekšējā mēneša 25.datumam. Ja vecāki par ēdināšanas pakalpojumu nesamaksā līdz iepriekšējā mēneša 25.datumam vai samaksā tikai daļu no rēķinā norādītās summas, vieta pirmsskolas izglītības iestādē nākamajā mēnesī netiek piešķirta.*"

Konkrētajā gadījumā vecāki rēķinu par ēdināšanas pakalpojumiem par 2019.gada augustu apmaksāja 1.augustā, un 1.augustā bērns netika pieņemts PII kavētā maksājuma dēļ. Turklāt maksājuma kavējuma dēļ bērnam visu augustu bija liegts apmeklēt PII.

Tiesībsargs jau 2018.gada augustā ir vērsies Salaspils novada domē un ierosinājis grozīt saistošo noteikumu 36.²punktu (iepriekšējā redakcijā 37.punktu). Konstatētais pārkāpums atspoguļots arī tiesībsarga 2018.gada ziņojumā.

Salaspils novada dome 2019.gada 11.janvāra vēstulē pauda viedokli, ka regulējums ir samērīgs. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija 2019.gada 9.augusta vēstulē, kas nosūtīta arī Izglītības un zinātnes ministrijai un informācijai tiesībsargam, atkārtoti lūdza domi izdarīt grozījumus saistošajos noteikumos un novērst situāciju, kad tiesības apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi ir atkarīgas vienīgi no norēķiniem par ēdināšanas pakalpojumu.

Diemžēl rekomendācija nav izpildīta.

BĒRŅA TIESĪBAS UZ SASKARSMI AR VECĀKIEM

Bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība). Likumā saskarsmes tiesība ir noteikta kā bērna tiesība, nevis pienākums. Kamēr bērna un vecāka attiecības regulē likums un sabiedrībā pieņemtās ģimenes attiecību tradīcijas, bērns savas tiesības var izmantot vai neizmantot. Strīdu par saskarsmi izšķir tiesa. Ja saskarsme ir noteikta ar spēkā esošu tiesas nolēmumu, lietas dalībniekiem tas ir obligāts un izpildāms. Ne bāriņtiesa, ne cita institūcija nav tiesīga tiesas nolēmumu grozīt vai atcelt.

Bērnu ārpusģimenes aprūpes laikā bāriņtiesai ir tiesības noteiktos apstākļos ierobežot bērna un vecāku saskarsmi.²⁰ Ja bāriņtiesa realizē savas tiesības ierobežot saskarsmi, tas jānorāda un jāpamato lēmumā.

Kaut gan par saskarsmes tiesības īstenošanu (111 – 2018., 71 – 2019.) iesniegumu ir mazāk, joprojām pastāv grūtības izpildīt tiesas nolēmumu, ar kuru noteikta saskarsmes kārtība.

Plašāks izklāsts par saskarsmes īstenošanas problemātiku atspoguļots [tiesībsarga 2017.gada ziņojumā](#).

Iniciatīvas

Bērna saskarsme ar vecāku ieslodzījumā

Ieslodzīto personu bērnu tiesību īstenošanas problemātika ir tiesībsarga redzeslokā jau kopš 2014.gada.

²⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.pants.

No iesniegumiem par tiesībām uz saskarsmi ar bērniem ieslodzījuma vietā secināms, ka galvenais šķērslis ieslodzīto personu un viņu bērnu saskarsmei ir ģimeņu, kurās bērni tiek aprūpēti (jo īpaši audžuģimenes, aizbildņi), ierobežotie naudas līdzekļi ceļa izdevumiem.

2019.gadā tiesībsargs visām pašvaldībām nosūtīja vēstuli ar aicinājumu izvērtēt un rast iespēju noteikt palīdzību ģimenēm ar bērniem, kuri vēlas apciemot tēvu vai māti ieslodzījuma vietā, piemēram, atlīdzināt ceļa izdevumus turp un atpakaļ. Uz šo aicinājumu tika saņemtas 50 pašvaldību atbildes. Tiesībsargs atzinīgi novērtē tās pašvaldības, kuras norādīja, ka nepieciešamības gadījumā tiks sniegts atbalsts, palīdzot bērnam nokļūt uz tikšanos ar vecāku ieslodzījuma vietā.

2020.gadā tiesībsargs turpinās darbu pie šī jautājuma izpētes, kā arī apkopos pašvaldību saņemtās atbildes un sniegs ziņojumu.

Saskarsmes ierobežošana bez lēmuma

Tiesībsargs 2019.gadā saņēma vairākus iesniegumus par situācijām, kad vecākiem, kuriem ar bāriņtiesas lēmumu pārtrauktas aizgādības tiesības un bērni ievietoti audžuģimenē, bez tiesiska pamata (attiecīga bāriņtiesas lēmuma) ir ierobežotas saskarsmes tiesības ar bērnu.

Bāriņtiesas konkrētajās lietās apliecināja, ka tās nav pieņēmušas nekādus lēmumus, kas ierobežotu vecāku tikšanos ar bērniem. Taču saskarsme uz laiku liegta, ņemot vērā audžuģimenes un bērna psiholoģisko komfortu, nepieciešamību nodrošināt adaptācijas periodu, lai bērns spētu pieņemt un izprast radušos situāciju. Ierobežojumi saskarsmei ar bērnu (ģimenes atbalsta centrā, trešās personas klātbūtnē) noteikti, ņemot vērā bērna vecāku psihiskās veselības stāvokli un iespējamās agresijas izpausmes.

Ja, bāriņtiesas ieskatā, pastāv Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteiktie gadījumi, kad bāriņtiesa var pieņemt lēmumu par personisku attiecību un tiešu kontaktu uzturēšanas tiesību ierobežošanu, lēmums jānoformē rakstveidā, un ieinteresētās personas to var pārsūdzēt tiesā likumā noteiktajā kārtībā.

Par saskarsmes ierobežošanu, ja tāda nepieciešama, uzklusot visas iesaistītās puses, jāpieņem izvērts, pamatots, rakstisks lēmums. Saskarsmi ierobežojošs bāriņtiesas lēmums ir bērna vecākiem nelabvēlīgs administratīvais akts, kurš ir pārsūdzams Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Konkrētajās lietās bērna vecākiem nebija iespējams pārsūdzēt saskarsmes tiesību ierobežojumus, jo uzskatāms, ka vecāki saskarsmi var īstenot neierobežoti, vienojoties ar audžuģimeni par saskarsmes īstenošanas vietu, laiku, formu.

Tiesībsargs aicināja bāriņtiesas lietās, kur nepieciešams lemt par ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsmes ierobežojumiem ar vecākiem, ievērot normatīvajos aktos noteikto, ka šādi lēmumi noformējami rakstveidā, tādā veidā nodrošinot vecākiem iespēju īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Gadījumu analīze

Aizgādības un saskarsmes tiesību ierobežošana bez tiesiska pamata

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par Olaines novada bāriņtiesas rīcību. Māte slimības dēļ (ārstēšanās slimnīcā) nevarēja nodrošināt bērnu aprūpi. Uz mātes iesnieguma pamata bērni tika ievietoti audžuģimenē. Pēc izrakstīšanas no stacionāra bāriņtiesa liedza mātei paņemt bērnus no audžuģimenes, kā arī satikties ar bērniem, jo audžuģimene bija informējusi par iespējamu vardarbību pret bērniem ģimenē, un bija uzsākta administratīvā lieta par aizgādības tiesību pārtraukšanu mātei.

Ņemot vērā, ka bāriņtiesa nebija pieņēmusi lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu mātei un pēc izrakstīšanas no slimnīcas bija novērsti faktiskie šķēršļi, kuru dēļ bērniem tika nodrošināta aprūpe audžuģimenē, nebija tiesiska pamata liegt mātei īstenot bērnu aprūpi. Tā kā bāriņtiesa nekonstatēja pamatu arī vienpersoniska lēmuma pieņemšanai, tai bija pienākums nekavējoties lemt par bērnu aprūpes izbeigšanu audžuģimenē un atgriešanos pie mātes, tiklīdz tika saņemts viņas iesniegums. Bērni atgriezās ģimenē tikai pēc tam, kad situācijā iesaistījās tiesībsargs.

Konkrētajā gadījumā tika konstatēts, ka bāriņtiesa nepamatoti arī radīja šķēršļus mātes saskarsmes īstenošanai ar bērniem. Laikā, kamēr bērni atradās audžuģimenē, mātei bija atļauts īstenot saskarsmi ar bērniem psihologa klātbūtnē. Māte vairākkārt konsultējās ar audžuģimeni par iespējām satikt bērnus ģimeņu atbalsta centrā, tomēr pirmā plānotā tikšanās ar bērniem notika tikai 10 dienas pēc mātes lūguma saņemšanas.

Konkrētajā situācijā bērnu aprūpe audžuģimenē tika nodrošināta pēc mātes lūguma, turklāt bāriņtiesa nebija pieņēmusi nekādu lēmumu par vecāka saskarsmi ar bērniem psihologa klātbūtnē. Līdz ar to prasība mātei īstenot saskarsmi ar bērniem psihologa vai kāda cita speciālista klātbūtnē un tikšanās organizēšana pēc noteiktā laika ir vērtējama kā nepamatota šķēršļu radīšana vecākam īstenot saskarsmi ar saviem bērniem.

Tiesībsargs aicināja Olaines novada bāriņtiesu pilnveidot darbu, nodrošināt atbilstību normatīvajiem aktiem un labas pārvaldības principam. Par konstatēto tika informēta arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.

Saskarsmes neveicināšana

Tiesībsargs saņēma iesniegumus, kuros gan audžuģimene, gan ģimeņu atbalsta centrs sūdzējies par bāriņtiesas rīcību lietā par audžuģimenē ievietota bērna saskarsmes organizēšanu ar viņa tēvu un brāli, kuri dzīvo ārvalstīs. Tiesībsargs konstatēja, ka saskarsmes starp bērnu un viņa tēvu un brāli neīstenošana un neveicināšana ir visu iesaistīto pušu (audžuģimenes, bāriņtiesas, ģimeņu atbalsta centra un bērna psihoterapeita) sadarbības trūkuma rezultāts.

Būtiskākais konkrētajā lietā bija visu iesaistīto pušu atbildīga, uz rezultātu vērsta, savstarpējā informētībā balstīta sadarbība, kuras galvenajam mērķim jābūt bērna vajadzību un interešu nodrošināšanai. Juridiskie aspekti, tēva pārtrauktās aizgādības tiesības – tas bija sekundāri, lai atrisinātu bērna emocionālās vajadzības, it īpaši ilgās pēc brāļa, kurš dzīvo ārvalstī, kā arī nepieciešamību veidot emocionālo saikni ar tēvu.

Tiesībsargs aicināja visas iesaistītās puses risināt situāciju. Rezultātā tika panākta vienošanās, ka bāriņtiesa uzrunā ārvalstī dzīvojošo bērna ģimeni, informē par bērna īpašajām vajadzībām un situāciju kopumā, aicinot tēvu veidot emocionālo saikni ar bērnu, kā arī veicinot brāļu komunikācijas atjaunošanu. Attiecīgi sadarbībā ar bāriņtiesu iesaistījās arī atbalsta centrs, ar kura palīdzību un starpniecību tika organizēta saskarsmes tehniskā puse, piesaistot bērna psihoterapeiti un citus atbalsta centra speciālistus, lai sagatavotu bērnu šīs saskarsmes īstenošanai. Audžuģimene tika aicināta arī turpmāk atbalstīt bērna emocionālajām vajadzībām atbilstošus risinājumus, aktīvi sadarbojoties gan ar bāriņtiesu, gan atbalsta centru.

BĀREŅU UN BEZ VECĀKU GĀDĪBAS PALIKUŠU BĒRNU TIESĪBAS

Tiesībsargs secina, ka ir pieaudzis iesniegumu skaits (59 – 2018., 90 – 2019.) par bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesībām (piemēram, ievietošanu ārpusģimenes aprūpē citā novadā tālu no dzīvesvietas; palīdzību pēc pilngadības sasniegšanas u.c.). Tas saistīts gan ar tiesībsarga aktualizēto jautājumu par sociālajām garantijām pēc pilngadības sasniegšanas, gan tiesībsarga institūcijas atpazīstamību audžuģimeņu vidū, jo 2019.gadā tiesībsargs aktīvi pievērsies audžuģimeņu informēšanai un izpratnes par bērnu tiesībām sekmēšanai, kā arī norādīja uz problēmām bērnu tiesību aizsardzības sistēmā.

Iniciatīvas

Valsts kontroles revīzijas ziņojumā "Atņemtā bērība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē" konstatētie fakti sakrīt ar tiesībsarga iepriekš konstatētajiem bērnu tiesību pārkāpumiem ārpusģimenes aprūpes sistēmā. Tas liecina par tiesisko nihilismu un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformas nepieciešamību.

Tiesībsargs kopā ar Valsts kontroli preses konferencē nāca klajā [ar kopīgu paziņojumu par situāciju ārpusģimenes aprūpē un par nepieciešamību nekavējoties to mainīt](#). Pašreizējais bāriņtiesu padotības pašvaldībām modelis nav pierādījis savu efektivitāti. Skaidri redzama arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas neefektīvā bāriņtiesu darba uzraudzība un Labklājības ministrijas neefektīvā uzraudzība pār sociālo pakalpojumu sniedzējiem.

Bērna pārstāvība

Valsts policija vērsa tiesībsarga uzmanību uz problēmām Bērnu tiesību aizsardzības likuma 60.panta piemērošanā. Proti, ja bērns nogādāts policijas iestādē, viņu tur var aizturēt līdz nodošanai vecākiem, aizbildnim, audžuģimenei, bērnu aprūpes iestādes pārstāvim vai viņu pilnvarotai personai. Ja četru stundu laikā nav iespējams noskaidrot bērna personu un nodot bērnu viņa likumiskajam pārstāvim vai tā pilnvarotai personai, policija viņu ievieto audžuģimenē, krīzes centrā vai bērnu aprūpes iestādē, bet, ja tas nav iespējams, profilakses iestādē, un ne vēlāk kā nākamajā darbdienā paziņo to bāriņtiesai un pašvaldības sociālajam dienestam.

Valsts policija norādīja, ka ir bieži gadījumi, kad bērnu aprūpes iestāžu vadītāji neierodas pēc bērna, aizbildinoties ar laika, finanšu un transporta trūkumu. Tādēļ bērni ir spiesti policijas iestādē uzturēties ilgāk, nekā tas ir nepieciešams.

Tiesībsarga ieskatā, bērna, kurš ar bāriņtiesas lēmumu ievietots bērnu aprūpes iestādē, nogādāšana krīzes centrā vai audžuģimenē šādās situācijās nav atbilstoša bērna interesēm. Arī situācijas, kad bērnu aprūpes iestāžu vadītāji (viņu pilnvarotās personas) neierodas policijas iestādē, lai izņemtu bērnu, nav pieļaujamas.

Tiesībsargs aicināja valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādes nodrošināt sasniedzamību un darbības nepārtrauktību ārpus darba laika, lai nodrošinātu bērnu pārstāvību. Lai veicinātu iestāžu sadarbību, tiesībsargs aicināja informēt Valsts policiju par likumisko pārstāvju sasniedzamību.

Tiesībsargs nosūtīja arī vēstuli tām pašvaldībām, kuras dibinājušas bērnu aprūpes iestādes, aicinot tās uzraudzīt un nodrošināt, ka bērnu aprūpes iestāžu vadītāji pilnvērtīgi īsteno bērna tiesību un interešu aizsardzību atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam.

Viesģimenes jēdziena precizēšana Bērnu tiesību aizsardzības likumā

Tiesībsargs ir konstatējis gadījumus, kad viesģimenes statuss tiek izmantots neatbilstoši likumdevēja noteiktajam mērķim. Ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestāde bērnus nodod viesģimenes aprūpē uz vairākiem mēnešiem (līdz gadam). Tiesībsarga ieskatā, tāda prakse nav atbalstāma. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 15.punktā noteiktais, ka viesģimene uz laiku uzņem savā ģimenē aprūpes iestādē ievietotu bērnu, dod iespēju interpretēt, jo laika termiņš nav ierobežots. Valstī noteiktā ārpusģimenes aprūpe ģimeniskā vidē tiek nodrošināta aizbildnībā un audžuģimenē, nevis viesģimenē.

Tiesībsargs vērsās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā ar priekšlikumu izteikt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 15.punktu šādā redakcijā:

"15) viesģimene — laulātie vai persona, kas uz laiku (iknedēļas brīvdienās, svētku dienās un skolēnu brīvlaikos) uzņem savā dzīvesvietā bērnu aprūpes iestādē ievietotu bērnu vai bērnu aprūpes iestādē kontaktējas ar tur ievietotu bērnu."

Adopcija uz ārvalstīm

2018.gada 30.oktobrī tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr.667 "Adopcijas kārtība" (turpmāk tekstā – MK noteikumi Nr.667), kas būtiski ierobežo ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu adopciju uz ārvalstīm. Bērnu no aizbildņa ģimenes vai audžuģimenes atļauts adoptēt tikai bērna radniekiem. Savukārt bērnu, kurš atrodas bērnu aprūpes iestādē, var adoptēt uz ārvalstīm, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt viņa pienācīgu audzināšanu un aprūpi ģimenē.²¹

Pirms MK noteikumu Nr.667 spēkā stāšanās nebija noteikts ierobežojums bērnu adopcijai uz ārvalstīm. Labklājības ministrijas izstrādātā regulējuma mērķis bija veicināt bērnu adopciju no institūcijām un ierobežot ārvalstu adopciju no audžuģimenēm. Tiesībsargs ir konstatējis, ka, piemērojot jauno adopcijas kārtību, bāriņtiesas meklē risinājumus, lai bērni arī no audžuģimenēm tiktu adoptēti uz ārvalstīm, pirms adopcijas tos ievietojot bērnu aprūpes iestādē.

Tiesiskajā regulējumā noteiktie kritēriji ārvalstu adopcijai ir savstarpēji pretrunīgi, tādēļ praksē tiek piemēroti atkarībā no bāriņtiesu darbinieku izpratnes par katra bērna labākajām interesēm. Ārvalstu adopcijai noteiktais ierobežojums tikai pēc ārpusģimenes aprūpes formas nav pietiekams, lai bērni no audžuģimenēm netiktu adoptēti uz ārvalstīm.

Tiesībsarga ieskatā, jautājums par bērnu adopciju uz ārvalstīm ir valsts sociālās politikas joma, par kuras virzību ir jālemj Saeimai. Valsts politikai adopcijas jautājumos jābūt ilgtspējīgai un paredzamai. Tādēļ [tiesībsargs vērsās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā](#), aicinot nodrošināt vienveidīgi un nepārprotami piemērojamu normatīvo regulējumu par ārvalstu adopciju.

Likumdevējam būtu jāizdara politiska izšķiršanās, vai bērni no Latvijas tiek nodoti adopcijai uz ārvalstīm. Ja tiek atzīta bērnu adopcija uz ārvalstīm, likumos un normatīvajos aktos ir jābūt noteiktiem nepārprotamiem kritērijiem, kādos gadījumos tā ir pieļaujama.

Atbalsta bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, audžuģimenēm, aizbildņiem un aizgādņiem iekļaušana pašvaldību saistošajos noteikumos

Tiesībsargs konstatēja atšķirīgu praksi pašvaldībās, nosakot saistošajos noteikumos atbalstu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, audžuģimenēm, aizbildņiem un aizgādņiem. Atbalsts tiek iekļauts saistošajos noteikumos, kuros noteikta palīdzība trūcīgām un maznodrošinātām personām vai sociālās palīdzības pabalsti. Ir vērojama arī atšķirīga prakse, kad iepriekš minētajām iedzīvotāju kategorijām noteikto atbalstu pašvaldības iekļauj saistošajos noteikumos par materiālo atbalstu vai tādos, kuros noteikts atbalsts tikai bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās, audžuģimenēm, aizbildņiem un aizgādņiem.

Pašvaldību rīcība, iekļaujot bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, audžuģimenēm, aizbildņiem un aizgādņiem paredzēto atbalstu saistošajos noteikumos, kuros noteikta palīdzība trūcīgām un maznodrošinātām personām vai sociālās palīdzības pabalsti, nav atbalstāma, jo neatbilst augstāka juridiskā spēka normatīvajiem aktiem. Tas rada arī minētajām iedzīvotāju grupām izjūtu, ka viņi nepamatoti tiek uzskatīti par pabalstu un palīdzības saņēmējiem, lai gan savās ģimenēs sniedz atbalstu grūtībās nonākušiem cilvēkiem, tostarp bērniem.

[Tiesībsargs informēja Labklājības ministriju](#), kura, atzīstot tiesībsarga konstatēto, nosūtīja vēstuli pašvaldībām, Latvijas Pašvaldību savienībai un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai ar lūgumu rast risinājumu par vienotas prakses piemērošanu pašvaldībās.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

[Viedoklis Satversmes tiesai lietā Nr.2019-01-01](#) "Par Civillikuma 163.panta ceturtais daļas 1.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110.pantam" par absolūtu aizliegumu adoptēt sava laulātā bērnu, ja persona sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

²¹ Ministru kabineta 2018.gada 30.oktobra noteikumi Nr.667 "Adopcijas kārtība", 58.2. un 58.3.apakšpunkts.

Tiesībsarga vērtējumā, apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis – bērna aizsardzība no visa veida vardarbības ģimenē, taču ar apstrīdēto normu leģitīmo mērķi nevar sasniegt, ja par vardarbīgu noziegumu sodītā persona ir bērna vecāka laulātais, jo neatkarīgi no iespējas bērnu adoptēt bērns dzīvo kopā vienā ģimenē ar iepriekš sodīto personu.

Tiesībsarga ieskatā, apstrīdētā norma neatbilst Satvērsmes 96. un 110.pantam, jo pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Bērnu tiesības uz identitāti un adopcijas noslēpumu

2018.gadā pārbaudes lietā, konstatējot, ka bērnam pēc pilngadības sava māte un radnieki jāmeklē vispārējā kārtībā ar PMLP starpniecību, tiesībsargs aicināja Labklājības ministriju sadarbībā ar Tieslietu ministriju uzsākt diskusiju par ārpusģimenes aprūpē esošu un adoptētu bērnu tiesībām zināt savu identitāti, tas ir, zināt savus vecākus un tuvākos radniekus.

Labklājības ministrija informēja, ka ir uzsākusi ārvalstu pieredzes izpēti par adopcijas informācijas atklāšanu, adopcijas slēgto un atvērto formu piemērošanu un bērna tiesībām uz identitāti. Ministrija plānoja 2019.gada pirmajā ceturksnī uzsākt diskusiju ar kompetentajām iestādēm, lai rastu kopīgu risinājumu adoptēto bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā, vienlaikus izanalizējot jautājumu par to, kā bāriņtīkšanās un ārpusģimenes aprūpē esoša bērna likumīgais pārstāvis informē bērnu par viņa vecākiem un tuvākajiem radniekiem.

2019.gada 21.maijā tiesībsargs lūdza ministrijai sniegt informāciju par ārvalstu pieredzes izpēti apkopojumu par adopcijas informācijas atklāšanu un veiktajām darbībām, lai rastu risinājumu par adoptēto bērnu iespējām noskaidrot savu izcelšanos. Tikai pēc tiesībsarga izrādītās intereses Labklājības ministrija uzsāka diskusiju ar kompetentajām iestādēm un nevalstiskajām organizācijām par adopcijas noslēpumu. Diskusijas laikā tika uzklauti dažādi viedokļi un secināts, ka tā ir jāturpina, lai vienotos par nepieciešamajām izmaiņām normatīvajos aktos.

Izmaiņas normatīvajos aktos nav veiktas.

Ilgstošas aprūpes un rehabilitācijas institūciju nosaukums

Iepriekšējos gados tiesībsargs secināja, ka vairākas bērnu aprūpes iestādes savā nosaukumā lietoja vārdu "patversme". Tiesībsargs aicināja iestādes nomainīt nosaukumus, bet Labklājības ministriju – veikt grozījumus Bērnu tiesību aizsardzības likumā, izslēdzot no tā 1.panta 9.punktā ietvertu terminu – patversme.

Ar 2019.gada 12.decembra grozījumiem 1.panta 9.punkts no likuma tika izslēgts.

Pozitīvi, ka vairākas iestādes jau pirms likuma grozījumiem bija izpildījušas tiesībsarga rekomendāciju. Piemēram, Irlavas bērnu nams – patversme tika pārdēvēts par Bērnu un jauniešu centru "Sapņi".²²

Sociālās garantijas jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās

2019.gadā tiesībsargs pabeidza pārbaudes lietu un sniedza [atzinumu](#) par valsts un pašvaldību atbalstu jauniešiem pēc pilngadības sasniegšanas un ārpusģimenes aprūpes beigām, konstatējot vairākus trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā.

²² Sk. <https://www.ntz.lv/dazadi/pardeves-irlavas-bernunamu/>

Labklājības ministrija tika aicināta pārskatīt tiesisko regulējumu: palielināt pabalstu minimālos apmērus, ņemot vērā pašreizējos ekonomiskos apstākļus un tirgus cenas valstī, noteikt minimālos ar dzīvokļa lietošanu saistītos normatīvus dzīvokļa pabalsta aprēķināšanai, ieviest mentora pakalpojumu.

Visas pašvaldības tika aicinātas pārskatīt saistošajos noteikumos noteikto atbalsta apmēru un pakalpojumus jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās, lai jaunieši saņemtu sociālās garantijas atbilstoši to mērķim, ieviest mentora pakalpojumu un nodrošināt, ka jauniešiem tiek izīrētas tikai dzīvošanai derīgas dzīvojamās telpas ar tajās veiktu remontu vai paredzēt atbilstošu līdzekļu piešķiršanu remontam. Pašvaldībām, kurās nebija izstrādāti saistošie noteikumi par dzīvokļa pabalstu bez vecāku gādības palikušam bērnam, bija norādīts uz pienākumu šādu regulējumu izstrādāt.

Tiesībsarga rekomendācijas tika izpildītas daļēji. Labklājības ministrija 2020.gadā turpinās finansēt projektu "Mentora un mājokļa atbalsts jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes", bet tā nesaskata nepieciešamību pārskatīt 2005.gadā noteiktos pabalstu minimālos apmērus, norādot, ka tiesiskais regulējums neliedz pašvaldībām noteikt lielākus pabalstus.

Lai veicinātu jauniešu informētību par viņu tiesībām un iespējām, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ir uzsākusi informatīvā materiāla izveidi. Labklājības ministrija informēja, ka, izpildot plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam, tiks izstrādātas rekomendācijas arī par dzīvokļa pabalsta vienotu saturu un aprēķina metodiku.

[Dažas pašvaldības](#), piemēram, [Liepājas pilsēta pārskatīja jauniešiem paredzētos pabalstus un citus palīdzības veidus](#) un tos palielināja. Tomēr vairums pašvaldību rekomendācijas neņēma vērā un formāli atbildēja, ka sociālās garantijas jauniešiem nodrošina atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam.

Tiesībsargs 2020.gadā turpinās darbu normatīvā regulējuma pilnveidē, lai uzlabotu jauniešu situāciju pēc ārpusģimenes aprūpes.

BĒRNI, KAS NONĀKUŠI KONFLIKTĀ AR LIKUMU

Iniciatīvas

Pārbaudes lieta par likumu "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanu bērniem"

2019.gadā tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu Nr.2019-19-4F par iespējamiem trūkumiem likumā "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem".

2019.gadā bija veikta tiesu, prokuratūru un pašvaldību administratīvo komisiju aptauja. Provizoriskie rezultāti liecina par vairākiem trūkumiem likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" piemērošanā, jo īpaši attiecībā uz lietu izskatīšanas procesuālo kārtību.

Tiesas norādīja uz šādām problēmām: lietā esošo pierādījumu nepietiekama kvalitāte; likumā "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" nav noteikta lietas izskatīšanas procedūra tiesā; nav izsmēloši noteikti pamati par lietas izbeigšanu tiesā; nav precīzi regulēti kriminālsodāmā nodarījuma faktiskie apstākļi u.c. Prokuratūrā norādīja, ka regulējumā pastāv trūkumi attiecībā uz cietušo personu procesuālo aizsardzību, tostarp zaudējuma atlīdzības kārtību; nav skaidras kārtības, kādā piemērojami audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi par administratīvā pārkāpuma un noziedzīga nodarījuma izdarīšanu; nav pienācīgas kontroles par piemēroto līdzekļu izpildi u.c.

Līdzīgi kā prokuratūra, arī administratīvās komisijas kā vienu no lielākajām problēmām minēja pienācīgas izpildes kontroles par piemēroto audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu trūkumu. Vienlaikus norādīja uz iesaistīto iestāžu nekonsekvenci lietu izskatīšanas piekritībā. Dažas administratīvās komisijas norādīja, ka trūkst izpratnes un zināšanu izskatīt lietas par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem. Šaubas izraisa atsevišķu audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu, piemēram, bērna nodošana galvojumā, mērķis un to efektivitāte. Savukārt īss lietas izskatīšanas termiņš rada šķēršļus lietas kvalitatīvai izskatīšanai.

Ņemot vērā administratīvo komisiju sniegtos datus, lielākais pārkāpumu skaits ir par neatļautu smēķēšanu un alkoholu lietošanu. Tajā pašā laikā netiek pieņemti lēmumi, ar kuru bērnam vispār tiek uzlikts pienākums ārstēties no alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu vai citādas atkarības, ja tā bijusi par pamatu likumpārkāpuma izdarīšanai. Viens no iemesliem ir speciālistu trūkums.

Iepriekš minētās un citas problēmas rada pamatotas bažas par to, vai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošana sasniedz likumā noteiktos mērķus.

Pārbaudes lieta tiks pabeigta 2020.gadā.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Naudas soda piemērošana par administratīvajiem pārkāpumiem ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem

[Tiesībsargs 2018.gadā atzinumā](#) konstatēja vienlīdzības principa pārkāpumu pret audžuģimēnē un bērnu aprūpes iestādē esošajiem bērniem saistībā ar viņiem uzliktā naudas sodu apmaksu. Tiesībsargs aicināja Labklājības ministriju pilnveidot normatīvo regulējumu un nodrošināt mācības bērnu aprūpes iestāžu darbiniekiem; bet Tieslietu ministriju – izstrādāt vadlīnijas pašvaldības policijas un pašvaldību administratīvo komisiju darbiniekiem par LAPK 12.¹panta piemērošanu un nodrošināt, lai zvērināti tiesu izpildītāji bērnam uzliktā naudas soda piedziņu vērstu pret likumiskajiem pārstāvjiem, nepieļaujot parāda uzkrāšanos un piedziņu no bērna pēc pilngadības.

Tieslietu ministrija norādīja, ka vairāku pašvaldību amatpersonas uzskata, ka administratīvais sods ir efektīvākais līdzeklis cīņā ar nepilngadīgo pārkāpumiem. Lai mainītu esošo praksi, nepieciešams turpināt bērnu antisociālas uzvedības novēršanas reformu un tās ietvaros pilnībā atteikties no administratīvajiem sodiem bērniem, veicot attiecīgus grozījumus normatīvajā regulējumā. Tieslietu ministrija nesaskata lietderību izveidot vadlīnijas par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem. Tā arī norādīja, ka Administratīvās atbildības likuma 267.panta pirmajā daļā un 269.panta trešajā daļā ir noteikts, ka piespiedu izpildi nevarēs vērst pret sodītā nepilngadīgā audžuģimēni un ārpusģimenes aprūpes iestādi. Tātad netiks novērstas konstatētais, ka audžuģimēnē un iestādē ievietotiem bērniem piemērotais naudas sods uzkrāsies ar izpildes izdevumiem līdz pilngadības sasniegšanai.

Pēcpārbaudes SKII "Naukšēni"

2019.gada 29.martā tika veikta vizīte Sociālās korekcijas izglītības iestādē (turpmāk tekstā – SKII) "Naukšēni". Vizītes mērķis bija veikt pēcpārbaudi par ieviesto rekomendāciju izpildi pēc 2016.gadā veiktajām pārbaudēm. Vizītes laikā notika pārrunas ar bērniem un iestādes darbiniekiem, kā arī tika pārbaudītas izolatoru telpas un dokumentācija.

[Pārbaudē tika konstatēts](#), ka tiesībsarga 2016.gada rekomendācijas lielākoties tika ņemtas vērā. Tomēr papildus tika konstatētas problēmas attiecībā uz psihologa pieejamību iestādē, saskarsmes ar tuviniekiem ierobežojumiem, izolācijas telpu iekārtojumu.

Vizītes laikā tika konstatēts, ka iestādē trūkst sociālās rehabilitācijas programmu atkarīgajām nepilngadīgajām personām un nepilngadīgajām personām, kas veikušas noziedzīgus nodarījumus pret tikumību un dzimumneaizskaramību.

Likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanu bērniem" 1.pants noteic, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi tiek piemēroti, lai sasniegtu šādus mērķus: 1) sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanas un nostiprināšanas bērnā; 2) bērna orientāciju uz atturēšanos no pretlikumīgām darbībām; 3) bērna ar sociālās uzvedības novirzēm reintegrāciju sabiedrībā.

Šos mērķus nav iespējams sasniegt, ja bērniem, kas ir veikuši seksuāla rakstura noziegumus, netiek sniegta rūpīga un vispusīga palīdzība, proti, netiek nodrošināta dzimumnoziedznieku ārstēšanas programma. Turklāt šis palīdzības trūkums veicina recidīvu un apdraud sabiedrības drošību. Tādēļ iestāde tika aicināta veikt nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu bērniem, kas veikuši dzimumnoziegumus vai seksuāla rakstura noziegumus, nepieciešamās ārstēšanas programmas.

Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēma (NPAIS)

NPAIS tika izveidota ar mērķi veicināt sadarbību starp iestādēm un savlaicīgu palīdzības sniegšanu bērnam.²³ Taču tiesībsargs [2018.gadā atzinumā](#) konstatēja būtiskus trūkumus NPAIS regulējumā un pielietošanā praksē, sniedza rekomendācijas un aicināja līdz 2019.gada 30.martam sniegt informāciju par veiktajiem pasākumiem tiesiskā regulējuma pilnveidošanai un novērstajiem trūkumiem NPAIS lietošanā.

Atzinums tika nosūtīts Ministru kabinetam un Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijai.

2019.gada 12.aprīlī saņemta Ministru kabineta atbilde par veiktajiem un plānotajiem pasākumiem tiesiskā regulējuma pilnveidošanai un novērstajiem trūkumiem NPAIS lietošanā. Tomēr, lietojot NPAIS normatīvajos aktos noteiktajā apjomā, tiesībsargs nav konstatējis sistēmas tehniskos un tajā iekļaujamās informācijas apjoma un kvalitātes uzlabojumus.

Ņemot vērā, ka NPAIS izveidota kā unikāla darba vide informācijas iegūšanai un apmaiņai starp bērnu tiesību aizsardzības subjektiem, sekmējot to sadarbību, iespējami ātri iegūstot aktuālo informāciju, lai bērniem nodrošinātu nepieciešamo atbalstu un palīdzību, ir nepieciešams pārliecināties par Ministru kabineta atbildē norādīto uzdevumu izpildi.

CIETUŠO BĒRNU TIESISKĀ AIZSARDZĪBA

2019.gadā tiesībsarga redzeslokā bija nonākuši vairāki jautājumi, kas ir saistīti ar vardarbībā cietušo bērnu tiesību un interešu efektīvu nodrošināšanu.

1. Joprojām ne visi vardarbībā cietušie bērni tiek pratināti bērniem piemērotās nopratināšanas telpās, savukārt tiesu psiholoģiskā un/vai psihiatriskā ekspertīze bieži vien ir jāgaida līdz pat trim mēnešiem. Šīs problēmas var kavēt kvalitatīvu pierādījumu iegūšanu krimināllietās.
2. 2019.gadā tika aktualizēta problēma par efektīvu un savlaicīgu juridiskās palīdzības saņemšanu bērnam, kas ir cietis no vardarbības. Tiesības saņemt bezmaksas juridisko palīdzību bērnam būtu jānodrošina pirms krimināllietas uzsākšanas un lēmuma par bērna atzīšanu par cietušo pieņemšanas. Taču lieta var tikt izbeigta pirms bērna atzīšanas par cietušo. Tas, ka bērns krimināllietas sākumposmā netiek nodrošināts ar juridisko palīdzību, var kavēt iespēju bērnam apstrīdēt lēmumu par lietas izbeigšanu.
3. Tiesībsarga redzeslokā nonāca problēma par bērna atzīšanu par cietušo, ja iespējamais pāridarītājs nav sasniedzis 14 gadu vecumu, un tāpēc kriminālprocess netiek uzsākts vai tiek izbeigts. Šādā gadījumā tiek skartas cietušās personas tiesības, tostarp tiek liegta iespēja saņemt valsts kompensāciju kā vardarbībā cietušajam.
4. Tika aktualizēts problēmjautājums, kas ir saistīts ar privilēģiju neliecināt pret tuviniekiem. Konkrētajā gadījumā bērns sniedza liecības par vardarbības gadījumu. Sarunas laikā tika noskaidrots, ka vardarbības veicējs ir māte, pret kuru vēlāk tika uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība. Šajā kontekstā tika apspriests jautājums par divām konkurējošām sabiedrības interesēm: 1. atklāt likumpārkāpumus (liecinieku liecības ir būtisks pierādīšanas līdzeklis); 2. privātās dzīves aizsardzība no valsts iejaukšanās (sniedzot liecības, var tikt apdraudētas bērna un mātes attiecības). Abas šīs intereses ir vienlīdz svarīgas. Tomēr, kad šīs intereses saduras, jāizvērtē, kuras no tām konkrētajā gadījumā prevalē.

Darbs pie minēto problēmjautājumu izpēti turpināsies 2020.gadā.

²³ Ministru kabineta noteikumu projekta "Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmas noteikumi" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

Gadījumu analīze

[Tiesībsargs ar atzinumu pabeidza pārbaudes lietu Nr.2018-30-4AD "Par nepilngadīgā cietušā pārstāvi kriminālprocesā"](#) par bērnu tiesību un interešu iespējamiem pārkāpumiem gadījumos, kad par bērna kā cietušā pārstāvi kriminālprocesā tiek iecelta bāriņtiesa. Tiesībsargs konstatēja, ka vairums bāriņtiesu kā cietušā bērna pārstāvis neizmanto tiesības pēc savas iniciatīvas slēgt vienošanos par juridiskās palīdzības saņemšanu gadījumos, kad bāriņtiesu darbiniekiem trūkst zināšanu par kriminālprocesu. Bāriņtiesas arī reti izmanto iespēju vērsties pie procesa virzītāja ar lūgumu pieaicināt zvērinātu advokātu kā cietušā pārstāvi gadījumos, kad bērns jau ir ieguvis cietušā statusu. Tas liecina, ka atsevišķos gadījumos bāriņtiesas savus pienākumus cietušā bērna tiesību un interešu nodrošināšanai pilda formāli. Šāda bāriņtiesas rīcība nav pieļaujama.

Pārbaudes lieta pabeigta, nekonstatējot trūkumus normatīvajā regulējumā, bet gan konstatējot riskus bērna tiesību un interešu nodrošināšanai gadījumos, kad cietušā bērna intereses tiek pārstāvētas formāli, bez nepieciešamajām juridiskajām zināšanām un savlaicīgi nenodrošinot juridiskās palīdzības saņemšanu.

TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU

Iniciatīvas

Rekomendācija tiesai par ziņu un viedokļa nošķiršanu

Lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, likumdevējs ir nošķīris jēdzienus "ziņas" un "atzinums". Pagaidu lēmuma pieņemšanai tiesai ir nepieciešams saņemt no bāriņtiesas noteikta apjoma ziņas, kurām ir nozīme lēmuma pieņemšanā. Savukārt lietas sagatavošanai iztiesāšanai tiesa pieprasa bāriņtiesas atzinumu.

Lai sagatavotu atzinumu tiesai, bāriņtiesai jāiegūst vispusīga informācija administratīvajā lietā, jāsaņem speciālistu atzinumi. Tiesībsargs ir konstatējis, ka Kurzemes rajona tiesa Talsos pagaidu lēmuma pieņemšanai ir lūgusi bāriņtiesai sniegt atzinumu, nevis noteikta apjoma ziņas. Šāda prakse var kavēt pagaidu lēmuma pieņemšanu likumā noteiktajā mēneša laikā vai sekmēt nekvalitatīva atzinuma iesniegšanu.

Respektējot likumā "Par tiesu varu" nostiprināto tiesu neatkarību, tiesībsargs aicināja Kurzemes rajona tiesu aktualizēt jautājumus, kas saistīti ar ziņu un atzinumu iegūšanu no bāriņtiesām civillietās par aizgādības un saskarsmes tiesību noteikšanu.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Pirmstiesas procesa novilcināšana

2018.gada janvārī dažādās pirmsskolas izglītības iestādēs Rīgā un Pierīgā tika izraisīta epidēmija, jo ēdināšanas pakalpojumu sniedzējs, iespējams, neievēroja sanitāri higiēniskās prasības. 2018.gada jūnijā tika uzsākts kriminālprocess pēc Krimināllikuma 140.panta. 2019.gada aprīlī tiesībsargs saņēma bērna pārstāvja iesniegumu par kriminālprocesa iespējamu novilcināšanu.

Kriminālprocesā, kurā cietuši bērni, visas procesuālās darbības veicamas bez jebkādas kavēšanās.²⁴

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 64.³pantu bērna tiesību ievērošanu pirmstiesas izmeklēšanas procesā nodrošina Ģenerālprokuratūra. Tiesībsargs aicināja Ģenerālprokuratūru veikt kriminālprocesa uzraudzību. 2019.gada 10.jūlijā lieta tika saņemta tiesā.

Kriminālprocesa izskatīšana saprātīgā termiņā

Tiesībsargs izskatīja privātpersonas iesniegumu saistībā ar krimināllietu, kurā gan cietušais, gan apsūdzētais bija bērni. Apsūdzība celta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 160.panta ceturtajā daļā.

Rīgas rajona tiesa Jūrmalā krimināllietā tiesas sēdi lietas izskatīšanai nozīmēja sešus mēnešus pēc lietas saņemšanas tiesā. Tiesībsargs lūdza skaidrojumu tiesai par iemesliem tiesas sēdes nozīmēšanai, neievērojot Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta trešajā daļā noteikto, ka lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, arī krimināllietas, kurās apsūdzētais ir nepilngadīgs, tiesā izskatāmas ārpus kārtas. Tiesa ņēma vērā tiesībsarga pausto un tiesas sēdi lietas izskatīšanai nozīmēja divus mēnešus pēc lietas saņemšanas tiesā.

BĒRNA TIESĪBAS UZ ATPŪTU UN BRĪVO LAIKU, TIESĪBAS PIEDALĪTIES SPĒLĒS (SPORTS)

Pārskata periodā tiesībsargs saņēma vairākus iesniegumus par bērnu tiesību aizsardzību sporta izglītības iestādēs un sporta klubos, tādēļ ikgadējās cilvēktiesību un labas pārvaldības konferences ietvaros 2019.gada 10.decembrī rīkoja [diskusiju par bērna tiesību nodrošināšanu sporta jomā](#). Diskusijas mērķis bija apzināt sporta jomā iesaistīto viedokļus par bērnu tiesību ievērošanu, iespējamiem problēmjasautājumiem un to risinājumiem.

Sports ir viena no tām prizmām, caur kuru var aktualizēt dažādus bērnu tiesību jautājumus – attieksmi pret bērniem ar invaliditāti, dzimumu līdztiesību, vienlīdzīgu attieksmi, ņemot vērā sportistu dažādo etnisko izcelsanos, nacionalitāti, valodu, reliģisko piederību, ekonomisko un sociālo statusu.

Līdzīgi kā izglītībai, arī spēlēm un sportam var būt nozīmīga un pozitīva ietekme uz bērnu attīstību un turpmāko dzīvi. Piedaloties sporta izglītībā un fiziskās aktivitātēs, bērni var mācīties turpmākai dzīvei noderīgas prasmes, piemēram, sadarbību ar citiem, paškontroli, noteikumu ievērošanu, citu respektēšanu.

Taču diemžēl sportā novērojami arī dažādi negatīvi aspekti, kas ietekmē bērnu tiesības, piemēram, visa veida vardarbība, tostarp neatbilstošas motivēšanas un disciplinēšanas metodes; treneru, vienaudžu un vecāku mobings; spēļu un rezultātu sarunāšana; bērnu veselības aizsardzības neievērošana, tostarp aizliegtu stimulējošu vielu lietošana, veselību ietekmējoša uztura režīma noteikšana; bērna izvēles un rīcības brīvības ierobežošana, tostarp strikti klubu līgumu nosacījumi, u.c.

Diskusijas laikā tika identificēti vairāki jautājumi, kuru detalizētākai izpētei tiesībsargs pievērsīsies 2020.gadā. Proti, bērnu trenēšana, kuru veic personas ar tam neatbilstošu vai neesošu kvalifikāciju, totalizatora likmju pieņemšana bērnu sporta sacensībām, finansējuma sadalījums starp sporta skolām.

²⁴ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta otrā daļa: "Visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses."

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta trešā daļa: "Lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, arī krimināllietas, kurās apsūdzētais ir nepilngadīgs, tiesā izskatāmas ārpus kārtas."

Gadījumu analīze

Par licences neizsniegšanu jaunajam sportistam

Latvijas Taekvondo Federācija (turpmāk tekstā – LTKF) ir vienīgā organizācija, kas var izsniegt licences sportistiem, lai tie varētu startēt sacensībās, tostarp olimpiādē.

Lai nodrošinātu izaugsmi un piedalītos čempionātos, bērns trenējās LTKF atzītā klubā, kuru vadīja federācijas prezidenta radnieks. Vecāki kluba vadībai bija izteikuši sūdzības par pārāk augstu maksu par treniņiem un dalību sacensībās, tādēļ attiecības starp kluba vadību un bērna ģimeni pasliktinājās. Bērna vecāki vērsās arī ar sūdzībām atbildīgajās iestādēs par sporta kluba telpu neapmierinošu tehnisko stāvokli. Bērns no kluba izstājās un turpināja treniņus citā klubā, kas nebija LTKF biedrs, tādējādi zaudējot reģistrāciju LTKF sportistu sastāvā. Pēc bērna pārejas uz citu, federācijas atzītu, klubu LTKF atteicās noformēt bērnam nepieciešamos dokumentus, tai skaitā izsniegt licenci, tādējādi liedzot iespēju piedalīties jebkādas sacensībās. LTKF ilgstoši ignorēja vecāku lūgumu un neatbildēja uz iesniegumiem, bet vēlāk piedāvāja bērnu reģistrēt LTKF kā jauno sportistu, kurš no jauna uzsāk savas sporta gaitas, neņemot vērā astoņu gadu laikā iegūtos sporta sasniegumus. Šādu risinājumu bērna vecāki uzskatīja par nelikumīgu un diskriminējošu.

Pēc ilgstošas sarakstes ar tiesībsargu LTKF beidzot informēja par dokumentiem, kurus bija nepieciešams iesniegt, lai reģistrētu bērnu LTKF sportistu sastāvā, t.sk. iekļaujot informāciju par bērna sasniegumiem, kā arī izsniegtu dokumentus, lai bērns varētu piedalīties sacensībās.

Par bērna pāreju no viena regbija sporta kluba uz citu sporta klubu un liegumu piedalīties oficiālajās sacensībās

Latvijas Regbija federācijas (turpmāk tekstā – LRF) Spēlētāju pārejas noteikumi noteica, ka spēlētāja līdz 18 gadu vecumam pāreja no kluba, kurā tas ir bijis licencēts pēdējo reizi, uz citu LRF klubu iespējama gadījumā, ja klubi par to savstarpēji ir vienojušies. Savukārt bez kluba piekrišanas akceptēt spēlētāja pāreju uz citu klubu ir kompetenta LRF Disciplinārā komisija.

Sporta klubs, kurā bērns trenējās, kategoriski nepiekrīta bērna pārejai uz citu klubu, tādēļ šis jautājums tika izskatīts LRF valdes sēdē. LRF pieņēma lēmumu uzlikt liegumu jaunajam sportistam piedalīties LRF (un jebkurā cita RE un WR reģistrēta biedra) oficiāli rīkotās regbija sacensībās līdz jautājuma atrisināšanai un lēmuma pieņemšanai.

Tiesībsargs secināja, ka saskaņā ar LRF noteikto spēlētāju pārejas kārtību bērnam līdz 18 gadu vecumam nav nekādas iespējas mainīt regbija klubu, ja sporta klubiem ir savstarpējas domstarpības. Sporta klubs, kurā bērns trenējās un kas kategoriski iebilda pret tā pāreju, kā arī LRF, pieņemot savu lēmumu, nebija uzklaušījuši un ņēmuši vērā paša bērna viedokli, kā arī rīkojās, neievērojot bērna tiesību un interešu prioritātes principu.

Tiesībsarga ieskatā, sporta kluba un LRF rīcība nesamērīgi ierobežoja bērna tiesības uz attīstību, tiesības brīvi izvēlēties interešu izglītību un interešu izglītības programmas nodrošinātāju. Tiesībsargs aicināja iesaistītās puses objektīvi izvērtēt situācijas apstākļus un izlemt jautājumu par bērna pāreju uz citu klubu, ievērojot bērna vislabākās intereses.

Bērna pārejas jautājums tika atrisināts, jo sporta klubi nonāca pie savstarpējas vienošanās.

Par treneru nevienlīdzīgu un diskriminējošu attieksmi pret bērniem

Daugavpils Sporta ledus skolas daiļslidošanas nodarbību trenere atteicās sagatavot uzstāšanās programmu bērnam, norādot, ka tā nav obligāta, lai piedalītos sacensībās. Vecāki novēroja, ka gan vietēja, gan starptautiska mēroga sacensībās visi bērni uzstājās ar iepriekš sagatavotām programmām. Iesniedzējam tika paziņots, ka trenera pienākumos neietilpst uzstāšanās programmas izveide treniņu laikā, kad uz ledus atrodas visa grupa. Vecāki tika informēti, ka par uzstāšanās programmas izveidi viņiem ir jāvienojas ar treneri atsevišķi, jo tā netiek finansēta no valsts budžeta līdzekļiem. No visiem skolas treneriem vecāki saņēma kategorisku atteikumu izveidot bērnam uzstāšanās programmu tāpēc, ka vecāki bija vērsušies ar sūdzībām par skolas treneru rīcību dažādās iestādēs.

Tiesībsarga ieskatā, nav pieļaujama situācija, ka bērns tiek sodīts vai izjūt mazāk labvēlīgu trenera attieksmi par viņa vecāku rīcību – tiesību izmantošanu vērsties ar iesniegumu valsts un pašvaldības iestādēs. Tiesībsargs lūdza skolu sniegt viedokli par izlīgumu starp bērna vecākiem un treneri vai citu veidu, kā vecāki var risināt jautājumu par uzstāšanās programmas izveidi bērnam.

Jautājumu nebija iespējams risināt, jo daiļslidošanas grupa, kurā mācījās iesniedzēja bērns, tika slēgta.

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS

Ievads

Pārskata gadā tiesībsargs uzmanību vērta uz sabiedrības attieksmes veidošanu. Cilvēku ar invaliditāti dienai veltīto pasākumu ietvaros [norisinājās konference "Cilvēks un vērtība"](#), kurā piedalījās dažādu nozaru speciālisti, kas ir viedokļu līderi. Konferences mērķis bija panākt, lai klausītāji kaut nedaudz aizdomājas, ka iekļaujoša un dažāda sabiedrība ir ne tikai vērtība lozungu līmenī, bet arī praktiski.

Konferences laikā dalībnieki tika rosināti domāt un iegūt atbildes uz šādiem jautājumiem: kas vispār ir vērtība 21.gadsimta II desmitgadē; ar kādām izvēles dilemmām sastopas vadītāji un kas ietekmē viņu lēmumus; kāpēc laikā, kad tik ļoti tiek uzsvērtā STEM pieeja, tā saucamās *mīkstās zināšanas* joprojām ir vērtība; un kas ir jaunā vērtību paradigma?

Cilvēku ar invaliditāti dienas ietvaros [norisinājās arī meistarklases "Ēsi drosmīgs – pamēģini"](#), kas ietvēra zīmju valodas un Braila raksta meistarklases. Tāpat ikvienam bija iespēja izbraukt īpašu šķēršļu joslu riteņkrēslā, lai saprastu, cik patiesībā izaicinājumu pilna ir cilvēku ar kustību traucējumiem ikdiena.

Neiztrūkstoši jau piekto gadu pēc kārtas tiesībsargs kopā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku un Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" [rīkoja konkursu "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam 2019"](#) ar mērķi novērtēt un atbalstīt cilvēku ar invaliditāti intereses pārstāvošo nevalstisko organizāciju, kā arī individuālo darbību, tādējādi gan sekmējot labās prakses attīstību cilvēku ar invaliditāti tiesību aizsardzībā, gan arī veicinot sabiedrības izpratni un iesaisti cilvēku ar invaliditāti situācijas uzlabošanā.

Vērtējot Tiesībsarga birojā saņemto sūdzību raksturu, jāatzīmē, ka visvairāk cilvēki ar invaliditāti sūdzējušies par nepietiekamo sociālo atbalstu, zemiem pabalstiem un pensijām, nepareizi noteiktu invaliditātes grupu, vides pieejamību un mājokļa pielāgošanu.

Attiecībā uz cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesībsargs vairākkārt ir reaģējis uz personu mutvārdos un telefoniski sniegto informāciju par iespējamiem tiesību pārkāpumiem psihiatriskajās ārstniecības iestādēs vai sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās. Ārstniecības iestādēm sniegti ieteikumi rūpīgi izvērtēt ikvienu stacionēšanas gadījumu, kurā ir iesaistīti bērni vai jaunieši (tostarp pilngadīgi), kuri tiek stacionēti no aprūpes iestādēm vai speciālajām izglītības iestādēm.

Tiesībsargs turpināja sniegt informatīvas atbildes gan par rīcības ierobežojuma pārskatīšanas kārtību; gan par personas tiesībām piedalīties tiesas procesā par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa atcelšanu vai grozīšanu, tostarp tiesībām piedalīties tiesas sēdē videokonferences režīmā; gan par pārstāvja tiesībām atbilstoši pilnvarojumam saņemt informāciju par pacientu laikā, kamēr tas atrodas psihiatriskajā ārstniecības iestādē vai jau izrakstīts no stacionāra; gan par personas tiesībām iesniegt sūdzību par eksperta rīcību, veicot tiesu psihiatrisko ekspertīzi.

Iniciatīvas

Par minimālo invaliditātes pensiju

[Tiesībsargs vērsās pie likumdevēja](#), norādot uz likumā "Par valsts pensijām" noteiktās minimālās invaliditātes pensijas apmēra neatbilstību Satversmei. Invaliditātes pensijas minimālie apmēri nav pārskatīti gadiem, turklāt to apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu cilvēka pamatvajadzības, kas likuma izpratnē ir ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība. Vienlaikus tika uzsvērts, ka par personu ar invaliditāti pamatvajadzībām uzskatāmas arī tās vajadzības, kas saistītas ar šo personu īpašo veselības stāvokli.

Tāpat, skatot sociālās drošības sistēmu kopumā, norādīts, ka valsts un pašvaldību sniegtais sociālais atbalsts nav pietiekams cilvēku ar invaliditāti pamatvajadzību nodrošināšanai.

Likumdevējs, uzklaušījis tiesībsargu, norādīja uz plānoto valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, kas veido minimālo invaliditātes pensiju bāzes lielumu, izmaiņu. Tomēr tiesībsargs norādīja, ka tas aizvien nebūs pietiekams cilvēku ar invaliditāti pamatvajadzību nodrošināšanai, jo tas ir krietni zem nabadzības riska sliekšņa, kā arī zem plānotā (198 eiro) ienākumu līmeņa trūcīgas personas statusa iegūšanai.

Par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanu

Tiesībsargs konstatējis, ka gadījumos, kad medicīniska rakstura piespiedu līdzeklis ar tiesas lēmumu tiek grozīts uz vieglāku vai atcelts un par to tiesā ir saņemta sūdzība vai protests, visbiežāk no pirmās instances tiesas lēmuma pieņemšanas līdz Augstākās tiesas lēmuma pieņemšanai pāriet vairāk nekā trīs mēneši. Gadījumā, ja lieta tiek nosūtīta jaunai iztiesāšanai, līdz gala lēmumam pāriet vēl vairāki mēneši. Attiecīgi visu šo laika periodu persona ir spiesta uzturēties psihiatriskajā slimnīcā, lai gan sākotnēji tiesa ir pieņēmusi personai labvēlīgu lēmumu.

Šādā situācijā var tikt būtiski ierobežotas personas cilvēktiesības – tiesības uz brīvību (ievietošana psihoneiroloģiskajā slimnīcā) un/vai personas tiesības uz privāto dzīvi (piespiedu ārstēšana). [Tiesībsargs aicināja grozīt attiecīgo Kriminālprocesa likuma pantu](#), kas šobrīd tiek izskatīts Saeimā.

Par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa – ambulatorā ārstēšana – tiesiskā regulējuma pilnveidi

Pēc tiesībsarga iniciatīvas tika atsākta Veselības ministrijā izveidotās darba grupas tikšanās, lai analizētu praksē konstatētās problēmas saistībā ar medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa – ambulatorā ārstēšana – izpildes nodrošināšanu. Tā rezultātā ministrija iesniedza valdībā konceptuālo ziņojumu "Par risinājumu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa izpildes regulējumam".

Tiesībsarga iebildumi saistībā ar konceptuālajā ziņojumā pausto pieejami [šeit](#):

Par paātrinātu invaliditātes noteikšanu onkoloģijas pacientiem skat. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

Gadījumu analīze

Par alkohola iegādes liegumu neredzīgai personai, kuru asistē nepilngadīgs asistents

Tiesībsargs izskatīja personas ar 1.grupas redzes invaliditāti iesniegumu par to, ka lielveikalā viņam kārtējo reizi tika liegta alkohola iegāde, jo viņa asistents – pavadonis, kas palīdzēja pirkumu novietot uz kases lentes un vēlējās palīdzēt par to norēķināties viņa vietā, bija nepilngadīgs. Lielveikala ieskatā, pirkumu šādā situācijā faktiski veic asistents – pavadonis, nevis persona ar invaliditāti.

Turpretim, tiesībsarga ieskatā, liegums veikt norēķinu par alkoholu šajā situācijā būtu pamatots, ja nepilngadīgais asistents par alkoholu vēlētos norēķināties patstāvīgi bez pieaugušās personas ar redzes invaliditāti klātbūtnes. Konstatējams, ka lielveikals šajā situācijā likuma normu par liegumu nepilngadīgai personai iegādāties alkoholu ir piemērojis gramatiski, neņemot vērā jēdziena "asistents" juridisko saturu un jēgu.

Tiesībsargs aicināja lielveikalu turpmāk ņemt vērā personu ar invaliditāti un to asistentu – pavadonu apkalpošanas specifiku un saistošo juridisko regulējumu, kā arī veikt personāla apmācības personu ar invaliditāti apkalpošanai. Šādu personu apkalpošana prasa vairāk empātijas un prasmes saskarties ar nestandarta situācijām.

Gan starptautiskie, gan nacionālie normatīvie akti uzliek pienākumu nodrošināt personām ar invaliditāti iespēju iekļauties sabiedrībā un vienlīdzīgi ar citiem saņemt pakalpojumus. Pakalpojumu sniedzēja nepilnīga izpratne par šo personu tiesībām un apkalpošanas specifiku var nepamatoti liegt šīm personām saņemt pakalpojumus vienlīdzīgi ar citiem.

Iepriekšējo rekomendāciju izpilde

Par augstskolu pieejamību studentiem ar invaliditāti

Tiesībsargs sadarbībā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeironi" 2016.gadā veica [pētījumu "Augstākās izglītības pieejamība personām ar invaliditāti"](#), nosūtot to visām Latvijas augstākās izglītības iestādēm, kuras uzņem studentus ar invaliditāti (kopskaitā 42) un aicinot izpildīt divas rekomendācijas:

- 1) augstskolu interneta vietnē ietvert informāciju par augstskolu ēku pieejamību studentiem ar invaliditāti (nav nepieciešams papildu finansējums);
- 2) informācijas norāžu izvietojumu augstskolās.

No 42 augstskolām 25 ir izpildījušas rekomendāciju, pārējām vēl ir jāveic papildinājumi vai arī interneta vietnes tiek pārveidotas.

Informāciju par otrās rekomendācijas izpildi tiesībsargam sniedza 32 no 42 augstskolām. 19 augstskolas informēja, ka tiesībsarga rekomendāciju par norāžu izvietojumu izpildīja pilnā apmērā, savukārt deviņas augstskolas atzīmēja, ka rekomendācija ir izpildes procesā.

Par personu, kas ārstējas psihiatriskajā klīnikā, sasniedzamību attiecībā ar valsti

[Jau 2017.gadā tiesībsargs norādīja uz problemātiku](#) personu, kas ārstējas psihiatriskajās ārstniecības iestādēs, sasniedzamībā attiecībā ar valsti, jo persona ilgstoši neatrodas savā deklarētajā dzīvesvietā.

2019.gada septembrī spēkā stājās grozījumi Dzīvesvietas deklarēšanas likumā, kas paredz iespēju pacientam, kam noteikti medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi, pacientam, kurš stacionēts psihiatriskajā ārstniecības iestādē bez viņa piekrišanas vai brīvprātīgi, lūgt aktualizēt ledzīvotāju reģistrā iekļautās ziņas, norādot ārstniecības iestādes adresi kā personas papildu adresi.

IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS

IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS

Ievads

Ar brīvības atņemšanu tiek ierobežotas vienas no būtiskākajām cilvēktiesībām – tiesības uz brīvību, kas savukārt rada virkni citu cilvēktiesību ierobežojumu un īpašu risku to pārkāpumiem. Ieslodzījumā esoša persona atrodas pilnā valsts apgādībā un līdz ar to arī aizsardzībā. Valsts ir pilnībā atbildīga, lai ieslodzījums tiktu īstenots atbilstoši cilvēktiesību prasībām un labas pārvaldības principiem. Tādējādi šo personu grupas tiesību ievērošanai tiesībsargs gadu no gada pievērš pastiprinātu uzmanību.

2019.gadā no ieslodzījuma vietām kopumā ir saņemti 642 iesniegumi. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, iesniegumu skaits būtiski nav mainījies. Lielākā daļa iesniegumu ir saņemti no Rīgas Centrālcietuma (174) un Daugavgrīvas cietuma (201), kā arī Olaines un Liepājas cietumiem.

Tēma	2018	2019
Sadzīves apstākļi	17	35
Spīdzināšana, necilvēcīga izturēšanās, fiziska un morāla vardarbība	22	48
Tiesības uz brīvību un drošību soda izpildē	32	56
Tiesības uz medicīnisko palīdzību	37	44
Labas pārvaldības princips	48	52
Ar soda izpildi saistīti jautājumi	140	249
Lūgums sniegt informāciju	112	78
Citi	56	61

Nemainīgi visvairāk tiek saņemti iesniegumi ar sūdzībām par brīvības atņemšanas soda un apcietinājuma izpildes laikā pieļautiem iespējamiem tiesību pārkāpumiem, piemēram, par ieslodzījuma vietas amatpersonu aizskarošu rīcību un attieksmi, par nepamatotiem ieslodzījuma vietas administrācijas/ieslodzījuma vietu pārvaldes pieņemtajiem lēmumiem, nepiemērotiem sadzīves apstākļiem u.tml.

2019.gadā ir palielinājies iesniegumu skaits par tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi, piemēram, privātās korespondences nepamatota pārbaude, ierobežojumi realizēt tiesības satikties un tiesības uz telefonsarunām. Par cilvēktiesību prasībām neatbilstošiem apstākļiem lielākais sūdzību skaits ir saņemts no Daugavgrīvas cietuma.

Arī 2019.gadā, līdzīgi kā iepriekšējos gados, tika saņemti iesniegumi par iekšējo hierarhiju ieslodzīto vidū un savstarpējo vardarbību. Tiesībsargs ir saņēmis 16 iesniegumus, kuros ieslodzītie ir norādījuši uz savstarpējām nesaskaņām, emocionālu vardarbību vai bailēm no iespējamās izrēķināšanās. Jau notikusi fiziska vardarbība ieslodzīto starpā ir minēta divos iesniegumos, savukārt 9 iesniegumos ieslodzītie ir norādījuši uz cietumos pastāvošo hierarhisko sistēmu, kuras dēļ ir liegta vai ierobežota iespēja iesaistīties ieslodzījuma vietā pieejamajos resocializācijas pasākumos/aktivitātēs, piemēram, izglītības iespējas, dalība sabiedriskajos pasākumos u.tml.

Tiesībsarga biroja darbinieki 2019.gadā ir veikuši 10 vizītes uz ieslodzījuma vietām. Tika apmeklēti Rīgas Centrālcietums, Olaines cietums, Olaines cietuma Latvijas Cietumu slimnīca, Ilģuciema cietums un Jelgavas cietums.

Ieslodzīto tiesību aizsardzības jomā Tiesībsarga biroja darbinieki ir piedalījušies gan Tieslietu ministrijas rīkotajās darba grupu sanāksmēs, gan arī ir sniegts viedoklis Saeimas komisijas sēdē.

Iniciatīvas

Tiesībsargs ir [sniedzis atzinumu Saeimai](#) par nepieciešamajiem grozījumiem Latvijas Soduzpildes kodeksa 45.panta piektajā daļā, kas šobrīd paredz, ka notiesātajiem nav atļautas satikšanās ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Tiesībsargs norādīja, ka minētā norma nav atbilstoša cilvēktiesību standartiem, jo neparedz iespēju veikt tiesību ierobežojuma individuālu izvērtējumu.

Minētais jautājums ir nodots izskatīšanai Saeimā, un atkarībā no pieņemtā lēmuma tiesībsargs vērtēs nepieciešamību vērsties Satversmes tiesā.

Gadījumu analīze

Pārskata periodā, veicot pārbaudes vizīti Olaines cietumā, tiesībsargs konstatēja, ka vienā ēkā, bet dažādos tās stāvos, ir izvietoti gan notiesātie ar tuberkulozes diagnozi smagā vai mazāk smagā formā, gan notiesātie, kuriem šādas diagnozes nav. Kā ieslodzītie, tā arī darbinieki izteica satraukumu par iespēju inficēties ar šo slimību.

Tiesībsargs šajā sakarā vērsās Veselības inspekcijā, kura pārbaudēs konstatēja, ka faktiskie apstākļi ambulatorajā korpusā atbilst higiēniskā un pretepidēmiskā režīma un piesardzības pasākumu prasībām, tomēr, ņemot vērā epidemioloģiju un cilvēcisko faktoru ietekmi, kā arī citus apsvērumus, nevar apgalvot, ka personas nekad nesaslims ar šo slimību.

Tiesībsarga ieskatā, pat neliels risks inficēties ar tuberkulozi nav pieļaujams, tādēļ aicinās atbildīgās iestādes veikt pasākumus, lai inficētās personas tiktu izvietotas atsevišķā ēkā no pārējiem ieslodzītajiem.

Informācijas pieejamība ieslodzījuma vietās

2019.gadā, pārbaudot ieslodzījuma vietās esošos informācijas kioskus, tika konstatēts, ka ne vienmēr tajos ir pieejamas visas 18 ieslodzījuma vietu pārvaldes norādītās mājaslapas. Par to informētas gan cietumu administrācijas, gan uzraugošā iestāde.

Atbilstoši ieslodzījuma vietu pārvaldes sniegtajai informācijai 2020.gada sākumā informācijas kioskos būs pieejama arī tiesībsarga oficiālā mājaslapa.

Par naktsmiera traucējumu

2019.gadā tiesībsargs saņēma sūdzības par nesamērīgu pārbaužu biežumu naktsmiera laikā Jelgavas cietuma dzīvojamā zonā, kuras apstiprinājās. Tiesībsargs arī konstatēja, ka nakts pārbaužu veikšana Jelgavas cietumā atšķiras no citās ieslodzījuma vietās esošās kārtības. Tiesībsargs secināja, ka ieslodzīto modināšana pārbaužu laikā katru nakti pat vairākas reizes var nonākt pretrunā ar ECPAK 3.pantā ietvertu necilvēcīgas un pazemojošas izturēšanās aizliegumu, ja tās nav samērīgas ar sasniedzamo mērķi – drošību, uzraudzību, noziedzīgu nodarījumu novēršanu.

Vienlaikus tiesībsargs aicināja cietuma administrāciju nodrošināt, lai notiesāto istabas/dzīvojamās telpas Jelgavas cietumā nakts laikā būtu pārskatāmas, un nepieļaut dažādu priekšmetu izvietošanu durvju priekšā, kas rada draudus drošībai, kārtībai un efektīvas uzraudzības nodrošināšanai.

Ieslodzīto savstarpējo attiecību problemātika

Tiesībsargs konstatēja, ka ieslodzīto savstarpējā emocionālā un fiziskā vardarbība pārskata periodā joprojām ir aktuāla. Tam par iemeslu ir ieslodzīto iekšējā hierarhijas sistēma, kuras zemākajā statusā esošie ieslodzītie regulāri cieš no vardarbības. Par šīs sistēmas esamību ir informēti gan cietumu darbinieki, gan vadība, kura dažkārt to pat akceptē, piemēram, atļaujot zemākā statusa notiesātajiem apmeklēt vienu konkrētu sporta zāli vai lietot tikai vienu plīti virtuvē.

Ieslodzītos, pret kuriem vērsta vai var tikt vērsta vardarbība, ne vienmēr ir iespējams izolēt no citiem dažādu iemeslu dēļ – nepietiekams darbinieku skaits (Rīgas Centrālcietums), novecojusi infrastruktūra, lielas ietilpības kameras. Jauna infrastruktūra un efektīva uzraudzība ir būtiski faktori cīņai pret ieslodzīto savstarpējo hierarhiju un tai sekojošo vardarbību.

Pēc tiesībsarga rekomendācijām šo sistēmu izskaušanai ieslodzījuma vietu pārvalde efektīvas darbības nav veikusi. Ieslodzīto hierarhijas sistēma negatīvi ietekmē arī ieslodzīto resocializāciju, jo iesniegumos tie ir norādījuši, ka nevēlas apmeklēt Olaines cietuma Atkarīgo centru, to pamatojot ar iespējamu vardarbīgu attieksmi pret viņiem, jo pēc atgriešanās no centra viņi automātiski tiks ierindoti hierarhijas zemākajā statusā.

Par tiesībām glabāt dokumentus

Tiesībsargs saņēma notiesātā iesniegumu par to, ka ieslodzītajiem Jēkabpils cietuma atklātajā nodaļā neļauj pie sevis glabāt autovadītāja apliecību, jo tas ir personu apliecinošs dokuments. Ieslodzījuma vietu pārvalde savā skaidrojumā tiesībsargam norādīja, ka autovadītāja apliecība nav personu apliecinošs dokuments un notiesātajiem atklātajā cietumā ir tiesības to glabāt. Vienlaikus pārvalde norādīja, ka ir nosūtījusi informatīvas vēstules visiem cietumiem vienveidīgas prakses nodrošināšanai.

Par ieslodzīto personu tiesībām, kuri soda izciešanai pārņemti no citām valstīm

2019.gadā ir pieaudzis iesniegumu skaits no ieslodzītajiem, kuri soda izciešanai pārņemti no citām valstīm. Pārbaudot vienu no gadījumiem, konstatēts, ka nepietiekamu tiesas darbinieku zināšanu dēļ informācija par brīvības atņemšanas soda izciešanas uzsākšanu Valmieras cietumam patiešām nosūtīta novēloti. Tādējādi konkrētajam apcietinātajam ilgāku laiku netika piemērots brīvības atņemšanas soda izciešanas režīms, kas būtiski ietekmē viņa tiesību apjomu ieslodzījuma vietā.

Tika saņemts iesniegums no personas, kura brīvības atņemšanas soda izciešanai bija pārņemta uz Latvijas Republiku no Lielbritānijas. Iesniedzējai tika izsniegts naudas čeks ar Lielbritānijas ieslodzījuma vietā nopelnītajiem naudas līdzekļiem, kuru viņai Latvijas Republikā nav iespējams izmantot, jo bankas Latvijā naudas izmaksu pret čekiem neveic. Tā kā ne Tieslietu ministrija, ne ieslodzījuma vietu pārvalde iesniedzējai efektīvu palīdzību šīs situācijas risināšanā nepiedāvāja, tiesībsargs sazinājās ar Lielbritānijas Cietumu un Probācijas ombudu, ar kura atbalstu esošā situācija tiek risināta.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Brīvības atņemšanas sodu/apcietinājuma izpildes tematikā tiesībsargs 2019.gadā Satversmes tiesai ir sniedzis vairākus viedokļus.

[Viedoklis lietā Nr.2018-24-01](#) "Par apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 28.panta otrās daļas, redakcijā, kas bija spēkā līdz 2018.gada 2.janvārim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam".

Apstrīdētajā normā bija ietverta prasība kontrolēt apcietinātā saraksti un telefonsarunas (izņemot saraksti un telefonsarunas ar likumā noteiktiem adresātiem). Tiesībsargs norādīja, ka norma nav atbilstoša Satversmei, jo tajā nebija noteikts apjoms, kādā sarakste tiek kontrolēta, nebija noteikts, kādos gadījumos vēstuli ir pieļaujams izlasīt, bet kādos aizturēt, kā arī nebija uzlikts pienākums izvērtēt kontroles nepieciešamību pēc būtības.

Būtiski atzīmēt, ka tiesībsargs jau iepriekš bez panākumiem bija vērsis Saeimas uzmanību uz šīs tiesību normas neatbilstību Satversmei.

[Viedoklis lietā Nr.2018-23-03](#) "Par Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 "Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi" 40.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112.pantam".

Pieteicēja ieskatā, apstrīdētā norma neparedz iespēju pienesumā saņemt un lietot portatīvo skaitļotāju. Tiesībsargs secināja, ka apstrīdētā tiesību norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 112.pantam tiktāl, ciktāl tā nepieļauj izglītības vajadzībām paredzēto ierīču saņemšanu un lietošanu, neparedzot individuālo izvērtējumu katrā konkrētā gadījumā un ievērojot soda izpildes režīmu un mērķus.

2019.gada 24.oktobrī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr.2018-23-03 un nosprieda atzīt Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumu Nr.423 "Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi" 40.punktu, ciktāl tas neparedz brīvības atņemšanas iestādes administrācijai tiesības lemt par atļauju notiesātajam izmantot palīgīdzekļus studiju turpināšanai augstākā līmeņa izglītības iegūšanai, par neatbilstošu Satversmes 112.pantam.

[Viedoklis lietā Nr.2018-25-01](#) "Par Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.4.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam".

Pieteicēja ieskatā, apstrīdētā norma nav atbilstoša Satversmes 91.pantam, jo vīrieši, kas notiesāti par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem uzsāk brīvības atņemšanas soda izciešanu slēgtā cietuma režīma zemākajā pakāpē, savukārt par tāda paša smaguma noziegumu izdarīšanu notiesātas sievietes soda izciešanu uzsāk daļēji slēgtā cietuma režīma zemākajā pakāpē. Tā rezultātā ir atšķirīgs šo personu tiesību un pienākumu apjoms ieslodzījuma vietās. Tiesībsargs secināja, ka apstrīdētā norma tiktāl, ciktāl no tās izriet tiesību ierobežojumi, kas saistīti ar personas tiesībām uz privāto dzīvi, saskarsmes ierobežojumi, nav atbilstoša Satversmes 91.pantam.

Pieņemot spriedumu šajā lietā, arī Satversmes tiesa nosprieda atzīt Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.4.pantu, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata, par neatbilstošu Satversmes 91.pantam un spēkā neesošu no 2021.gada 1.maija.

CILVĒKTIRDZNIECĪBA

CILVĒKTIRDZNICĪBA

Ievads

Cilvēku tirdzniecība ir mūsdienu verdzības forma, kurā personas ar varu, draudiem vai krāpšanu tiek izmantotas darbam, seksuālai ekspluatācijai un verdzībai.

2019.gadā tiesībsargs aktīvi strādāja ar cilvēktirdzniecības novēršanas tēmu, kas jau no iepriekšējiem gadiem ir izgaismojusies kā liela problēma, ar ko ikdienā saskaras ne tikai valsts un pašvaldību iestādes, bet arī visa sabiedrība kopumā.

Ņemot vērā, ka cilvēktirdzniecība ir viens no smagākajiem cilvēktiesību pārkāpumiem, ir jāveic jēgpilni un efektīvi pasākumi tās novēršanā un apkarošanā. Tāpēc tiesībsargs 2019.gadā rosināja iniciatīvas normatīvā regulējuma pilnveidei un piedalījās dažādos nacionāla un starptautiska līmeņa semināros un konferencēs, kas skar cilvēktirdzniecības novēršanu un apkarošanu, kā arī atbalsta nodrošināšanu cilvēktirdzniecībā cietušajām personām.

Tāpat 2019.gadā Tiesībsarga birojs sadarbībā ar Valsts robežsardzi uzsāka [projektu "Efektīva novēršanas un izraidīšanas procesa realizēšana \(1.posms\)"](#) (Nr.TSB/PMIF/2018/1), kurā viena no aktivitātēm ir cilvēktirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošana izraidīšanas procesā.

Projekta ietvaros Tiesībsarga biroja eksperti 2019.gadā organizēja vairākas tikšanās ar Valsts robežsardzes amatpersonām un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kā arī veica nacionālā un starptautiskā tiesiskā regulējuma izpēti. Vienlaikus projekta eksperti tikās ar Valsts robežsardzes reģionālo nodaļu amatpersonām, lai iegūtu informāciju par viņu informētības līmeni par cilvēktirdzniecību un tās atpazīšanas problemātiku.

Projekts turpināsies līdz 2020.gadam (ieskaitot).

Iniciatīvas

Likums "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā"

Tiesībsargs 2019.gadā veica likuma "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā" atbilstības izvērtējumu Padomes Direktīvas 2004/81/EK (2004.gada 29.aprīlis) par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valstspiederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt, un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm, prasībām.

[Tiesībsarga atzinumā](#) tika konstatēts, ka likuma 4.pantā ietvertā nogaidīšanas perioda piešķiršanas procedūra ir neatbilstoša Direktīvas 2004/81/EK mērķim un nogaidīšanas perioda jēgai un būtībai, kā arī upuru, kas cietuši no cilvēku tirdzniecības, labākajām interesēm.

Tādējādi tika izdarīts secinājums, ka būtu nepieciešams rūpīgi pārskatīt likuma "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā" noteikumus par nogaidīšanas periodu un noteikt, ka personai, kura oficiāli ir identificēta kā cilvēku tirdzniecības upuris, tiktu piešķirts nogaidīšanas periods.

Nacionālais novirzīšanas mehānisms

2019.gada ietvaros tiesībsargs aktīvi pievērsās arī jautājumam par nepieciešamību izstrādāt efektīvu mehānismu informācijas nodošanā un apmaiņā starp valsts iestādēm un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tādējādi nodrošinot cilvēktirdzniecībā cietušo upuru tiesības saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus.

Pārskata perioda ietvaros, diskutējot gan ar valsts iestāžu pārstāvjiem, gan ar nevalstisko sektoru, tika gūta pārliecība, ka šāda kārtība būtu nostiprināma normatīvā regulējuma līmenī. Līdz ar to tiesībsargs 2020.gadā pievērsīsies un strādās pie cilvēktirdzniecības upuru atpazīšanas un novirzīšanas pie sociālo pakalpojumu sniedzējiem mehānisma izveides un šādas kārtības nostiprināšanas normatīvā regulējuma līmenī.

Gadījumu analīze

Pārskata perioda ietvaros tiesībsarga rīcībā nonāca informācija, ka interneta portālā *www.xtra.lv* ir konstatējams iespējams Ministru kabineta 2008.gada 22.janvāra noteikumu Nr.32 "Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi" 11.punkta pārkāpums. Proti, konkrētajā portālā ir konstatējama iespējama seksuālo pakalpojumu piedāvāšana un reklamēšana, kas ir aizliegts.

Par minēto gadījumu tiesībsargs vērsās Valsts policijā, norādot, ka sludinājumu un komentāru izvietošana šāda veida interneta portālos, kuru darbībai pamatā ir komerciāls raksturs, var būt viegli pieejama un pārkāpt citu cilvēku tiesības un sabiedrības intereses.

Vienlaikus, lai novērstu personu, kuras nodarbojas ar prostitūciju, atkārtotu viktimizāciju, tiesībsargs norādīja, ka atbildība būtu tieši piemērojama interneta portāla administrācijai, kas paredz un pieļauj iespējamību izvietot seksuāla rakstura pakalpojumu sludinājumus.

Rekomendāciju izpilde

Pēc likuma "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā" atbilstības izvērtējuma Direktīvas 2004/81/EK prasībām tiesībsargs vērsās pie iekšlietu ministra ar lūgumu pārskatīt minētā likuma regulējumu un veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu tā atbilstību Direktīvā 2004/81/EK noteiktajām prasībām. Tomēr "Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādņu 2014.-2020.gadam" īstenošanas koordinēšanas darba grupas sanāsmē tiesībsarga priekšlikumu valsts institūcijas neatbalstīja, un nekādi grozījumi likumā netika virzīti.

Savukārt par konstatēto prostitūcijas ierobežošanas noteikumu pārkāpumu tiesībsargs saņēma Valsts policijas vēstuli, kurā tika informēts, ka, lai pārbaudītu vēstulē minētās ziņas, tika pieņemts lēmums par administratīvās lietvedības uzsākšanu. Pārbaudes rezultātā pie administratīvās atbildības pēc LAPK 174.4.panta (par prostitūcijas ierobežošanas noteikumu pārkāpšanu) tika sauktas divas fiziskas personas un viena juridiskā persona, kas ir interneta vietnes *xtra.lv*, kā arī vēl interneta vietņu *rigescortgirls.lv*, *ladynight.lv*, *individualkirigi.lv*, *kurtizanka.lv*, *sexriga.lv*, *viplady.lv* un *intimmeitenes.lv* īpašniece.

ĀRZEMNIEKU UN PERSONU
BEZTIESISKĀ STATUSA TIESĪBAS,
PILSONĪBAS IEGŪŠANA UN ATŅEMŠANA

ĀRZEMNIEKU UN PERSONU BEZ TIESISKĀ STATUSA TIESĪBAS, PILSONĪBAS IEGŪŠANA UN ATŅEMŠANA

Ievads

Tiesībsarga funkcija ir veicināt ne tikai Latvijas iedzīvotāju cilvēktiesību ievērošanu, bet arī nodrošināt to, ka Satversmē un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos noteiktās cilvēktiesības tiek garantētas ikvienam ārzemniekam, kurš valstī ir iecerējis, lūdzot starptautisko aizsardzību, vai Imigrācijas likumā noteiktajā kārtībā.

Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, ir pieaudzis iesniegumu skaits par ārzemnieku un personu ar/bez noteikta tiesiskā statusa tiesību aizsardzību. Lielākā daļa iesniegumu tiesībsargam bija saistīti ar uzturēšanās atļaujas saņemšanu vai anulēšanu, tiesisko statusu, proti, pilsonības iegūšanu vai pilsonības maiņu, un Latvijā starptautisko aizsardzību pieprasījušo personu tiesību aizsardzību.

Tēma	2017	2018	2019
Personas tiesiskais statuss			
Pilsonības piešķiršana un atņemšana	1	1	17
Nepilsoņu legalizācija vai statusa atņemšana	1	-	-
Ārvalstnieku tiesības	8	8	13
Bezvalstnieku tiesības	1	1	4
Bēgļu vai patvēruma meklētāju statuss	-	-	4
Personas bez tiesiska statusa legalizēšana	-	3	4
Patvēruma meklētāju un patvērumu ieguvušo personu tiesības	-	2	12

Iniciatīvas

2019.gadā tiesībsargs piedalījās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdē, kur puda atbalstu likumprojekta "Par nepilsoņa statusa piešķiršanas izbeigšanu bērniem" apstiprināšanai, ar kuru tika paredzēts izbeigt piešķirt nepilsoņa statusu pēc 2020.gada 1.janvāra dzimušiem nepilsoņu bērniem un atzīt viņus par Latvijas pilsoņiem, ja vien bērna vecāki nav vienojušies par citas valsts pilsonības piešķiršanu bērnam un bērns nav citas valsts pilsonis.

Tāpat tiesībsargs piedalījās Saeimas Pilsonības, migrācijas un sabiedrības saliedētības komisijas sēdē, kur tika apspriests nepilsoņu stāvoklis Latvijā sabiedrībā. Tiesībsargs informēja komisiju par nepilsoņu cilvēktiesību aizsardzību valstī un to, ka nepilsoņi ar sūdzībām par savu statusu birojā nevērsās.

Pārskata periodā tiesībsargs organizēja divas tikšanās:

1. lai pārrunātu starptautiskās aizsardzības saņēmēju, kuri atgriezušies Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās Eiropas Savienībā, stāvokli valstī. Apspriedē, uz kuru tika aicināti Ministru kabineta, Iekšlietu ministrijas, PMLP, Labklājības ministrijas, Kultūras ministrijas, Ekonomikas ministrijas, Finanšu ministrijas, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Valsts robežsardzes, Sabiedrības integrācijas fonda un nevalstisko organizāciju pārstāvji, tika iezīmēts nepieciešamais rīcības plāns minētās grupas tiesību aizsardzībai;
2. lai pārrunātu ar biedrības "Latvijas Sarkanais krusts" mentoriem aktuālos jautājumus, sniedzot atbalstu patvēruma meklētājiem un personām, kuras saņēmušas starptautisko aizsardzību valstī.

Paralēli dalībai Starpsektorālā dialoga platformā un Labklājības ministrijas darba grupā tiesībsargs piedalījās Kultūras ministrijas organizētajā darba grupā par grozījumiem Imigrācijas likumā, kas paredz noteikt pienākumu noteiktam personu lokam apgūt valodas un integrācijas pasākumus, šo pienākumu sasaistot ar uzturēšanās atļaujas saņemšanu.

Gadījumu analīze

2019.gada tika saņemtas divas sūdzības no personām, kuras pēc PSRS sabrukuma *de facto* ir apatridi, jo nav legalizējušās valstī, kurā dzīvo, un nevar bez personu apliecinoša dokumenta uzsākt legalizācijas procesu. Situācijā, kur persona bez tiesiskā statusa dzīvo Latvijā, tiesībsargs ir iesaistījies atbalsta sniegšanā un komunikācijā ar atbildīgajām institūcijām āvalstīs.

Tāpat tiesībsargs ir saņēmis vairākus lūgumus sniegt konsultāciju, kā risināt jautājumu par pilsonības maiņu. Divos gadījumos iesniedzēji norādīja uz to, ka izcelsmes valsts vairāku gadu garumā ignorē lūgumus izsniegt apstiprinājumu par izcelsmes valsts pilsonības esamību un izvešanu no pilsonības. Iesniedzēji norādīja, ka sadarbības trūkums ar izcelsmes valsti apgrūtina naturalizācijas procesa pabeigšanu, personas minētajā situācijā ir bezspēcīgas. Kā risinājums konkrētajās situācijās tika minēta iespējamā Ārlietu ministrijas un IOM iesaiste.

Pārskata periodā pilsonības iegūšanas un zaudēšanas kontekstā tāpat tika saņemta sūdzība par neiespējamību atteikties no Latvijas pilsonības,²⁵ kā arī lūgums sniegt konsultāciju, kā rīkoties personai, kuras senči bija latvieši, bet PMLP atsaka iegūt Latvijas pilsonību tādēļ, ka personas tautība divos reģistros ir atšķirīga – Igaunijas ledzīvotāju reģistrā tā reģistrēta kā latvietis, Ukrainas – kā ukraiņis.

Piespiedu izraidīšanas novērošana

2019.gadā tiesībsargs turpināja Imigrācijas likuma 50.⁷pantā noteiktās funkcijas – piespiedu izraidīšanas novērošana – izpildi. Pārskata periodā ir pieaudzis ne tikai izraidīšanas operāciju skaits, kurās tiesībsargs piedalījās kā novērotājs, bet arī procentuāli aptaujāto izraidāmo ārzemnieku daļa.

²⁵ Pilsonības likuma 23.pants paredz kārtību, ka tiesības atteikties no Latvijas pilsonības ir Latvijas pilsonim, kurš ir arī citas valsts pilsonis vai kuram citas valsts pilsonība tiek garantēta. Pilsonības zaudēšanas gadījumā personas var zaudēt būtisku aizsardzības apjomu un sociālās garantijas, netiek pieļauts, ka persona, atsakoties no pilsonības, kļūst par apatridi.

	2017	2018	2019
Pieņemti lēmumi par ārzemnieku piespiedu izraidīšanu	187	184	86
Aptaujātās personas	60	30	49
Dalība faktiskajās izraidīšanas operācijās	1	1	3

2019.gadā pēc veiktajām izraidāmo ārzemnieku aptaujām un aizturēšanas vietu apsekošanām tiesībsargs ir rekomendējis: nodrošināt izraidāmajiem ārzemniekiem iespēju sazināties ar tuviniekiem, lai informētu par aizturēšanas faktu un datumu, kad persona atgriezīsies savā izcelsmes valstī; uzlabot aizturēšanas telpu ventilēšanu un kondicionēšanu karstajā laika periodā; pievērst pastiprinātu uzmanību nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības procesuālo tiesību nodrošināšanai.

Jāatzīmē, ka pārskata periodā piespiedu izraidīšanas operāciju laikā netika konstatēti neiecietīgas vai cietsirdīgas izturēšanās gadījumi pret izraidāmajiem.

PREVENTĪVAIS MEHĀNISMS

PREVENTĪVAIS MEHĀNISMS

Ievads

Tiesībsarga institūtam ir ilgu gadu – vairāk nekā 20 – pieredze vizīšu veikšanā. Pēdējo gadu laikā liels uzsvars tiek likts uz to, lai vizītes būtu regulāras ar virsmērķi novērst sliktas apiešanās riskus. Ideālā gadījumā pirms cilvēktiesību pārkāpumi ir notikuši.

Kā jau tas norādīts [tiesībsarga 2018.gada ziņojumā](#), preventīvā mehānisma funkciju jeb regulāru vizīšu veikšanu kopumā veic viss Tiesībsarga birojs, tomēr visvairāk šī funkcija ir koncentrēta tieši Prevencijas daļā.²⁶

4 juristi uz pilnu slodzi Prevencijas daļā veic preventīvā mehānisma funkcijas īstenošanu

Pamatsastāvā 2020.gadā tiek plānots uz pilnu slodzi nodarbināt sociālo darbinieku

Īstenojot preventīvā mehānisma funkciju, 2019.gadā kopumā tika veiktas 92 vizītes iestādēs, kurās ir vai varētu tikt ierobežota personu brīvība, – tieši šo personu cilvēktiesības ir pakļautas lielākam pārkāpumu riskam, jo tās atrodas “padotības” attiecībās.

Jānorāda, ka no 92 vizītēm dažas tika veiktas sistēmisku jautājumu izpētes ietvaros, piemēram, pētot jautājumus par cilvēku tirdzniecības riskiem internātskolās un par sliktas apiešanās riskiem tiesu ēku konvoju zonās.

Turpmāk tiks sniegts īss kopsavilkums par preventīvā mehānisma funkcijas īstenošanu.

Anonimizēti ziņojumi par vizītēs konstatēto tiek publicēti tiesībsarga mājaslapā.

Pamatinformācija par veiktajām vizītēm

92 vizītes

21 Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vieta, 7 cietumi, 15 internātskolas, 3 valsts sociālās aprūpes centri (pieaugušie), 3 valsts sociālās aprūpes centri (bērni), 2 psihiatriskās ārstniecības iestādes (pieaugušie), 5 psihiatriskās ārstniecības iestādes (bērni), 22 tiesu ēkas, kurās atrodas konvoju zonas, 1 veco ļaužu pansionāts, 1 tiesu psihiatrisko ekspertīžu un piespiedu ārstēšanās centrs, 1 sociālās korekcijas un izglītības iestāde nepilngadīgajiem, 8 bērnu krīzes centri, 2 bērnu sociālās aprūpes centri, 1 atbalsta centrs

Jāuzsver, ka vizīšu skaits neatbilst apmeklēto iestāžu skaitam, jo dažas iestādes ir apmeklētas vairākas reizes.

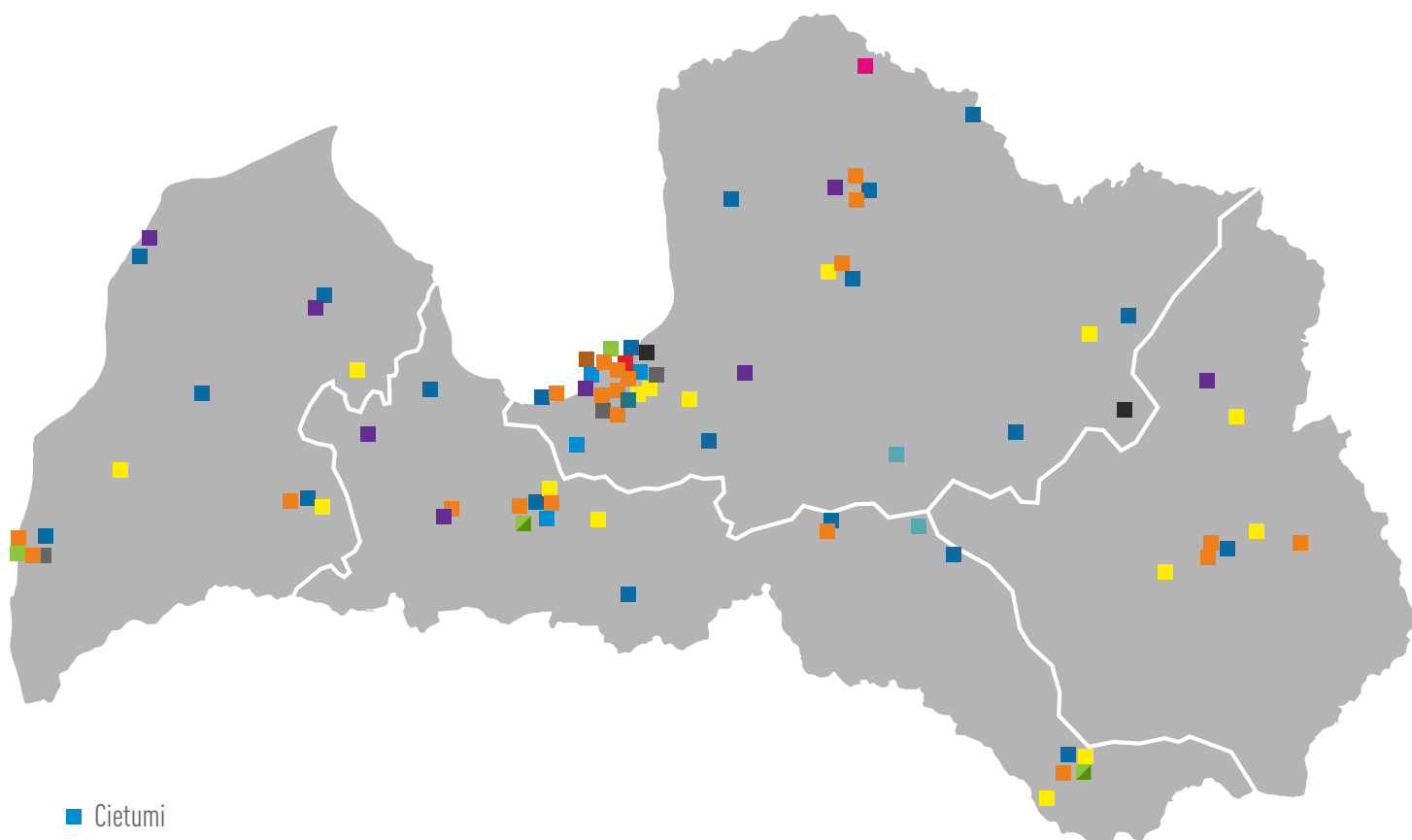

6 pieaicinātie eksperti, kuri piedalījās vizītēs

1 pieaugušo psihiatrs, 1 bērnu psihiatrs, 3 speciālisti no biedrības “Latvijas Kustībai par neatkarīgu dzīvi”, 1 bērnu psihologs

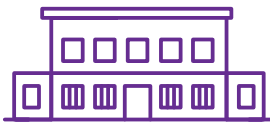
²⁶ Sīkāk par Prevencijas daļas aktivitātēm var uzzināt tiesībsarga mājaslapā, t.sk. sadaļā “Darbības jomas”.

Apmeklētās iestādes reģionos

- Cietumi
- Tiesu psihiatrisko ekspertīžu un piespiedu ārstēšanas centrs
- Psihiatriskās ārstniecības iestādes, kurās ārstējas bērni
- Psihiatriskās ārstniecības iestādes, kurās ārstējas pieaugušie
- Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietas (pagaidu turēšanas telpas)
- Sociālās korekcijas un izglītības iestāde nepilngadīgajiem
- Internātskolas
- Valsts sociālās aprūpes centri (pieaugušie)
- Valsts sociālās aprūpes centri (bērni)
- Konvoju zonas tiesu ēkās
- Veco ļaužu pensionāti
- Krīzes centri
- Bērnu sociālās aprūpes centri
- Atbalsta centri

Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietas

21

Vidzemes reģiona Limbažu, Cēsu, Gulbenes, Valmieras, Valkas un Madonas iecirkņi; Kurzemes reģiona Saldus, Liepājas, Talsu, Kuldīgas un Ventspils iecirkņi; Zemgales reģiona Tukuma, Aizkraukles, Jēkabpils, Jelgavas un Bauskas iecirkņi; Latgales reģiona Daugavpils un Rēzeknes iecirkņi; Rīgas reģiona Jūrmalas un Ogres iecirkņi; Rīgas reģiona Kārtības policijas pārvaldes īslaicīgās aizturēšanas birojs

Nolūkā apzināt un izvērtēt īslaicīgās aizturēšanas vietu atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem bez iepriekšēja brīdinājuma tika apmeklētas visas īslaicīgās aizturēšanas vietas Latvijā. 2019.gada sākumā kopumā bija 21 īslaicīgās aizturēšanas vieta.

Vizīšu laikā visās īslaicīgās aizturēšanas vietās tika konstatēta atsevišķu Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma un Ministru kabineta 2016.gada 16.novembra noteikumu Nr.726 "Higiēnas prasības īslaicīgās aizturēšanas vietā" principu neievērošana, kā arī atbilstošas vides pieejamības nenodrošināšana personām ar kustību traucējumiem.

Valsts policijas vadībai tika nosūtīti tiesībsarga ziņojumi par katrā īslaicīgās aizturēšanas vietā konstatētajiem pārkāpumiem, aicinot tos novērst, lai turpmāk nodrošinātu pienācīgu saistošo normatīvo aktu un cilvēktiesību standartu ievērošanu.

Pēc tiesībsarga sniegtajām rekomendācijām divas īslaicīgās aizturēšanas vietas tika slēgtas – Valsts policijas Vidzemes reģiona Valmieras iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vieta un Valsts policijas Vidzemes reģiona Valkas iecirkņa īslaicīgās aizturēšanas vieta.

Pēc publiski pieejamās informācijas Valsts policijas mājaslapā šobrīd Latvijā ir 16 īslaicīgās aizturēšanas vietas.²⁷

Ziņojumi kopā ar iestāžu sniegtajām atbildēm [ir publicēti tiesībsarga mājaslapā](#).

Konvoju zonas tiesu ēkās

22

Vidzemes apgabaltiesa, Vidzemes rajona tiesa (Valmierā un Cēsis), Zemgales apgabaltiesa, Zemgales rajona tiesa (Jelgavā, Aizkrauklē un Dobelē), Latgales apgabaltiesa, Daugavpils tiesa Daugavpilī, Rēzeknes tiesa (Rēzeknē un Ludzā), Kurzemes apgabaltiesa, Kurzemes rajona tiesa (Saldū un Liepājā), Rīgas apgabaltiesa, Rīgas rajona tiesa Jūrmalā, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa (Jēzusbaznīcas iela un Abrenes iela), Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa (Lomonosova iela), Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesa (Daugavgrīvas iela un M.Nometņu iela), Administratīvā rajona tiesa (Baldones iela)

Kopumā tika apmeklētas 22 tiesu ēkas. Vizīšu mērķis bija identificēt un novērst sliktas apiešanās riskus tiesu ēku konvoju zonu telpās.

3 tiesu ēkās – Vidzemes apgabaltiesā, Rīgas apgabaltiesā un Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesā (Daugavgrīvas ielā 58) – tika konstatēts, ka konvoju zonu telpās esošie apstākļi varētu radīt Satversmes 95.pantā garantēto tiesību pārkāpumu. Telpas ir nolietojušās un nekoptas, tajās nav pietiekams apgaismojums un ventilācijas. Atsevišķās telpās personu īslaicīgai turēšanai tika konstatēti vaļēji elektrības vadi. Šajās tiesu ēku telpās ir nepieciešams veikt apstākļu uzlabošanu.

[Ziņojums par apstākļiem tiesu ēku konvoju zonu telpās](#) un [konstatētie apstākļi tiesu ēku konvoju zonās](#).

²⁷ Īslaicīgās aizturēšanas vietas. Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=893> [skatīts 29.01.2020.]

Cietumi

4

Olaines cietums, Rīgas Centrālcietums, Ilģuciema cietums, Jelgavas cietums

Papildu informāciju skat. arī šī ziņojuma sadaļā "Ieslodzīto personu tiesības".

Tiesu psihiatrisko ekspertīžu un piespiedu ārstēšanās centrs

1

VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs" Tiesu psihiatrisko ekspertīžu un piespiedu ārstēšanās centrs

Tiesībsarga ziņojumā ārstniecības iestādei tika sniegtas rekomendācijas, kas attiecas uz tādiem cilvēktiesību nodrošināšanas aspektiem kā personas saziņas iespējas ar tuviniekiem (telefona lietošana, tikšanās kārtība u.c.) un tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana – personas tiesības piedalīties tiesas sēdē. Izteikts arī aicinājums pievērst īpašu uzmanību tam, vai, pārvietojot personas ārpus ārstniecības iestādēm, Valsts policijas darbinieki, pielietojot speciālos līdzekļus (rokudzelžus), veic apdraudējuma individuālo izvērtējumu.

Tāpat sniegts ieteikums diskutēt par to, vai, nodrošinot pacienta pārvietošanu ārpus ārstniecības iestādes, būtu nepieciešama arī medicīniskā personāla klātbūtne.

Konstatēts, ka ārstniecības iestāde personām nodrošina viņu veselībai un vajadzībām atbilstošus rehabilitācijas pakalpojumus, kuri ir pieejami samērā daudzveidīgi.

Psihiatriskās ārstniecības iestādes, kurās ārstējas gan bērni, gan pieaugušie

4

slimnīcas, kurās ārstējas bērni

VSIA "Piejūras slimnīca", VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca", VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs", VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""

2019.gadā tiesībsargs veica atkārtotas vizītes (pēcpārbaudes vizītes) bērnu psihiatrijas nodaļās, lai pārliecinātos, vai ārstniecības iestādes ir ņēmušas vērā tiesībsarga 2018.gadā sniegtās rekomendācijas, un vai ir veikti uzlabojumi bērnu tiesību nodrošināšanā.

Pēcpārbaudēs tika konstatēts, ka visās apmeklētajās ārstniecības iestādēs realizētie veselības aprūpes pakalpojumi tiek sniegti bez rupjiem regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem, turklāt bija veikti vairāki uzlabojumi atbilstoši 2018.gadā sniegtajām tiesībsarga rekomendācijām. Vienlaikus, lai nodrošinātu augstāko iespējamo pakalpojuma kvalitāti un atbilstību cilvēktiesību standartiem, tiesībsargs sniedza VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs" un VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca" atkārtotas rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem. Savukārt VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža"" atsevišķs ziņojums netika sagatavots, jo vizītes laikā nebija iespējams pilnvērtīgi pārbaudīt pusaudžu motivācijas programmu (nebija piekļuves dokumentiem). Tāpat tika saņemta informācija par Veselības ministrijas plānu apvienot VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža"" ar VSIA "Piejūras slimnīca", līdz ar to tika nolemts abas iestādes apmeklēt atkārtoti citā laikā.

Apmeklējot VSIA "Piejūras slimnīca", Tiesībsarga biroja pārstāvji tika informēti, ka slimnīcas valde 2019.gada 28.maijā ir pieņēmusi lēmumu par 2.nodaļas psihiatrijas profila bērnu stacionāro gultu likvidēšanu. Slimnīcā nepilngadīgiem pacientiem tiks nodrošināti tikai ambulatori psihiatra pakalpojumi. Papildus vizītē tika konstatēts, ka slimnīcā ir veikti vairāki uzlabojumi atbilstoši tiesībsarga sniegtajām rekomendācijām,²⁸ tomēr, ņemot vērā, ka slimnīcai nav izdevies nodrošināt bērnu psihiatra pakalpojumu pieejamību stacionārajiem pacientiem, tās lēmums par bērnu psihiatrijas nodaļas darbības pārtraukšanu ir vērtējams kā pamatots. Vienlaikus, ņemot vērā, ka VSIA "Piejūras slimnīca" bija vienīgā ārstniecības iestāde, kura nodrošināja stacionāra pakalpojumus bērniem un pusaudžiem ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem Kurzemes reģionā, Veselības ministrija kā slimnīcas kapitāldaļu turētāja ir aicināta pēc iespējas drīzāk risināt jautājumu par kvalitatīva stacionāra psihiatriskā pakalpojuma pieejamību Kurzemes reģiona pusaudžiem.

[Tiesībsarga ziņojums par bērnu tiesību nodrošināšanu VSIA "Piejūras slimnīca"](#)

[Veselības ministrijas viedoklis](#)

[Tiesībsarga ziņojums par bērnu tiesību nodrošināšanu VSIA "Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs"](#)

[VSIA "Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centra" viedoklis](#)

[Tiesībsarga ziņojums par bērnu tiesību nodrošināšanu VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"](#)

[VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca" viedoklis](#)

2 slimnīcas, kurās ārstējas pieaugušie

VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca", VSIA "Slimnīca "Ģintermuiža""

2019.gadā tika uzsāktas vizītes psihiatriskajās ārstniecības iestādēs, un tās turpināsies arī 2020.gadā. Vizīšu mērķis ir iegūt un analizēt informāciju par:

- pacientu iestāšanās stacionārā un informētās piekrišanas sniegšanas prasību ievērošanu;
- pacientiem piemēroto ierobežojošo līdzekļu pamatojumu un dokumentēšanu;
- pacientu videonovērošanu.

Jau veiktajās vizītēs ir konstatēta atsevišķu cilvēktiesību standartu neievērošana.

[Tiesībsarga ziņojums par cilvēktiesību nodrošināšanu VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca"](#)

[VSIA "Daugavpils psihoneiroloģiskā slimnīca" viedoklis](#)

[Tiesībsarga atzinums pārbaudes lietā Nr. 2019-25-2CD](#)

[VSIA "Slimnīcas "Ģintermuiža"" viedoklis](#)

²⁸ Piemēram, pacientu medicīniskajās kartēs bija ievietota informētās piekrišanas veidlapa, tādējādi nodrošinot 14 gadus sasniegušo pacientu un likumisko pārstāvju informētas piekrišanas saņemšanu ārstniecībai. Tāpat bija veikti uzlabojumi arī nemedikamentozās terapijas un psihosociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamībā.

Valsts sociālās aprūpes centri, kurās uzturas gan bērni, gan pieaugušie

2 Valsts sociālās aprūpes centri (pieaugušie)

Valsts sociālās aprūpes centra "Rīga" filiāle "Ezerkrasti", Valsts sociālās aprūpes centra "Latgale" filiāle "Lubāna"

Vizītes VSAC "Rīga" filiālē "Ezerkrasti"

Bez iepriekšēja brīdinājuma divas reizes tika apmeklēta Valsts sociālās aprūpes centra (turpmāk tekstā – VSAC) "Rīga" filiāle "Ezerkrasti". Vizīšu mērķis bija pārbaudīt tiesībsarga 2018.gadā nosūtīto rekomendāciju ieviešanu un ar tām saistītos problēmjautājumus, kā arī pārliecināties, vai klientu pārvietošana no VSAC "Rīga" filiāles "Baldone" uz filiāli "Ezerkrasti" notiek, ievērojot klientu vislabākās intereses.

Vizītēs tika gūts apstiprinājums faktam, ka filiāles "Baldone" klientu pārvietošana uz filiāli "Ezerkrasti" nav bijusi iepriekš rūpīgi sagatavota un organizēta. Rezultātā sasteigtā un nepienācīgi īstenotā filiāles "Baldone" likvidācija un klientu pārvietošana uz filiāli "Ezerkrasti" varēja radīt risku klientu psihoemocionālā stāvokļa pasliktināšanai un veiksmīgai adaptācijai viņu turpmākai dzīvei institūcijā.

Tiesībsargs 2019.gada 12.jūnijā vērsās pie labklājības ministres ar lūgumu nekavējoši izvērtēt situāciju, informējot par konstatēto rupjo cilvēktiesību pārkāpumu novēršanu, kā arī par notiekošās filiāles "Baldone" likvidācijas un klientu steidzamās pārvietošanas lietderību uz filiāli "Ezerkrasti".

Par vizīšu laikā konstatētajiem cilvēktiesību pārkāpumiem tika sagatavots tiesībsarga ["Ziņojums par cilvēktiesību nodrošināšanu Valsts sociālās aprūpes centra "Rīga" filiālē "Ezerkrasti" "](#), kas tika nosūtīts labklājības ministrei R.Petravičai, VSAC "Rīga" direktorei un filiāles "Ezerkrasti" vadītājam.

Vizīte VSAC "Latgale" filiālē "Lubāna"

2019.gada 1.novembrī bez iepriekšēja brīdinājuma tika apmeklēta VSAC "Latgale" filiāle "Lubāna". Vizītes mērķis bija pārliecināties, vai klientu pārvietošana uz citām institūcijām filiāles "Lubāna" darbības izbeigšanas dēļ notiek, ievērojot klientu vislabākās intereses.

Pēc vizītē iegūtās informācijas varēja secināt, ka VSAC "Latgale" rīkojums par institūcijas darbības izbeigšanu tapa īsā termiņā (2019.gada 30.septembrī), steidzami uzsākot institūcijas klientu pārvietošanu uz citām filiālēm. Filiālē "Lubāna" pakalpojumu saņēma 32 klienti, kuri tika pārvietoti uz citām institūcijām faktiski mēneša laikā.

Tāpat arī tika secināts, ka par sociālo aizsardzību atbildīgā valsts pārvaldes iestāde – Labklājības ministrija – ne tikai nivelē savus iepriekš nospraustos mērķus – virzību uz deinstitucionalizācijas procesu, bet arī padara par neiespējamu nodrošināt institūcijās esošajiem klientiem ģimeniskai videi tuvinātus un kvalitatīvus pakalpojumus.

Veco ļaužu pensionāti

1 Biedrības "Dzintarkrasta serviss" Sociālās aprūpes centrs – pensionāts "Liepa"

Bez iepriekšēja brīdinājuma tika apmeklēts biedrības "Dzintarkrasta serviss" Sociālās aprūpes centrs – pansionāts "Liepa". Vizītes mērķis bija pārbaudīt Tiesībsarga birojā saņemtās informācijas patiesumu – vai minētā iestāde pēc izslēgšanas no Labklājības ministrijas sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistra turpina uzņemt komerc klientus, pārkāpjot ne tikai normatīvajos aktos noteikto, bet arī ignorējot Labklājības ministrijas pieņemto lēmumu.

Vizītē tika iegūta informācija, ka 2019.gada 28.augustā Labklājības ministrija ir pieņēmusi lēmumu atjaunot pansionāta "Liepa" reģistrāciju sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā. Savukārt pansionāts "Liepa" ir apņēmis novērst Labklājības ministrijas iepriekš konstatētās pakalpojuma kvalitātes neatbilstības normatīvo aktu prasībām, kā arī nodrošināt Veselības inspekcijas un Pārtikas un veterinārā dienesta sniegto ieteikumu izpildi ilgtermiņā.

Internātskolas

13 vizītes

Rīgas Lastādijas internātpamatskola, Rīgas 5.internātpamatskola, Jelgavas 1.internātpamatskola, Zālītes speciālā internātpamatskola, Upesleju internātpamatskola, Medumu internātpamatskola, Daugavpils logopēdiskā internātpamatskola, Tiskādu speciālā internātpamatskola, Adamovas speciālā internātpamatskola, Cieceres internātpamatskola, Lažas speciālā internātpamatskola, Cēsu internātpamatskola – attīstības centrs, Sveķu internātpamatskola

2019.gadā tiesībsargs veica izpēti par cilvēku tirdzniecības iespējamiem riskiem Latvijas internātskolās. Tā ietvaros tika veikta internātskolu skolēnu un pedagogu izglītošana par cilvēku tirdzniecības jautājumiem, kā arī tika anketēti bērni un pedagogi, lai noskaidrotu, vai tie atpazīst cilvēku tirdzniecības riskus un ir informēti, kā reaģēt riska situācijās. Izvērtējot skolēnu un pedagogu aptaujas rezultātā iegūto informāciju, secināms, ka:

1. internātskolu audzēkņi kā sociāli mazaizsargātu personu grupa ir pakļauti cilvēku tirdzniecības riskam;
2. bērniem trūkst informācijas par savas drošības jautājumiem;
3. bērnu un pedagogu aptauju rezultāti norāda, ka atsevišķi bērni ir cietuši no prettiesiskas darbības, tostarp no iespējamās cilvēku tirdzniecības;
4. pedagogiem nav nepieciešamo zināšanu par cilvēku tirdzniecības risku savlaicīgu atpazīšanu.

Kopumā aptauju rezultāti liecina, ka ir nepieciešams turpināt informatīvi izglītojošo darbu par jautājumiem, kas saistīti ar cilvēku tirdzniecību, kā arī sabiedrība kopumā ir jāizglīto par cilvēku tirdzniecības upuru iespējām saņemt valsts atbalstu.

2

Kandavas internātvīdusskola, Tilžas internātpamatskola

Papildu informāciju skat. šī ziņojuma sadaļā "Bērnu un jauniešu tiesību joma".

Sociālās korekcijas un izglītības iestāde nepilngadīgajiem

1

Sociālās korekcijas un izglītības iestāde "Naukšēni"

Alternatīvais ziņojums ANO Komitejai pret spīdzināšanu

2019.gadā ANO Komiteja pret spīdzināšanu izskatīja Latvijas Republikas sesto kārtējo ziņojumu par ANO 1984.gada Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem izpildi par laika posmu no 2014.gada 1.janvāra līdz 2016.gada 31.decembrim. Tādēļ tika sagatavots [tiesībsarga alternatīvais ziņojums](#) par Latvijas Republikas sagatavoto ziņojumu. Alternatīvajā ziņojumā ir arī atsauces uz 2017., 2018. un 2019.gadā Tiesībsarga biroja kā nacionālās cilvēktiesību institūcijas konstatēto.

Šajā ziņojumā ir aptvertas tādas tēmas kā tiesiskā aizsardzība, pirmstiesas apcietinājums, nacionālā cilvēktiesību institūcija, vardarbība ģimenē, vardarbības novēršana izglītības iestādēs, cilvēku tirdzniecība, nepilsoņi, ieslodzījuma apstākļi, vardarbība starp ieslodzītajiem un personas ar invaliditāti.

Prevencijas daļas papildu aktivitātes, lai novērstu sliktas apiešanās riskus

4

dalības faktiskajās piespiedu izraidīšanas operācijās kā novērotājiem

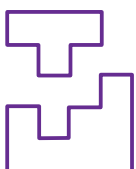
3 nacionālās faktiskās piespiedu izraidīšanas, 1 Eiropas Savienības dalībvalsts faktiskā piespiedu izraidīšana (Frontex piespiedu izraidīšanas novērotāju rezerve)

14

novadīti izglītojoši pasākumi

13 lekcijas Latvijas Nedzirdīgo savienībā par bērna tiesībām uz izglītību, 1 vieslekcija internātpamatskolā

3

skolas apmeklētās projekta "Dzīvei gatavs" ietvaros

Ar vieslekcijām par cilvēku tirdzniecību un spēli par bērnu tiesībām

Papildu informāciju skat. šī ziņojuma sadaļā "Sabiedrības informēšana un izglītošana".

5 rosinātas diskusijas un dalība informatīvos pasākumos

1 sarunu festivāls LAMPA - diskusija "Eitanāzija. Par. Pret. Alternatīvas?", 1 Juristu dienu ietvaros "Soda mērķis: prevencija un sods", 2 Labklājības ministrijas organizēti semināri valsts sociālās aprūpes centru un veco ļaužu pensionātu vadītājiem un sociālajiem darbiniekiem, 1 Jaunatnes starptautisko programmu aģentūras organizētais pasākums "Tiklošanās pasākums par cilvēktiesību izglītību jaunatnes jomā"

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

2019.gadā tiesībsargs turpināja savu sadarbību ar dažādām starptautiskajām organizācijām – gan piedaloties augsta līmeņa starptautiskos pasākumos ārzemēs, gan organizējot apmācības tepat, Latvijā. Tāpat nemainīgi būtiska bija sadarbība ar ANO, sniedzot alternatīvos ziņojumus un piedaloties klātienē tikšanās.

Starptautiskā sadarbība arī uzturēta, regulāri piedaloties sadarbības tīklu gada konferencēs un augsta līmeņa darba semināros, kas sniedz ieskatu jomas aktualitātēs un ļauj mācīties labās prakses piemērus. Nemainīgi katru gadu tiek organizēta Baltijas-Ziemeļvalstu ombudu tikšanās, kas 2019.gadā norisinājās Viļņā.

Tiesībsarga biroja darbinieki nodrošināja biroja pārstāvību Eiropas ombuda gada seminārā un Eiropas bērnu ombudu tīkla konferencēs.

Gada griezumā bijušas vairākas tikšanās gan ar vēstniekiem, gan dažādu valstu pārstāvjiem, kuru laikā pārrunātas aktualitātes dažādās cilvēktiesību jomās. Piemēram, 2019.gada 6.martā tiesībsargs tikās ar EDSO Augsto komisāru mazākumtautību jautājumos Lamberto Zanjēru. Jautājumi, kurus komisārs ar tiesībsargu pārrunāja, ietvēra dažādus ar mazākumtautību dzīvi Latvijā saistītus aspektus, sabiedrības integrācijas politiku, izglītības reformu (mazākumtautību izglītību), jautājumus, kas saistīti ar nepilsoņu dzīvi, naturalizācijas procesu un valsts valodas politiku.

Savukārt 25.septembrī tiesībsargs kopā ar vēl vairākiem Eiropas cilvēktiesību organizāciju vadītājiem piedalījās sanāksmē ar Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāri Duņju Mijatoviču. Tikšanās laikā tika pārrunāta nākotnes vīzija cilvēktiesību jomā Eiropā, kā arī diskutēts par mākslīgā intelekta ietekmi uz to.

Ziemeļvalstu un Baltijas valstu mobilitātes programma

Tiesībsarga biroja pārstāvji jau vairākus gadus piedalās Ziemeļvalstu un Baltijas valstu mobilitātes programmas “Valsts administrācija” projektos, ko organizē Ziemeļvalstu Ministru padome. Šīs programmas projektu īstenošanas laikā dalībnieki var apmainīties ar pieredzi ar Ziemeļvalstu kolēģiem, kā arī veidot sadarbības tīklus un apgūt citu valstu pieredzi likumdošanas un administratīvo darba metožu īstenošanā.

2019.gadā tika īstenots projekts, kura laikā Tiesībsarga biroja darbinieki devās pieredzes apmaiņas braucienos uz Zviedriju un Īslandi. Šajā reizē tika izzināta ārvalstu pieredze šādos jautājumos: internetā publicētas nauda runas identificēšanas un izmeklēšanas problemātiskie aspekti, sabiedrības iecietības un informācijas pasākumu veicināšana un atbalsts upuriem, cietušā tiesību nodrošināšana pirmstiesas procesā, izmeklējot vardarbību internetā, sociālā palīdzība, rehabilitācija, juridiskā palīdzība, traukmes cēļu institūcija un likumdošana.

Šīs programmas projekti sniedz neatsveramu starptautisku pieredzi, nostiprinot sadarbību tieši ar Ziemeļvalstīm, no kurām var gūt gan vērtīgus labās prakses piemērus, gan pārrunāt aktuālās problēmas, modelējot iespējamus risinājumus.

Starptautiskais ombudu institūts (IOI)

Pārskata periodā 16.-17.oktobrī tiesībsargs sadarbībā ar Starptautisko ombudu institūtu Rīgā organizēja augsta līmeņa darba semināru, kura galvenā tēma bija Vispārīgā datu aizsardzības regula, tās pielietošana un izaicinājumi no cilvēktiesību aspekta – uzraudzība nacionālajā un individuālajā līmenī. Šajā seminārā piedalījās pārstāvji no Starptautiskā ombudu institūta Eiropas grupas organizācijām.

Semināra laikā dalībnieki gan dalījās ar vērtīgiem pieredzes stāstiem no ikdienas darba cilvēktiesību organizācijā, gan diskutēja par strīdīgiem jautājumiem, kas saistīti ar datu aizsardzību. Starp semināra referentiem bija gan Eiropas Ombuda biroja, gan Augstākās tiesas, gan Datu valsts inspekcijas pārstāvji, gan ombudi no tādām Eiropas valstīm kā Skotija, Igaunija un Somija.

Šāds augsta līmeņa pasākums starp Eiropas grupas cilvēktiesību institūcijām ne tikai veicina Tiesībsarga biroja atpazīstamību, bet arī sniedz starptautisku pieredzi, dodot papildu ieskatu problēmu risināšanā un aktualitātēs citās Eiropas valstīs.

Sadarbība ar ANO

Kā jau iepriekš minēts, tiesībsargs sadarbojas ar daudzām starptautiskajām organizācijām. Viena no būtiskākajām sadarbībām tiek veidota ar ANO.

2019.gadā tika sniegti vairāki alternatīvie ziņojumi, kā arī informācijas pieprasījumi. Piemēram, aprīlī tiesībsargs sniedza papildu informāciju ANO īpašajam ziņotājam par personu ar invaliditāti tiesībām. Informācijas pieprasījumā tika sniegts ieskaits gan par valsts atbalstu personām ar invaliditāti, gan sociālās aprūpes institūcijām, gan deinstitutionalizāciju.

Jūlijā tiesībsargs ANO iesniedza paralēlo ziņojumu par Latvijas Republikas ziņojumu par ANO Komitejas par personu ar invaliditāti tiesībām noslēguma apsvērumiem par Latvijas Republikas sākotnējo ziņojumu (ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ievērošana valstī).

Augustā ANO tika iesniegts paralēlais ziņojums par Latvijas Republikas Konsolidēto otro, trešo, ceturto, piekto, sesto kārtējo ziņojumu par 1966.gada Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izpildi Latvijā 2008.-2017.gadā.

2019.gada oktobrī tiesībsargs ANO iesniedza paralēlo ziņojumu par Latvijas Republikas sesto kārtējo ziņojumu par ANO 1984.gada Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem izpildi par laika posmu no 2014.gada 1.janvāra līdz 2016.gada 31.decembrim. Pirms šī ziņojuma skatīšanas ANO, Komiteja aicināja tiesībsargu uz privātu tikšanos, lai tas sniegtu informāciju par konvencijas īstenošanu valstī, kā arī par iestādes aktivitātēm konkrētajās jomās.

2019.gada beigās Tiesībsarga birojs iesniedza dokumentus atkārtotai akreditācijai Nacionālo cilvēktiesību aizsardzības institūciju Starptautiskās koordinēšanas komitejas Akreditācijas apakškomitejā. Pirmreizējās akreditācijas laikā birojam piešķīra "A" akreditācijas statusu, kas ir augstākais novērtējums. Atbilstība "A" statusam piešķir balsošanas tiesības, tiesības piedalīties Starptautiskās koordinēšanas komitejas darbā un lēmumu pieņemšanā, kā arī darbā ANO Cilvēktiesību padomē un citos ANO mehānismos.

Akreditācijas process iepriekš norādītajā cilvēktiesību institūcijā nepieciešams, lai saņemtu augstāko starptautiski atzīto novērtējumu par tiesībsarga institūta atbilstību nacionālo cilvēktiesību institūciju starptautiskajiem standartiem. Tāpat akreditācija piešķir starptautisku atpazīstamību un aizsardzību kā cilvēktiesību institūcijai, kas atbilst Parīzes principiem. Akreditācijas atkārtota izskatīšana plānota 2020.gadā.

FINANŠU RESURSI UN IESTĀDES DARBĪBAS REZULTĀTI

FINANŠU RESURSI UN IESTĀDES DARBĪBAS REZULTĀTI

Tiesībsarga biroja darbības jomu – privātpersonu cilvēktiesību aizsardzību – finansē no valsts budžeta programmas 01.00.00 "Tiesībsarga birojs". Programmas mērķis ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski, lietderīgi un saskaņā ar labas pārvaldības principu, kā arī atbilstoši Satversmei un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem.

Finansiālie rādītāji	Iepriekšējā gadā, eur (faktiskā izpilde)	Pārskata gadā, eur	
		apstiprināts likumā	faktiskā izpilde
Finanšu resursi izdevumu segšanai (kopā)	1 489 808	1 541 027	1 538 953
dotācijas	1 488 043	1 535 763	1 535 763
maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi	1 765	5 264	3 190
ārvalstu finanšu palīdzība	0	0	0
ziedojumi un dāvinājumi	0	0	0
Izdevumi (kopā)	1 489 808	1 541 027	1 538 953
uzturēšanas izdevumi (kopā)	1 475 474	1 505 822	1 503 748
kārtējie izdevumi	1 465 415	1 494 259	1 492 185
procentu izdevumi	0	0	0
subsīdijas, dotācijas un sociālie pabalsti	0	0	0
kārtējie maksājumi Eiropas Kopienas budžetā un starptautiskā sadarbība	10 059	11 563	11 563
uzturēšanas izdevumu transferti	0	0	0
izdevumi kapitālieguldījumiem	14 334	35 205	35 205

2019.gadā plānotais valsts budžeta finansējums bija 1 miljons 541 tūkstošis eiro, bet pārskata perioda faktiskā izpilde – 1 miljons 539 tūkstoši eiro. Salīdzinot ar 2018.gadu, izlieto to līdzekļu apjoms pieaudzis par 3,3% jeb 49,2 tūkstošiem eiro. Pieaugums saistīts ar 2019.gadam papildus piešķirto finansējumu prioritārajiem pasākumiem, tai skaitā nacionālā preventīvā mehānisma funkcijas nodrošināšanai nepieciešamā finansējuma izmaiņām.

TIESĪBSARGA BIROJA DARBĪBAS REZULTATĪVIE RĀDĪTĀJI 2019.gadā

Rezultatīvais rādītājs	Pārskata perioda plāns	Pārskata perioda plāna izpilde
<i>Darbības rezultāts: informēta sabiedrība un savlaicīgi novērsti pārkāpumi</i>		
Organizētas pārbaudes valsts un pašvaldību institūcijās (slēgtā un daļēji slēgtā tipa iestādēs, bāriņtiesās, izglītības iestādēs u.tml.)	195	104
Organizēti izglītojošie semināri, diskusijas un citi pasākumi	45	124
Dalība citu institūciju organizētajos pasākumos – lekcijas par tiesībsarga kompetences jautājumiem	50	187
Sagatavotas publikācijas medijos	4 000	7 189
<i>Darbības rezultāts: ievērots labas pārvaldības princips</i>		
Sniegti atzinumi Satversmes tiesai	15	15
Sniegti atzinumi valsts institūcijām par tiesību aktu projektiem	45	41
Dalība darba grupās un komisijās	100	84
<i>Darbības rezultāts: tiesībsarga politikas īstenošana</i>		
Saņemti (izskatīti) iesniegumi	1 900	1 623
Sagatavotas atbildes uz iesniegumiem	1 800	2 205
Sagatavoti atteikumi uz iesniegumiem	500	257
Uz iesnieguma pamata ierosinātas pārbaudes lietas	70	49
Sagatavotas atbildes e-pastā par Tiesībsarga biroja kompetences jautājumiem	700	879
Sniegtas mutvārdu konsultācijas:	7 000	5 611
klātienē	2 000	1 143
telefoniski	5 000	4 468
Pēc tiesībsarga iniciatīvas ierosinātas pārbaudes lietas	10	7
Veiktas izraidāmo ārzemnieku aptaujas	70	49

PERSONĀLS

PERSONĀLS

51

Vidējais darbinieku skaits gadā

0,1

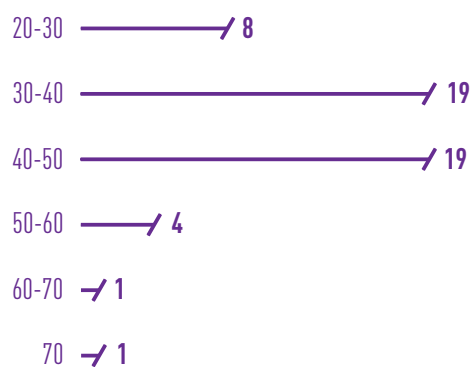
(4 pieņemti, 1 atbrīvots)
Mainības koeficients

39 GADI

Kolektīva vidējais vecums

SADALĪJUMS PA VECUMA GRUPĀM

(uz 2019.gada 31.decembri):

SADALĪJUMS PA DZIMUMA GRUPĀM

7

Vīrieši

45

Sievietes

NODARBINĀTĪBAS JOMAS

(uz 2019.gada 31.decembri):

38

Juridiskā analīze un konsultēšana

5

Komunikācija un starptautiskā sadarbība

7

Administrēšana, dokumentu pārvaldība, personāla un finanšu vadība

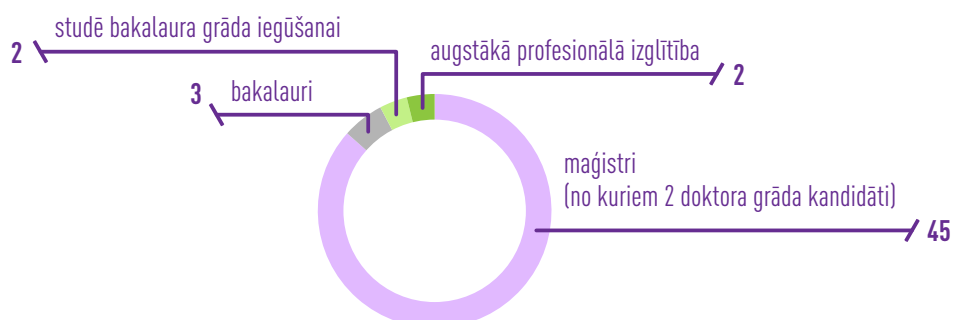

2

Apgāde un apsaimniekošana

IZGLĪTĪBAS GRUPAS

(uz 2019.gada 31.decembri):

KOPSAVILKUMS

KOPSAVILKUMS

2019.gads nāca daudzsološs, liekot domāt par nopietnām pārmaiņām valstī. 2018.gada rudenī jaunievēlētajā Saeimā sevi pieteica trīs jaunas partijas, solot virkni uzlabojumu valstī, rūpējoties par Latvijas iedzīvotāju labklājību, bezkompromisa tiesiskumu, nevienlīdzības mazināšanu un tautas ataudzi. Gan partiju programmās, gan valdības deklarācijā teju katrs iedzīvotājs varēja atrast kādu sev nozīmīgu apsolījumu, varētu teikt, ka neviens un nekas nebija aizmirsts. Arī tiesībsarga skatījumā, ja vien valdība ar parlamenta atbalstu un mērķtiecīgu rīcību spētu īstenot apsolīto, Latvijā cilvēktiesību situācija šīs valdības pilnvaru laikā piedzīvotu neredzētu uzplaukumu.

Kopumā pārskata periodā ir vērojamas vairākas pozitīvas iezīmes. Īpaši jāatzīmē atteikšanās no nepilsoņa statusa piešķiršanas jaundzimušajiem. Nepilsonības piešķiršanas pārtraukšanai ir arī simboliska nozīme – tas ir skaidrs signāls, ka Latvija ir tiesiska, demokrātiska un Eiropas kopējās vērtībās balstīta valsts.

Tāpat pozitīvi novērtējami centieni kaut nedaudz, tomēr paaugstināt gadu desmitiem iesaldētos minimālā sociālā atbalsta lielumus (valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, minimālā vecuma pensija, minimālā invaliditātes pensija), tomēr palielinājums ir mazāks, nekā bija plānots, un adekvātu apmēru tas nesasniedz joprojām. Turklāt nav redzams skaidrs un saprotams rīcības plāns attiecībā uz turpmāku šo apmēru pieaugumu.

Aizvien vēl ir daudz neizdarītā. Īpaši kritiski tiesībsargs vērtē valdības un likumdevēja nespēju nodrošināt atalgojuma palielinājumu veselības aprūpes darbiniekiem atbilstoši likumā ierakstītajam. Šajā gadījumā nav runas par vienas konkrētas nozares darbinieku tiesībām uz taisnīgu atalgojumu, bet gan te ir runa par veselības aprūpes pieejamību, nozares un visas valsts ilgtspēju kopumā.

Būtiski uzlabojumi nav redzami arī cilvēku ar invaliditāti tiesībās, runājot par iekļaujošu izglītību, nodarbinātību un pilnvērtīgu iekļaušanos sabiedrībā. Iepriekšējos gados aizsāktais deinstitucionalizācijas projekts, kura mērķis bija panākt, ka lielle institucionālās aprūpes centri tiek aizstāti ar sabiedrībā balstītiem sociālajiem un ģimeniskai videi pietuvinātiem pakalpojumiem, neskatoties uz ievērojamo Eiropas Savienības fondu līdzfinansējumu, tiesībsarga ieskatā, mērķi nav sasniegti. Vēl jo vairāk – nav vērojama atbildīgās ministrijas mērķtiecīga, pārdomāta politika deinstitucionalizācijas tālākai attīstībai. Iepretim tam ir vērojama institucionālās aprūpes slavināšana no atbildīgās ministres puses.

Tāpat, salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, nav būtisku uzlabojumu mājokļu jomā. Pašvaldības arvien nespēj nodrošināt palīdzību mājokļa jomā mazāk aizsargātām iedzīvotāju grupām, kurām saskaņā ar likumu palīdzība sniedzama pirmām kārtām. Iedzīvotāji uz pašvaldības palīdzību ir spiesti gaidīt gadiem ilgi. Valstī akūti trūkst sociālo mājokļu, kā arī pašvaldības piedāvāto mājokļu kvalitāte bieži vien nav atbilstoša cilvēka cieņai, proti, telpas nav remontētas, ir fiziski un morāli nolietotas.

Cilvēktiesības ir pastāvīgā attīstībā. Vairākās cilvēktiesību jomās valstij vēl ir sagaidāmi daudzi izaicinājumi, jo sabiedrības attīstība pieprasa ierastās prakses un tiesiskā regulējuma maiņu. Kā piemērs minams pērn aizsāktā starpnozarju ekspertu diskusija par personas tiesībām uz cieņpilnu nāvi. Tā ir ļoti jūtīga tēma, jo rodas cilvēktiesību "sadursme" starp tiesībām uz dzīvību un cieņpilnu dzīvi, kā arī pašnoteikšanās tiesībām, kas ietilpst tiesību uz privāto dzīvi tvērumā. Pēc būtības te ir runa par vērtībām. Arī cilvēktirdzniecības novēršanas kontekstā ir nepieciešams pievērsties un diskutēt par jauna normatīvā regulējama izstrādi, kas noteiktu precīzu kārtību, kādā valsts iestādes atpazīst iespējamās cilvēktirdzniecības upurus un šo informāciju nodod pakalpojuma sniedzējam.

Runājot par soda izpildes nodrošināšanu atbilstoši 21.gadsimta konceptam, šobrīd skaidri iezīmējas trīs aspekti:

- 1) sabiedrības gaidas pēc drošības,
- 2) penitenciārās sistēmas izpratne par jēgpilnu sodu izpildes nodrošināšanu;
- 3) valdības, Saeimas liktie šķēršļi ieceru īstenošanai, ko apliecina regulārā termiņu pārcelšana jaunā cietuma būvniecībai.

Vienlaikus ir vērojama pozitīva tendence sabiedrības lielākai izpratnei par savām tiesībām. Piemēram, personas ar garīga rakstura traucējumiem arvien aktīvāk vērsas pie tiesībsarga un citās institūcijās savu tiesību aizsardzībai.

2019.gadā ar pilnu atdevi tika veikts preventīvais darbs, kā rezultātā apmeklēts liels skaits iestāžu, kurās personu brīvība jau ir vai var tikt ierobežota. Novērots: lai arī gausi, tomēr tiesībsarga sniegtās rekomendācijas palīdz iestādēm risināt konstatētās problēmas.

Turpretim bērnu tiesību jomā kopumā pozitīvu izmaiņu nav, situācija pat kļuvusi sliktāka. Galvenā jomu kontrolējošā iestāde – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija – ir kļuvusi gadu no gada vājāka. Pašlaik tā atkal ir bez vadības.

Daudz pamatotu sūdzību saņemts arī par bāriņtiesu darbu. Īpaši saistībā ar objektivitātes trūkumu un saskarsmes liegšanu vecākiem, kuriem pārtrauktas aizgādības tiesības un bērni ievietoti audžuģimenē. Ja, bāriņtiesas ieskatā, pastāv likumā noteiktie gadījumi, kad bāriņtiesa var pieņemt lēmumu par saskarsmes ierobežošanu, lēmums jānoformē rakstveidā, un persona to var pārsūdzēt tiesā likumā noteiktajā kārtībā. Tomēr izplatīta prakse ir saskarsmes ierobežošana vai pat liegšana bez lēmuma – mutiski paziņojot, ka ar bērniem tikties nedrīkst.

Diemžēl jāsecina arī tas, ka izglītības iestādes joprojām neziņo pašvaldībai, konkrēti – sociālajam dienestam, par bērnu savstarpējo vardarbību skolā. Neziņo pat vecākiem, kuri ir galvenie atbildīgie par savu bērnu audzināšanu. Attīstību veicinošai videi, un tādai neapšaubāmi ir jābūt izglītības iestādei, ir jābūt brīvai no vardarbības. Līdz tam vēl tāls ceļš ejams, jo gan Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD), gan Eiropas Savienības valstu vidū Latvija ir pārliecinoša līdere skolēnu savstarpējās izsmiešanas un vardarbības ziņā skolas vidē, kā to apliecina nesensais OECD PISA starptautiski ietekmīgais pētījums.

Joprojām pastāv arī grūtības izpildīt tiesas nolēmumu, ar kuru noteikta saskarsmes īstenošanas kārtība. Ja vecāks, pie kura bērns dzīvo, nevēlas otra vecāka saskarsmi ar bērnu, tiesas nolēmums praktiski nav izpildāms. Tāda situācija tiesiskā valstī nav pieļaujama, jo tiesa, izšķirot strīdu, ir izvērtējusi bērna intereses un lēmusi bērna interesēs. Turklāt ir vispārzināms fakts, ka bērna interesēs ir abu vecāku iesaiste bērna dzīvē, ja vien nav pierādīts pretējais.

2019.gadā tiesībsargs pabeidza pārbaudes lietu un sniedza atzinumu par valsts un pašvaldību atbalstu jauniešiem pēc pilngadības sasniegšanas un ārpusģimenes aprūpes beigām, konstatējot vairākus trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā. Labklājības ministrija tika aicināta pārskatīt tiesisko regulējumu: palielināt pabalstu minimālos apmērus, visas pašvaldības tika aicinātas pārskatīt savos saistošajos noteikumos paredzēto atbalsta apmēru un pakalpojumus. Dažas pašvaldības, piemēram, Liepājas pilsēta, pārskatīja jauniešiem paredzētos pabalstus un citus palīdzības veidus un tos palielināja. Tomēr vairums pašvaldību rekomendācijas neņēma vērā un formāli atbildēja, ka sociālās garantijas jauniešiem nodrošina atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam.

2018.gadā būtiski tika ierobežota ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu adopcija uz ārvalstīm ar mērķi veicināt bērnu adopciju no institūcijām un ierobežot ārvalstu adopciju no audžuģimenēm. Tiesībsargs ir konstatējis, ka, piemērojot jauno adopcijas kārtību, bāriņtiesas meklē risinājumus, lai bērni arī no audžuģimenēm tiktu adoptēti uz ārvalstīm, pirms adopcijas tos ievietojot bērnu aprūpes iestādē.

Tiesībsarga ieskatā, jautājums par bērnu adopciju uz ārvalstīm ir valsts sociālās politikas joma, par kuras virzību ir jālemj Saeimai. Valsts politikai adopcijas jautājumos jābūt ilgtspējīgai un paredzamai. Tādēļ tiesībsargs vērsās Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā, aicinot nodrošināt vienveidīgi un nepārprotami piemērojamu normatīvo regulējumu par adopciju uz ārvalstīm.

Likumdevējam būtu jāizdara politiska izšķiršanās, vai bērni no Latvijas tiek nodoti adopcijai uz ārvalstīm. Ja tiek atzīta bērnu adopcija uz ārvalstīm, likumos un normatīvajos aktos ir jābūt noteiktiem nepārprotamiem kritērijiem, kādos gadījumos tā ir pieļaujama.

Jāuzsver, ka tiesībsarga iepriekš konstatētie bērnu tiesību pārkāpumi ārpusģimenes aprūpes sistēmā sakrīt ar 2019.gada Valsts kontroles revīzijas ziņojumā "Atņemtā bērnība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē" konstatētajiem faktiem. Tas liecina par tiesisko nihilismu un bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformas nepieciešamību. Tiesībsargs kopā ar Valsts kontroli preses konferencē nāca klajā ar kopīgu paziņojumu par situāciju ārpusģimenes aprūpē un par nepieciešamību nekavējoties to mainīt. Pašreizējais modelis par bāriņtiesu padotību pašvaldībām nav pierādījis savu efektivitāti. Skaidri redzama arī Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas neefektīvā bāriņtiesu darba uzraudzība un Labklājības ministrijas neefektīvā uzraudzība pār sociālo pakalpojumu sniedzējiem.

LATVIJAS REPUBLIKAS

TIESĪBSARGS